

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Wandy
TWOREK

Mit Liv

Wandy Tworek
Mit liv

Bogan's Forlag

Mit liv
er sat med Times
© Copyright 1979 by Wandy Tworek
Tryk: Skive Folkeblad, offset/bogtryk

ISBN 87-87533-96-0

Indhold

- En polakunges barndom . 7*
Jeg bliver voksen . 20
Mit livs rejse . 33
De glade dage i »Zigeunerhallen« . 46
Jeg får en dødsdom . 59
Billedet vender . 83
Op til eksamen . 92
Det svære hop . 99
USA med komplikationer . 114
Else . 145
Min tredie ungdom . 154
Ærkekøbenhavn skifter kvarter . 166

En polakunges barndom

Jeg vågnede op i et hospitalsværelses sterile, skræmmende stilhed og vidste, at jeg skulle dø nu!

Men det kan ikke være rigtigt, tænkte jeg. Nogen må have misforstået noget . . . Vorherre eller jeg. All right, jeg har haft skub på hele mit liv, men dette er for tidligt. Regningen skal ikke præsenteres endnu!

Jeg lå på ryggen i en københavnsk hospitalsseng med en hjerte, som protesterede vildt og inderligt mod det liv, jeg havde levet indtil videre, og som hvert øjeblik truede med at slå sit sidste slag. Jeg havde udsigt til et neonrør. Og pludselig dukkede i min dødsangst erindringen om et andet lys op. Et lys helt i begyndelsen af det liv, som jeg nu skulle slutte. Erindringen om en næsten uudholdelig stank af karbid fra den lygte, som stod i den fælles gang til en baggård i Sct. Pedersstræde i København. Det blafrende, gullige lys over beboernes fælles håndvask på gangen. Det samme lys, som nu og da fangede glimtet af en slimet rotte, frækkere end de øvrige medlemmer af den store familie ude i gården ved skraldespandene.

Det var stanken af fattigdom, armod på kanten af eksistensgrænsen fra mine første leveår, jeg igen fik i næsen. Jeg hørte fjernt en skinger barnerøst, der råbte: — Skrub hjem, din forbandede polakunge.

Så dukkede som i et drømmesyn et yndigt pigeansigt, iført en sygeplejerskes hvide kappe op i mit synsfelt. Munden sagde, at hun hed Trine.

Jeg forstod det ikke dengang. Jeg forstod ikke, at jeg i dette

øjeblik, som jeg var ved at tage afsked med et liv, fik et nyt forærende.

Jeg skylder min storebror, at jeg blev dansker. I virkeligheden var jeg tænkt som amerikaner. Min far stammede fra Polen, og min mor kom fra Ukraine. De havde kendt til fattigdom begge to, siden de blev født, og da de traf hinanden i Ukraine, bestemte de sig til at drage ud i den store verden, så i hvert fald deres børn ville få chancen for en bedre tilværelse. Jeg husker, at mor om denne uendelige vandring op igennem Europa fortalte, hvordan hun og far blev så skamløst udnyttet af griske bønder undervejs. De arbejdede sig op til Sverige, men forskellen var den samme. Et hakkejern i hånden og så ud at hakke roer 14-16 timer for en ussel løn. Men de var unge, og de holdt ud, for de havde en vision.

De ville til Amerika, hvor chancerne var legio, og hvor de, der gad bestille noget, kunne tjene formuer.

Det tog år at arbejde sig op igennem Europa, for det var fra gård til gård, og der skulle hele tiden lægges fra til billetten videre frem, men de nåede aldrig så langt, for de lagde vejen over Danmark, og her blev min storebror født, bogstaveligt talt i roerækkerne på Lolland.

Senere kom den lille familie til København, hvor det lykkedes far at blive opsynsmand på Københavns vandværk. De fandt en miserabel lejlighed i Sct. Pedersstræde, og her så jeg, Wladyslaw Tworek første gang dagens lys — den smule, der trængte ned i vores baggård.

Far var en mærkelig sammensat mand — på en gang hård og blød. Han var ikke skrækindjagende af figur, han var en meget lille mand, men han var ubarmhjertig, når det gjaldt om at holde os til ilden, og en ganske anden . . . en voksen, erfaren

mand med blanke øjne . . . når han tog sin violin under hagen og spillede for os.

Vi var efterhånden blevet en større børneflokk, men ved disse lejligheder standsede vi altid legen, eller hvad vi ellers var i gang med, og rykkede tæt på.

Violinen var hans kæreste eje. Den havde fulgt ham hjemme fra Polen, og uanset hvor fortvivlet økonomien havde stillet sig under den lange vandring, havde han aldrig skilt sig af med den.

Han havde aldrig lært at spille. Han var bare født spillemand, og når han stod der og spillede for mine fire søskende og mig selv, skete der altid noget inden i mig. Jeg havde lyst til at le og græde på samme tid.

— Ak, ja, børn, sagde far altid efter sådan en stund. Jeg er jo kun en elendig fuser, men det, jeg aldrig nåede, skal I nå. I skal lære at spille og spille rigtigt, om vi så skal bruge hver øre til det. Husk det, børn. I skal få chancen til at spille, så folk vil forbavses!

Jeg fik min første violin, da jeg fyldte tre år. Mine fire søskende fik også hver en, for der skulle ikke gøres forskel. Mine allerførste musikalske bestræbelser gik ud på at imitere min mors stemme på violinen. Hun var gennemmusikalsk og sang og nynnede i hundredvis af russiske sange og salmer for os. I mit livs første år sov jeg altid ind med disse fremmedartede, blide melodier i ørerne.

Mine forældre talte polsk indbyrdes, og det var også mit sprog da jeg endnu var tre år. Nu fik jeg endnu et udtryksmiddel — musikken!

Far var en praktisk mand. Han lavede selv alle vore møbler, og da jeg fik engelsk syge, lavede han et par metalskinner, som jeg kunne sætte inden i støvlerne. Der blev sparet på alt, så der kunne blive råd til den dyre musikundervisning hos en kendt musikpædagog i tiden, Edgar Preuss.

Han var en dygtig pædagog, men også meget hidsig. Når han

fik en af sine store ture, plejede han at smække violinbuen ned i hovedet på mig, så buen knækkede.

Det var skam ikke fortjeneste, det hele.

Han havde det også med ironi. Når han var utilfreds med mine musikalske præstationer, vendte han sig altid mod en statuette af Apollon, han havde stående, og sagde: — Jeg beder Dem undskylde, Deres Guddommelighed, at De må trækkes med denne samling jammerlige kattelyde.

Apollon havde aldrig noget at svare, men Preuss havde altid lidt yderligere tilføjelser, når han igen vendte sig mod os, der stod skamfulde med violinerne.

Da vi havde fået instrumenterne, lejede far et klaver, og så begyndte vi at spille sammen.

— Børn, sagde far henført og satte violinen til kinden, der findes intet i verden så vidunderligt som musik.

Jeg tror nok, at familien Tworek, i hvert fald i starten, må have været noget af en belastning for naboerne, for godt har det sikkert ikke lydt, men fars musikglæde var altmedrivende. Mor gik mere stille med det, men hun var i virkeligheden den mest musikalske af de to. Når hendes blide stemme sang de forunderlige, fremmedartede folkeviser fra stepperne i hendes fjerne hjemland, så var man der. Vi vidste jo udmærket, hvordan der så ud. Det havde hun fortalt så ofte.

Men hun kunne mere end synge. Hun kunne også skringe. Hun var vort værn, når far gik amok!

Han var en mand, der administrerede begreber som flid, ærlighed og nøjsomhed med hård hånd. Han tålte ingen slinger i valsen . . . navnlig ikke, når det gjaldt musikundervisningen, som han betalte så dyrt. Så skjulte vi os i mors skørter, og det kunne gå dramatisk til, når Ukraineblodet kom i kog.

Jeg kan se hende for mig med et par tudende unger i skørterne stå foran min velmenende, men rasende far med en køkkenkniv højt hævet i hånden, mens hun råbte: — Du rører ikke mine børn, eller jeg gør en ulykke på dig!

Men normalt var det blidere toner, der lød fra vor lejlighed. Jeg følte det nærmest som noget helligt, når min lillesøster, Helen, efter aftensmaden satte sig hen til det lejede klaver, og vi fire andre børn stillede op omkring hende med hver sin violin, mens far hentede mor ude i køkkenet, for at de sammen kunne sidde i sofaen og nyde koncerten.

Så strålede far.

Hvert år ved fastelavn fik vi også lidt ind på musikken. Så gik vi rundt i gårdene og spillede, og jeg tror, at vi tjente mere end de professionelle gårdmusikanter, som der stadig var mange af dengang, for vi var så unfair i konkurrencen kun at være børn. Desuden spillede vi faktisk bedre end de sædvanlige, mere eller mindre svirende, gademusikere.

Mor havde syet en pose til hver af os, som vi kunne have om halsen. Så kastede folk mønter ud af vinduerne. Et år blev det temmelig dyrt for mig at tjene penge på den måde. En tiøre fra femte sal ramte min violin så uheldigt, at den flækkede!

Men fars interesse for musik gik ud over vores skolearbejde. Nu var vi flyttet til Skyttegade nr. 12. Det var bedre end Sct. Pedersstræde, men der var stadig lokum i gården. Vi blev sat i Hans Tavsensgades skole, og det var sjældent, at vi nåede mere end blot at kigge flygtigt på lektierne. Far havde den bestemte opfattelse, at violinøvelserne var vigtigere end lektier, og lærernes udtalte mening var, at vi kunne pjatte så meget, vi orkede, på violinerne . . . når vi havde læst vores lektier.

Ingen af parterne ville bøje sig. Igennem hele min skoletid var jeg altid noget i klemme mellem disse to yderpunkter, men som regel vandt far. Han var mest bestemt for det første, og så var han jo den, der var hjemme, og vidste, hvor den læderrem hang, han plejede at afstraffe os med, hvis der var den mindste slinger i valsen.

Det var formentlig derfor, han aldrig blev populær på vandværket. Han vidste nemlig, hvad det ville sige at slås for tilværelsen. Det havde lært ham at være påholdende. Han gik aldrig

på værtshus med de andre, og han insisterede på, at de gjorde det arbejde, man forventede af dem. Det var ikke alle, der var sådan dengang, og det gjorde det ikke bedre, at han var — polak!

En dag overfaldt en flok af arbejderne ham, da han trådte ud af den gamle bil, han havde sparet sammen til i årevis.

Jeg var vel fem år, da jeg oplevede min far komme gennem-banket hjem, og min harme var så stor, at jeg løb hele vejen hen til vandværket, hvor arbejderne endnu var forsamlede efter denne skændige mishandling.

— Hvem er det, der har slået min far? råbte jeg grådkvalt og stillede mig op for at udfordre de slemme mænd, der kunne behandle min far sådan.

Der var ikke én, der reagerede. De så væk, lod som om de ikke hørte den slette samvittighed, der råbte til dem igennem et barns mund. Et par spyttede langspyt, og så gik de skamfulde hver til sit.

Og jeg gik hjem med uforrettet sag.

Siden var der aldrig nogen, der omtalte den episode.

Jeg vidste egentligt godt, hvordan far som polak må have følt sig. Jeg var jo selv polak. Navnet »polakunge« klæbede altid til mig.

Ingen ved, hvad det vil sige at blive stemplet på et tidspunkt, da ikke engang livet har nået at sætte sit stempel på en. Jeg vidste, eller rettere, jeg lærte, at udtrykket »polakunge« var noget usselt, noget, man træder på. Noget, man ikke kunne være bekendt.

En stor del af mine tidligste drengeår delte jeg ligeligt mellem violinspillet og de tørre øretæver, der altid gav ekko i baggårdene når »polakungen« viste sig. Jeg filosoferede aldrig over det. Det var bare sådan, at jeg var »polakunge« og skulle have øretæver.

Sådan var livet altså indrettet!

En dag kom far hjem med en hemmelighedsfuld mine. Han

lod bomben springe om aftenen, da vi som sædvanlig stod samlet omkring klaveret og spillede.

— Om tre uger skal I give en rigtig koncert, sagde han. En koncert, folk kan købe billet til. Jeg har lejet Odd-Fellow Palæets lille sal!

Jeg var syv år dengang, og vi søskende så på hinanden, på én gang stolte og ængstelige.

— Jamen, tror du, nogen gider høre på os? spurgte min storebror Josè.

— Og har du tænkt på, hvad det vil koste med plakater og i annoncer? føjede min mor bekymret til.

— Der er tænkt på alt, svarede min far flot og slog ud med hånden. — Jeg ved, hvordan vi skal klare det.

I de kommende uger forsømte vi skolen om muligt endnu mere end ellers, for vi havde vigtigere ting for. Hver dag stillede jeg og mine fire søskende op i kvarterets største forretning og lagde violinerne til barnekinden. Folk var temmelig forbavset og ville give os penge.

— Nej tak, svarede vi høfligt i overensstemmelse med fars direktiver. — Vi har nu givet Dem en smagsprøve på vort koncertprogram i Odd-Fellow Palæet d. 28 ds . . . De kan købe billetter hos os med det samme.

På denne listige facon var der næsten udsolgt, da dagen endelig oprandt.

Far var aldrig i tvivl om, at vi ville slippe heldigt fra det, og det gjorde vi også, selv om et par af tidens strengeste kritikere sad på første række. Både far og mor græd af lykke, da aviserne næste dag skrev pænt om os. Hedvig Quiding, som ellers var en streng dame, skrev bl.a., at her var noget at gøre for en mæcen.

Det har der måske nok også været, men vi så nu aldrig nogen. På det tidspunkt spillede det nu også større rolle for mig, at der ikke også var billede i avisen.

Lærerne fra skolen havde skam givet møde, når det nu dreje-

de sig om egne elever . . . også vor sanglærer, som altid selv havde de største kvaler med sin violin i sangtimerne og derfor aldrig hed andet end »falskspilleren«. Og koncerten gav sig det forunderlige udslag, at »falskspilleren« allerede næste sangtime overrakte mig sin violin og med en sørgmunter mine sagde: — Du må hellere overtage denne fra nu af. Du spiller sådan, som jeg selv engang ville have spillet, men jeg fik ikke evnerne. Fra den dag var vi venner.

Som nævnt frådsede vi aldrig hjemme, men ligegyldigt, hvor stort et indhug vor musikundervisning gjorde i budgettet, fandt mor på udveje. Vi var f.eks. altid lidt pænere i tøjet end så mange andre på skolen . . . formentlig, fordi mor udmærket vidste, at vi var »polakunger«, og satte alt ind på, at man i hvert fald ikke skulle kunne drille os for påklædningen også. Hun var også altid snarrådig, når det gjaldt maden. Vi fik mange polske retter hjemme. Mor lavede f.eks. en slags pandekager af revet kartoffel, lidt mel, fløde, salt og æg.

En anden tilbagevendende ret på repertoireet var mor Tworeks polske klumper . . . en melopbaging, tilsat krydderier. De smagte himmelsk . . . navnlig andendagen, når de blev brasat.

Det gik kun rigtig galt én gang, nemlig da far havde bestemt, at vi skulle spise »Fru Petersen«. Fru Petersen var en høne og installeret på vort pulterkammer, hvor hun modtog mange daglige besøg og blev grundigt forkælet. Til sidst var hun så tam, at hun kóm, når vi kaldte. Så var det altså, at far en aften på polsk sagde: — Værsgo' at forsyne jer.

Og der sad vi rundt om bordet og gloede på fru Petersen, der lå lækkert tilberedt og skåret i skiver på et stort fad. Mor sad stiv som en støtte, og vi andre sad bare og skrabede med fødderne og så på hinanden. Far rømmede sig, lempede et stort stykke over på sin tallerken, hævede kniven og — lod den synke igen. Han så på fru Petersen og rundt på os. Så forlod han stuen.

Hele fru Petersen gik retur i køkkenet og næste dag begravede vi hende under stort ceremoniel i kolonihaven!

Vi fik senere andre høns derude i kolonihaven, der var fars et og alt, men aldrig en som fru Petersen.

Derimod fik vi pludselig en kanarieugl stukket ud.

Det skyldtes den ældre frk. Augusta Petersen, der boede nedenunder os . . . en lidt menneskesky frøken, som ingen i ejendommen havde rigtig kontakt med. Pludselig stod hun i vores stue en aften med mange undskyldninger på de tynde læber.

— Men De forstår, sagde hun, at jeg har haft så mange glade stunder dernede i min gyngestol, når der blev musiceret her. Jeg og min kanarieugl »Trille« har nydt det i lige høj grad . . . ja, jeg tror såmænd, »Trille« ligefrem har glædet sig. Men nu vil jeg rejse over til mormonerne i Utah i USA, hvor min søster bor. Jeg kender næsten ingen her, og derovre vil jeg i hvert fald være blandt trosfæller. Men så er det, at jeg ikke kan have mine ting med. Det bliver for dyrt med transporten.

Vi så på hinanden.

Vi vidste jo, at Augusta Petersen havde et klaver stående, som hun aldrig spillede på.

Der stod pludseligt højt og klart »klaver« i alles øjne.

— Og så havde jeg tænkt på, fortsatte frk. Petersen, om De ikke ville tage kærligt mod — Trille? Det er sådan en forfærdelig sød fugl, og den holder så meget af Deres musik!

Der blev tavshed, så rømmede mor sig og sagde: — Det var venligt af dem. Vi skal nok passe på Trille.

Så græd frk. Petersen og pudsede næse voldsomt, og dagen efter ankom Trille i sit bur.

Men vi blev glade for hende. Jeg tror ikke, at jeg nogensinde har haft en mere lydhør tilhører . . . Trille bogstaveligt talt dansede på pinden, når vi spillede. En dag var den død. Jeg går ud fra, at den fik musikforstoppelse.

Vi havde dengang en palme, vi havde vundet i et lotteri, hvor førstepræmien var en violin. Så begravede vi kanarieuglen, vi

havde fået i stedet for klaveret, under palmen, vi havde fået i stedet for violinen.

Det var gået fremad for os, da vi forlod Sct. Pederstræde til fordel for Skyttegade, men vi tog for alvor et mægtigt hop op igennem de sociale lag, da familien Tworek flyttede ind i en andelslejlighed på Mågevej i Brønshøj med elektrisk lys og — WC i selve lejligheden. Det var en herlighed, det tog os børn uger at komme over.

Og her skete en masse. F.eks. var der hver fastelavn arrangeret en mægtig fest for beboerne, og selvfølgelig stillede vi med vores violiner og vandkæmmet hår. Vi havde også ved denne lejlighed huset fuldt af venner og bekendte, bl.a. en af fars polske venner, som i sit hjemland havde været en begavet pianist, men som vist nok fortrinsvis ernærede sig af at spille skak på værtshuse. Når han var hjemme hos os, lærte han os en del om musik, for hans viden var enorm. Der var bare ikke nogen, der havde brug for den. En dag var han væk. Vi så ham aldrig senere. Men denne fastelavn var han også inviteret, og vi børn spillede altså nede i gården. Vor lillebror Carlo var også med.

Pludselig var han væk. Det tog nogen tid, før det gik op for os, men så lagde vi violinerne og begyndte at lede. Men han var ingen steder at finde.

Fire timer senere dukkede han op igen. Han var drivende våd af sved og havde høj feber. Ingen fik nogensinde at vide, hvor han havde tilbragt de fire timer. Han nåede aldrig at fortælle det. Han døde på hospitalet et par dage senere. Han havde fået meningitis.

Jeg tog ud med violinen og spillede på en nøgen hospitalsstue alle de polske og ukrainske sange, vore forældre havde lært os, indtil Carlo havde trukket sit sidste åndedrag.

Det var mit livs første, virkelige sorg. Nu vidste jeg pludselig, hvad død var.

Senere blev jeg selv syg . . . så syg, at man indlagde mig på sjette afdeling. Jeg tror aldrig, man fandt ud af, hvad jeg fejlede, men jeg har altid troet, at det havde at gøre med den cykel, min håndsnilde far egenhændigt havde konstrueret til mig.

På en eller anden måde må han have sat den forkert sammen, for den havde en højst usædvanlig stødende rytme, og den så også temmelig mærkværdig ud. Men jeg var jo ikke kræsen, så jeg bestemte mig til en tur til Roskilde.

Dengang var vejen endnu kun halvvejs asfalteret, men dog plan. Alligevel opførte denne håndlavede cykel sig, som om det drejede sig om et forhindringsløb over knoldemark. Alt blev rystet løs i mig indvendigt. Jeg følte det, som om også hjernen løsnede sig, og benene tilsidst ville falde af af sig selv. Men jeg ville ikke være en tøsedreng. Når jeg nu havde fået cyklen, og jeg havde bestemt mig for turen. Men så begyndte det at svimle for mig, og tilsidst måtte jeg opgive og tage toget hjem. Og jeg var syg, da jeg nåede så langt. Jeg havde feber, og jeg kunne f.eks. ikke tale. Jeg kunne grynte og skære de frygteligste grimasser men altså ikke gøre mig forståelig, og min mor, der blev forskrækket, fik mig fluks indlagt på hospitalet.

Her forsøgte man at tale fornuft til mig men forgæves.

Jeg så på lægerne med dramatisk rullende øjne og udstødte sære, uforståelige lyde, og så gjorde man kort proces. Man trillede mig simpelt hen ind på sjette afdeling!

Og her blev jeg, lige til jeg havde fået stemmen igen.

År senere skulle jeg optræde ved en velgørenhedskoncert et sted i provinsen. Der var flere numre, og arrangøren spurgte:

— Sig mig, Tworek, har De noget imod at komme ind i sjette?

— En del, svarede jeg, forstår De, der er ikke mange år siden, jeg slap ud.

En sommer, mens jeg endnu gik i skole, forvandlede jeg mig

til rebel. Jeg var en stor dreng med bumser og knaster over hele hovedet og en gryende selvstændighedstrang.

Jeg havde f.eks. bestemt, at jeg for en gangs skyld ville holde sommerferie som alle andre og ikke tænke på arbejde.

Arbejde var bl.a. de ulidelige øvelser på violin.

Jeg blev liggende længe om morgenen og forklarede på forespørgsel min far, at jeg var et selvstændigt menneske, der nok skulle administrere min fremtid og min violin . . . når det passede mig.

Jeg sparkede bagud ved denne lejlighed, fordi far holdt mig så ubønhørligt strengt til hele tiden; denne tvangssituation blev tilsidst ulidelig for mig, for mens jeg måtte stå og file på endeløse etuder og skalaer, kunne jeg hele tiden igennem vinduet høre mine legekammerater lege sorgløst udenfor.

— Hvis du ikke gider spille mere, så må du i gang med noget andet, sagde far.

Så gik han ned til den lokale købmand og fik en bybudsplads til mig. Jeg ved ikke, hvad han aftalte med købmand Nielsen udover, at jeg skulle have en femmer pr uge, men jeg har ham mistænkt for at have instrueret købmanden om ikke at lægge fingre imellem.

Ellers er der ingen undskyldning for hans nederdrægtigheder. Jeg har aldrig i mit liv slidt som i den tid.

Der var ingen pause nogensinde. Jeg gjorde rent på lageret, så jeg var ved at styrte. Jeg hjalp til i forretningen, eller jeg blev sendt fjerne steder hen i byen overskrævs på en long-john, som budcyklerne hed dengang, med en last så stor, at jeg dårligt kunne se kørebanen. Så trampede jeg afsted, godt sur på far, købmanden og hele verden.

En dag var der en tyv, der stak af med en kurv fyldt til randen med vinflasker, mens jeg stod og så på et udstillingsvindue. En anden dag kom jeg til at smadre en kop, og sådan gik tiden. Da vi nåede frem til ugens slutning, og jeg udmattet til det yderste skulle op og hente hyren, viste det sig, at der ikke var en

øre til mig.

Købmanden havde været nødt til at skaffe sig lidt erstatning for min arbejdskraft, som han sagde med et svedent grin.

Så gik jeg nedbrudt og slagen af tilværelsens hårde realiteter op til far og tilstod, at jeg trods alt hellere igen ville fatte violinen. Far grinede lumsk, ringede købmanden op og sagde op på mine vegne.

Samme eftermiddag var jeg igen igang med øvelserne.

Jeg bliver voksen

Min gode ven, nu afd. Holger Fællessanger, som jeg selv i sin tid var med til at holde over dåben som fællessanger, sagde engang til mig: — En violinist behøver kun én violin for at klare sig, men han skal have tre buer. En til at spille med og to til at komme frem i verden med. De to sidste er albuer!

De to sidste har jeg altid manglet, ellers tror jeg såmænd nok, at jeg kunne være blevet en kendt violinist en dag! Nå, jeg behøvede dem heller ikke, da jeg stillede op som 15 årig violinist på det daværende Sct. Thomas på Frederiksberg. Det var et rent tilfælde, at jeg mødte kapelmesteren Henry Ytting, der lige stod og manglede sådan en som mig.

Og her holdt jeg for første gang i mit liv op med at være »polakunge«.

Jeg skulle spille dinér-musik om eftermiddagen på dette dengang så eksklusive københavnersted, og en ny, strålende verden åbnede sig for mig. Jeg var åndeløs af lykke.

Et galleri af kendte borgere dansede efter min violin, og ved bordene sad berømtheder, som jeg allerede kendte personligt. Jeg var fuldentet lykkelig. Navnlig da jeg begyndte at mærke den pigeinteresse, som af en eller anden grund bliver mange musikere til del.

Jeg havde ikke været der længe, før jeg modtog et seriøst tilbud om ægteskab. Jeg fik en billet og på den stod: *Kære Wandy. Jeg ser ingen anden udvej, end at vi må gifte os. Vi kan klare os for min invaliderente. Jeg bruger aldrig mere selv end 40 kroner og skulle således være et godt parti.* Jeg havde aldrig set

konen for mit blik, og det heldige var, at jeg heller aldrig kom til det.

Men jeg havde fuld fart på alle andre steder . . . dog ikke i forbindelse med pianistinden Tove Ørnberg.

Det var noget, man troede, fordi jeg i min nye egenskab af verdensmand kom til at forære hende et par trusser til hendes fødselsdag. Et par meget smarte laksefarvede ovenikøbet. Det uheldige var, at hun skulle pakke op i restauranten, hvor alle gratulanterne stod spændt, og der stod hun så pludselig med et par trusser i hånden og en farve i ansigtet, der stod perfekt til trusserne.

— Men Wendy, stammede hun, det er alt for galt.

Og det havde hun fuldstændig ret i.

Så spillede vi videre, som om intet var hændt.

Journalisten og forfatteren Christian Houmark havde sin gang på Sct. Thomas, og han var ikke kedelig.

En dag blev jeg kaldt ned til et bord, hvor en underlig, spinkelbygget og mørklødet mand sad alene med en stor opdækning foran sig. Det viste sig at være nordpolsfareren Knud Rasmussen, der ville have mig til at spille ungarske melodier. Det gjorde jeg så, og så fik vi smørrebrød og vin i lange baner, mens Knud Rasmussen stolpe op og stolpe ned fortalte om de ungarske steppers trylleri, zigeunernes fri, utvungne liv og så igen om stepperne.

Pludselig stod Houmark ved bordet med en tallerken ost, som han stillede foran Knud Rasmussen, der adspredt gumlede osten i sig og fortsatte sit foredrag om stepperne.

— Hvad er det forresten for en ost? spurgte han tilsidst.

— Steppeost, lød det tørt fra Houmark ved nabobordet.

Så gik vi over til whisky — og temmelig meget whisky, for nordpolsfareren var blevet tørstig af at tænke på alle de tørre ungarske stepper, og han var vant til mosten.

Det var jeg ikke, og det var mit held, at Rasmussen på det tidspunkt havde fået tilstrækkeligt af ungarsk musik, for på

det tidspunkt kunne jeg hverken finde mine ben, min violin eller nogen som helst melodi. Jeg var såmænd dårligt nok klar over, hvor jeg befandt mig.

De sendte mig hjem i en taxi, og fra det tidspunkt forstod jeg, hvad min mor talte om, når hun advarede mig mod musikerens risikofyldte tilværelse.

Fini Henriques lagde nu og da vejen forbi. En aften lagde han den også forbi bordet, hvor jeg sad sammen med Houmark og drak en flaske vin.

— Jeg kunne forresten godt tænke mig at spille med Dem, unge mand, sagde han. De kan træffe mig på »Cloetta« på Strøget tirsdag aften, men tag endelig Deres violin med.

Jeg var, så jeg rystede over hele kroppen. Tænk, at denne store mand, mit forbillede, ville undervise mig.

Men det havde nu aldrig været i Henriques tanker. Hans mening var bare, at vi to skulle spille lidt sammen for hans venner på »Cloetta«, der ligesom han selv kunne lide at gå på konditori.

Det blev jeg ganske vist ikke dygtigere af, men jeg var dog lidt smigret over, at han anså mig for tilstrækkelig god til at ville spille sammen med mig.

Jeg havde ingen anelse om, hvad han havde tænkt sig efter at have præsenteret mig, men så sagde han: — Spil nu bare lige, hvad De har lyst til, unge mand. Jeg havde lyst til at spille et par af de polske folkesange, som min mor havde lært mig. Det er umuligt, at Fini Henriques kunne have kendt dem, men han akkompagnerede mig, som om vi aldrig havde været fra hinanden.

Jo, han var en gudsbenådet kunstner.

Umiddelbart derefter tog jeg imod et engagement i Slagelse, og i lange tider forstod jeg glimrende H.C. Andersen, der kaldte den Plagelse.

Det hjalp dog lidt, da jeg forelskede mig første gang. Jeg var et smut hjemme i København og traf hende på det, der den-

gang hed en automatbar. Det viste sig, at hun faktisk var fra — Slagelse, så man kan roligt sige, at det i nogen grad var at gå over åen for at hente vand.

Det blev dog aldrig os, for jeg fortsatte til Esbjerg, hvor jeg havde fået tilbud fra kapelmester Thomas Poulsen på Centralhotellet. Det samarbejde begyndte med, at jeg pakkede min kuffert, og han nåede mig først nede på jernbanestationen. Han havde været utilfreds med, at jeg »pjankede« på violinen, som han udtrykte sig. Det var ikke til sanktvejtsdans, jeg skulle spille. Meningen med mig var, at jeg skulle opføre mig ordentligt og spille nogle solide valse . . . og så tidens kendte operarier. Men jeg kunne bare ikke lade være med at pjanke — også fordi folk morede sig. Og så tog det ene ord det andet.

Jeg fortalte ham lidt om, hvad jeg mente om folk uden humor. Til gengæld antydede han sin mening om musikere, der ikke ville indordne sig kapelmesteren og navnlig, hvor han mente, de kunne tage hen med alle talenterne osv.

Jeg tog ham på ordet . . . og som sagt indhentede han mig først et par minutter, før toget afgik til København. Så grinede vi lidt af det. Han gav en dunderfrokost og ved kaffen tilladelse til at pjanke så meget, jeg orkede, fremover. Vi blev så gode venner, at jeg tog med ham til Fanø for at spille sommeren væk på »Hotel Kongen af Danmark«.

Det var dengang, der var rigtig sommer i Danmark, og der var også en masse piger på Fanø det år. Jeg kan huske, at jeg var iført et splinternyt, lysegråt flonelsæt, og når jeg ikke lige stod og spillede, spankulerede jeg rundt, hvor tingene foregik, og var uimodståelig.

Det syntes jeg da selv!

Ellers skulle fanden da give så mange penge for en habit.

Og det gik lange tider, som det skulle. Jeg gjorde bekendtskaber, fik en del pletter på det lysegrå og også et par stykker på samvittigheden, indtil en dag den berømte mand med en kæp i hjulet ankom. Dvs. hjulet sad på en knaldrød

sportsvogn, og i den sad en af nationens mest feterede sønner, operettehelten Carl Brisson og fru Cleo.

Det var noget, der vakte opmærksomhed på det lille Fanø. Her var manden, der havde lagt Hollywood for sine fødder, i kød og blod, midt iblandt dem. Han var tilmed iført en smart, dybblå jakke, og min lysegrå var efterhånden blevet godt nusset, så konkurrencen var ikke helt fair.

Det var Carl Brisson her og der og alle vegne. Han sendte fingerkys til højre og venstre, og pigerne rødmede helt nede fra fodsålerne. Her var lidt at lære for en rask, ung musiker. Jeg forsøgte mig i fingerkysgenren overfor den flotteste af stuepigerne på hotellet. Hun stillede tallerkenerne fra sig uden hast, vendte sig og gloede stift på mig, mens hun spurgte:

— Sig mig, har De fået solstik, Tworek?

Så forstod jeg, at der var forskel på folk og matroser.

Resten af sæsonen spillede jeg kun første violin på tribunen. Det andet tog Carl Brisson sig af.

Men jeg bar ikke nag. Det var vejret for godt til. Sæsonen ebbede ud, og da jeg efterhånden var fyldt 17 år, besluttede jeg, at det vist var på høje tid at få mit eget orkester, hvis jeg skulle frem i verden.

Jeg fandt frem til nogle gutter, og vi blev enige om at anlægge moustache, som var usædvanligt dengang. For at være helt sikker på effekten fik vi også syet en garderobe med de bredeste skuldre i Europa. Det var der en forklaring på, for skrædderen havde indbygget blikplader i alle skuldre . . . og det var mere, end direktionen på Hotel Brochmann i Odense kunne stå for.

Vi blev engageret, og vort billede kom i alle lokalaviser.

Kun ikke i den største. Der havde man teksten rigtigt, men den passede ikke til fotoet, der viste en helt anden slags musiker, nemlig Frelsens Hær, der skulle spille samme dag i Odense. Men alt i alt gik det over forventning. Der stod W.T. på nodestativerne og på trommen, og jeg var en allerhovedes karl.

Jeg gik bare for meget op i rollen.

På det tidspunkt havde jeg lejet et værelse på en første sal, centralt i byen, og en mørk nat blev jeg vækket ved, at en myg pighånd slog mit sengetæppe til side og dens ejer uden et ord krøb ned til mig under dynen. Jeg foretog mig, hvad foreskrevet er i en sådan situation, og — pludselig var pigen væk igen!

Noget forbløffet og ikke helt sikker på, om det bare havde været en uartig drøm, stod jeg op og gik hen til vinduet, og der så jeg . . . en halvt påklædt pige på vej igennem de mennesketomme gader — med en stige under armen!

Senere lærte jeg hende at kende rigtig godt . . . faktisk så udmærket, at jeg blev udlagt som barnefader.

Det var uheldigt, fordi jeg endnu var umyndig, og stævningen blev derfor sendt til far, der nær havde fået en blodstyrting af ophidselse.

Men jeg blev voksen. Lidt efter lidt og med stort besvær.

Jeg vidste, hvad jeg ville. Jeg ville til København. Der, hvor det foregik, hvis man ville frem og op i lyset.

Hvis man ville noget i min branche.

Mødet med København blev kontant og ikke særlig hjerteligt. Vi fik engagement i »Sevilla«, en danserrestaurant, der lå i den gamle Panoptikon bygning, og den røgtunge atmosfære kvalte ethvert initiativ til noget som helst ud over at lire dansemelodier af.

Værre var det, at mit smarte og moderne orkester ikke som forgængerens kunne spille diverse kendings- og velkomstmelodier, efterhånden som alfonserne og de tykke levemænd gjorde deres entré aftenen igennem, og forholdet blev ikke bedre af, at jeg heller ingen lyst havde til at gøre d'herrers bekendtskab, endsigse gøre mig den ulejlighed at afspille deres private velkomsthymner.

— Nu må De tage Dem lidt sammen, Tworek, sagde værten. Det kan sgu da ikke være så svært. Spørg overtjeneren, han er en god mand, og han kender alle melodierne på fingrene.

Jeg spurgte aldrig overtjeneren, og for min skyld kunne hvem som helst komme og gå. Jeg gik bare videre i mit eget program. Disse skrækkelige aftener står prentet ind i min bevidsthed, omend engagementet blev kort. Ikke min værste fjende kan vel påstå, at jeg normalt er snerpet . . . men der er en grænse for alt her i tilværelsen.

Når man har nået den, siger man til sig selv: — Det her er dig alligevel et nummer for skrap, gamle dreng, lad os slippe ud af det . . .

Alle aftener startede med et længere skænderi og sluttede med et endnu længere, bortset fra de løbende uoverensstemmelser natten igennem, og det gik naturligvis ikke, hvis jeg også skulle nå at spille et par dansemelodier ind imellem. En aften revnede ballonen, og efter en hed diskussion skreg værten, så spyttet stod ham om munden: — Og så kan De og Deres rådne orkester godt skride ud af min forretning!

Vi tog ham på ordet. Pakkede stille og roligt instrumenterne sammen og skred bogstaveligt talt midt i et nummer. Resten af natten var der dans til grammofonmusik.

Men det kom ikke os ved. Nu stod vi på gaden udenfor og så på hinanden.

— Og hvad gør vi nu? spurgte pianisten. Jeg skylder i forvejen for husleje.

— Hvad med at gå tværs over gaden, foreslog jeg.

Her lå nemlig National Scala med Inge Lise Bock som leder, og kunne vi — hvor usandsynligt det end forekom — komme ind her, var vor lykke gjort.

Hun befandt sig på kontoret, fik jeg at vide, og så bankede jeg på med hjertet oppe i halsen.

Fru Bock sad bag skrivebordet. Hun så flygtigt op, da jeg kantede mig ind, og her var jeg kommet ud for en chef, der ikke spildte tiden med udenomssnak.

— Hvad vil De? spurgte hun.

— Spille.

- Som hvad?
- Orkesterleder.
- Har De noget orkester?
- Det står uden for døren.
- Hvor mange mand?
- Otte.
- Og kostumer?
- De ser sådan ud. Jeg knappede frakken op.
- Hvornår kan De aflægge prøve?
- Nu!

Jeg kaldte drengene ind, og vi spillede, så sveden sprang fra panden, for det her var vigtigt. Vi kørte to numre igennem, så løftede Inge Lise Bock hånden.

— Det er nok, sagde hun bare. De kan begynde den første . . . og når vi nu alligevel er samlet, kan vi ligeså godt ordne kontrakterne med det samme.

Tyve minutter senere stod vi igen på gaden . . . men nu havde vi kontrakt på en fremtid.

— Puh, ha, sagde pianisten og tørrede sveden fra panden. Så klarede jeg altså huslejen endnu en gang.

Det var en god tid i Scalasalen. Det var lige det, jeg havde haft i tankerne, når jeg tullede rundt i provinsen og i tænksomme stunder gjorde mig tanker om min fremtid.

Dengang var begrebet refrainsangerinde herhjemme endnu ukendt, men i det store udland var man godt i gang, og ved et tilfælde kom jeg i forbindelse med en ung, sprælsk englænderinde, der havde rytmen i kroppen og vidste, at det drejede sig om swing. Hun hed Louise, og hende præsenterede jeg som den første refrainsangerinde i Scalasalen under navnet »Hot Louise«.

Det var ikke så lidt af et eksperiment . . . for så fast sad jeg heller ikke i sadlen endnu . . . men det blev en bragende succes. Problemet var, at hun faktisk var så god, at vi ikke kunne holde på hende. Hun skrev en mægtig kontrakt med en klub i London, og så stod vi der og savnede noget.

Jeg kendte adskillige piger, men ingen, der kunne både synge og læse noder . . . indtil jeg kom i tanke om Helen!

Min egen søster.

Hun så ikke værst ud, og hun vidste noget om musik, så hvis jeg kunne overtale hende . . .

Det kneb, men det gik. Helen var ikke helt sikker på, at det var foreneligt med det at være en pæn pige at stå og synge foran et orkester med en masse dansende på gulvet, men til sidst gav hun sig.

Da havde jeg også været igennem en længere diskussion med min mor. Hun kunne sådan set godt forstå, at Helen ville synge, for det havde hun selv villet, men det var altså bare ikke lige stedet.

— Wandy, sagde hun, hvad tænker du på? Det er slet ikke noget for din søster at stå og synge på restaurant til langt ud på natten.

Mor havde også en del bekymringer over alle disse mænd, som kom sådanne steder. Men det endte med, at Helen gik ind på at forsøge at løfte arven fra Hot Louise — foreløbig en uge.

Og jeg havde ikke taget fejl af min søster. Jeg vidste jo, at hun kunne . . . men det vidste alle andre ikke. I hvert fald ikke før de havde læst om hende i avisen. Jo, Helen Tworek, den første danske refrainsangerinde, var en mægtig succes.

Men det gik slemt ud over mine øvrige damebekendtskaber i den kommende tid, for jeg havde lovet mor at følge Helen helt hjem hver aften.

Vi holdt aftalen, for det havde vi lovet, men det skal ikke være nogen hemmelighed, at jeg ikke altid var alene om at være lidt småmopset, når vi travede afsted igennem de natte-

øde gader. Helen kunne også udmærket forestille sig at blive fulgt hjem af andre end sin bror nu og da.

Men ellers . . . det var en mægtig tid. Foran mig dansede hver aften et galleri af betydningsfulde borgere, inden- og udenlandske stjernenavne. Formuer skabtes, formuer tabtes. Folk morede sig. De lo til mig, de lo ad mig, for gøgleren i mig stak hovedet frem, og jeg lagde ikke bånd på mig selv.

Bare vi havde det sjovt.

Og det havde vi . . . også da vi flyttede nedenunder i Holberg Haven med udvidet orkester.

Det skete ikke så sjældent, at daværende kronprins Frederik aflagde besøg. Han sad altid ved et bestemt bord lige ved musiktribunen, så han havde oversigt over orkesteret, og jeg vidste, at vi i kronprinsen havde en mere end almindeligt kyndig tilhører.

Jeg tror, at han godt ville have blandet sig i løjerne i ny og næ. Somme tider syntes jeg, at han så ud, som om han havde mest lyst til at lægge kniv og gaffel, springe op på tribunen og svinge taktstokken.

Men så vidt kom det aldrig. Det kan ikke altid være lige skægt at være født kongelig.

Men det var sjovt at være forhenværende »polakunge« for der var hele tiden fuld fart på.

Og så kom jeg også af med et lille Brisson-kompleks, jeg havde slæbt rundt på siden min Fanøtid. Jeg købte mig en sportsvogn — magen til hans, og jeg lagde mig efter fingerkys igen.

Mine forældre brød sig ikke meget om at gå på restaurant. De havde aldrig tidligere undt sig den luksus, men de var der selvfølgelig et par gange for at se »drengen« i aktivitet. De var glade for, at det gik mig godt, men jeg kunne også mærke, at der dybt inde sad en lille skuffelse hos far.

Det var andre tribuner, han i sine drømme havde set sin dreng på. Det var ikke for at se mig stå og klovne, han havde

lidt afsavn og betalt den dyre musikundervisning. Han sagde aldrig noget direkte, men jeg kendte ham så godt. Jeg forstod udmærket, hvad der rørte sig i ham, men jeg kunne jo ikke rigtigt gøre noget ved det. Bordet havde fanget. Jeg tjente penge, kørte sportsvogn, og flere og flere kendte mit navn.

Jeg var for ung til at møtte de krav, som fars store ambitioner måtte stille på mine vegne.

Lige nu var det penge, sjov og succes, og alle tre dele var godt i hus. Det var ikke nok at kunne spille. Man måtte også kunne sælge varen. Det var den erfaring, jeg fik i de år. Jeg fik også . . . og ufortjent . . . et blåt øje af en jaloux bokser, og — Holbergs samlede værker af en gæst, som var Holberg-entusiast og bestyret over at erfare mit ringe kendskab til den gamle digter.

— Men De kan da ikke stå og spille i Holberg Haven uden at vide det mindste til manden, sagde han vantro. Næste aften overrakte han mig de samlede værker.

En aften var jeg så heldig at redde garderobekonen, fru Jensen, ud af en forlegenhed. Hun var af en fejltagelse kommet til at aflevere en meget kostbar frakke til en ung fløs, som lagde den over armen og stak af så hurtigt, ben og arme kunne trække. Jeg fangede ham nede på gaden og slæbte ham med op igen, og lykkelig var fru Jensen.

Et par dage senere genså jeg blandt gæsterne i salen min forlums elskede fra Slagelse. Hun var i selskab med sin forlovede og ofrede mig ikke mange blikke. Men samme aften bragte en tjener mig en mægtig buket roser på scenen. På kortet stod bare: *Fra en gammel beundrerinde.*

— Talte De med damen? spurgte jeg tjeneren.

— Ja.

— Var hun sød?

— Vældig sød, sagde han og gik videre.

Ugen efter så jeg igen min gamle flamme fra Slagelse valse rundt på gulvet, og næsten samtidig blev igen en vældig buket

rosen afleveret til mig på scenen.

På et tidspunkt af aftenen havde jeg held til at veksle et par ord med hende på tomandshånd.

— Det var pænt af dig at sende de blomster, sagde jeg.

— Hvilke blomster? spurgte hun med blanke, uforstående øjne.

— Ja, altså de to store buketter roser.

— Du må være blevet sindssyg. Jeg er forlovet nu, og jeg går virkelig ikke rundt og sender roser til vildtfremmede herrer, sagde hun og slog med nakken.

Tre dage senere gik fru Jensen til bekendelse. Hun havde været så taknemmelig, fordi jeg havde hjulpet hende ud af kniben, og hun syntes, det skulle belønnes. Det havde såmænd ikke kostet alverden, forklarede hun, for hendes mand havde selv et lille gartneri.

Da kontrakten udløb, gik vi igen bare tværs over gaden. Vi havde ikke de store transportudgifter dengang. Vi havde fået kontrakt med »Arena« i Tivoli, hvor vi skulle spille afvekslende med Henrik Clausens orkester.

Jeg havde altid beundret Henrik Clausen, som var en dygtig musiker og meget elegant at skue i spidsen for sit orkester . . . men han var bare ikke jazzmusiker.

Og vi spillede for unge mennesker her.

Det glædede mig naturligvis, at folk kunne lide vores musik, men det pinte mig også at se, at gulvet var tomt, når Clausen slog an, for jeg kunne godt lide ham og vidste, at han var en bedre skæbne værd. Han var bare landet på den forkerte hylde i »Arena«.

Der var dog een aften, der helt var hans. Det var, da han lod sit orkester give touche, gik frem til mikrofonen og med højti-

delig stemme meddelte, at han lige havde fået besked om, at hans datter Åse var blevet kåret som Miss Europa.

Det var et stort øjeblik.

Men træerne vokser som bekendt ikke ind i himlen. En dag læste jeg i en avis, at en gruppe amerikanske musikere havde været i »Arena« og moret sig pragtfuldt . . . navnlig over Wandy Tworeks orkester. Det var simpelt hen den bedste paradé på jazz, de havde hørt nogetsteds.

Så var jeg nede på jorden igen.

En dag mødte jeg lærer Jensen i Tivoli. Han var blevet en ældre herre, og gensynsglæden var behersket fra min side, for han havde altid været på nakken af mig i skolen. Vi traf hinanden ved rutschebanen, og pludselig for en djævel i mig. Nu skulle lærer Jensen få lov til at betale for alle de øretæver, han havde stukket mig mellem år og dag.

— Jeg synes, vi skal fejre mødet med en tur i rutschebanen, sagde jeg elskværdigt og falsk som en slange. Må jeg ikke i veneration for vort lange bekendtskab invitere?

— Jo, såmænd, svarede lærer Jensen. Det var da pænt af dig. Jeg troede ærligt talt ikke, at du nogensinde ville drive det til noget.

Jeg smilede, og vi satte os i den forreste vogn. Da vi var kommet halvvejs, havde jeg fornemmelsen af, at min mave midlertidigt havde anbragt sig mellem ørerne på mig.

— De bliver vel ikke dårlig, hr Jensen, gispede jeg.

— Det må du endelig ikke tænke på, min dreng, svarede han og holdt på sin hat, mens han nød udsigten over byens tage. Jeg har den evne, at jeg aldrig bliver søsyg.

Da vi steg af, brækkede jeg mig. Jeg har altid lidt af svimmelhed.

Lærer Jensen svingede hatten til afsked og sagde: — Det var virkelig morsomt at træffe dig igen. Blot var det en skam, at du skulle blive dårlig, lige før du skal ind og spille. Farvel, farvel, og . . . opfør dig nu ordentligt!

Mit livs rejse

Jeg har rejst meget i mit liv, og jeg er stadig tit på farten. Jeg har set de særeste steder og oplevet de mærkeligste ting overalt i verden, men jeg har egentlig aldrig været i tvivl om, hvilken rejse, der for mig var den mest betydningsfulde.

Man siger, at den vigtigste rejse, man kan foretage, er rejsen i sit eget indre.

På en måde gjorde jeg en rejse tilbage til mig selv engang. Tilbage til de steder, hvorfra det, der skulle blive mig, udsprang. Tilbage til de steder, hvorfra mine forældre engang brød op fra blodsbeslægtede, fra alt, hvad de kendte og holdt af, fordi fattigdom tvang dem ud på en lang, lang færd, hvor på mange drømme og håb blev knust, men hvor de også vandt noget. Man kan kalde det resigneret tilfredshed eller lykke. Der er mange navne for det, men jeg hørte aldrig mine forældre beklage sig over, at de var havnet et så fremmed sted som Danmark og aldrig vandt belønningen for det . . . pengene og positionen.

Deres formue var hele deres liv . . . os børn. De elskede os med en inderlighed og en uselvished, jeg først forstod meget senere. Og vi gjorde dem tit ondt . . . ikke fordi vi ville det, men fordi far levede for en drøm, hvori han så sine vidunderbørn lægge verden for deres fødder. En vision, han også gik i sin grav med.

Jeg forstod først rækkevidden af hans håbløse drøm, da jeg stod og spillede ved hans begravelse . . . spillede alle de små melodier, vi havde spillet hjemme i stuen, der vendte ud mod en baggård og igen for mit indre øje så far sidde ved siden af

mor i sofaen med dette forklarede blik, som henført stirrede ind i en strålende fremtid.

En fremtid, hvor han selv ingen plads havde, for hans løb var kørt, men hvor hans børn spillede hovedrollerne.

Jeg kørte engang far og mor hjem.

Helt hjem.

Hjem til der, hvor de kom fra, og der, hvorfra jeg selv fik mit urolige blod og min kærlighed til musik.

Jeg havde da sluttet i »Arena« i Tivoli. Der blandede sig lidt disharmoni i afskeden, fordi en bestemt mand, der havde med pengesagerne at gøre, havde snydt os. Orkesteret blev opløst, og jeg var for en gangs skyld ledig på torvet . . . kunne gøre nøjagtigt, hvad der faldt mig ind.

Jeg bestemte mig for at lave en familieskovtur af de helt store. Jeg havde bilen, og hele familien — seks medlemmer — greb med begejstring ideen. Det havde tit været mine forældres drøm at vende tilbage og se de steder, hvor de havde tilbragt deres barndom, gense familien og ungdomsvennerne.

Tanken var mange gange blevet vendt og drejet — og igen lagt på hylden, for hvordan skulle det kunne lade sig gøre økonomisk. Der var jo altid musikundervisningen, altid var der nogle af os, der skulle have nyt tøj, nye sko, og mad i munden skulle vi have til stadighed.

Jo, der var meget, der talte for, at far og mor blev, hvor de var: Mågevej i Brønshøj.

Men nu var chancen der. Transporten var i orden, vi var alle flyttet hjemmefra og kostede ikke længere noget i husholdningen. Og jeg havde intet engagement.

Jeg ejede dengang en chevrolet, som ikke hørte til de største modeller på markedet, men den var solid, og man kunne stole på den.

I den klemte vi os ind, seks mand høj. Vi havde størstedelen af bagagen på taget. Resten måtte vi sidde med på skødet eller ovenpå, som det kunne flaske sig. Men der var ingen mukken i

geledderne, da vi startede på den store færd. Tværtimod. Far og mor var i perlehumør, og vi fire »børn« var lige så spændt på at se de steder, som vi gennem vore forældre havde tilknytning til, og som vi hele barndommen igennem havde hørt om daglig.

Det blev en noget anstrengende tur for os alle — ikke mindst for mig, der uafbrudt måtte sidde bag rattet, for ingen kunne ellers køre bilen, og det kunne ske, at jeg blev så træt, at jeg dårligt vidste, om jeg kørte, eller om jeg sov.

Jeg var også udmattet, da vi en aften ankom til en lille kro i en polsk landsby, hvor byens ungdom netop var samlet til en slags musikstævne. De unge spillede slaviske folkemelodier på cembalo og — violin, og familien Tworek fra København sad yderst i kredsen og lyttede betaget, og jeg glemte helt min træthed. På et bord i nærheden lå en ledig violin. Den greb jeg, og så sprang jeg op og spillede. Melodierne var ikke noget problem, for jeg kendte dem i forvejen. Det var dem, vi altid havde spillet i vort hjem, og jeg spillede, så jeg glemte, hvor jeg var og hvorfor.

Man har sådanne guddommelige øjeblikke ind imellem.

Da jeg lagde violinen, og fortryllesen var brudt, kom lederen hen til mig og sagde smilende: — Du spiller ikke så ringe, min ven. Hvis du øver dig flittigt, er jeg næsten sikker på, at du også vil kunne spille til dans engang.

Da lo far hjerteligt.

Der var andre møder undervejs, hvor stemningen var knap så hjertelig. Jeg kan huske, at vognen i en anden landsby blev omringet af en bande unge fyre, mens vi sad og spiste frokost på kroen.

Der var ingen tvivl om, hvad de havde i sinde, for et par stykker var i gang med at file i rebene, der holdt kufferterne fast. Min bror Alex og jeg kom springende, og i hånden holdt jeg en revolver.

Jeg holdt dem i skak, indtil resten af familien var kommet

indenbords, og vi startede, så dækkene peb. Så først lagde jeg pistolen tilbage, hvor den hørte til — nemlig i handskerummet i min bil. Det var altid rart at have en lighter ved hånden.

Men den polske landsbyungdom havde aldrig set sådan en svend før. De tog den for den ægte vare.

Vi vidste nok, at vi var velkommen i fars landsby, for han havde jo skrevet i forvejen, men da vi kørte ind i fars barndomsby, Tarnowszczezo, sad vi som lammet.

Hele den lille by, hvor alle kendte alle og hvor liv og død, fest og sorg var fælleseje, havde smykket sig som til et præsidentsbesøg.

Det polske flag vajede overalt. Man havde ikke haft mulighed for at skaffe et dansk, så man havde i stedet strøet røde og hvide blomster på gaderne under store plakater, hvorpå stod: *velkommen*. Ved indkørslen til hovedgaden hang et kæmpe-lærred med det samme ord i guld . . . og vore navne i seks forskellige farver!

Jeg kom til at se i bakspejlet. Far sad rank i sædet, men tårerne trillede ned ad kinderne. Mor sad lænet op ad ham, også hun græd af inderlig lykke, og så græd vi allesammen.

Vi græd endnu, da vi kørte op foran den gamle slægtsgård, hvor min gamle farmor sad spændt spejdende på en bænk foran gården iført sit festskrud og med en pibe i munden.

— Min store søn, sagde hun med en stemme, der knækkede over, Den hellige Jomfru signe dig, fordi du fandt tilbage til mig. Og far løftede den spinkle, ældre dame op i sine arme og bar hende tilbage til bænken, hvori han i en fjern fortid havde skåret sit navn.

Hele den lille by slog sig sammen for at fejre os. Hver aften spillede og sang vi, og der blev danset til langt ud på natten. Og hele tiden blev far opsøgt af nye kammerater fra sin ungdom. Så faldt de hinanden om halsen og tårerne flød. Jeg kunne slet ikke kende denne ellers så nøgterne og alvorlige mand igen. Noget løsnede sig i ham. For en gangs skyld tog han fri fra sit

evige slagsmål med tilværelsens mange krav. Han var ung og uden ansvar igen i disse få gyldne dage. Det var en lykkelig lille familie, der tog afsked med barndommens land.

Det sidste vi så, var farmor, der stod for enden af gaden og vinkede med piben.

Noget nær de samme bevægende scener udspillede sig, da vi nogle dage senere kørte ind i min mors barndom.

Byen hed Lwow og lå tæt ved den rumænske grænse. Her var det mors tur til at forvandle sig til en ung pige, og hun strålede, når hun sad omgivet af sin familie og fortalte om sin tilværelse ude i den store verden.

Jeg fandt stedet, hvorfra min musikglæde var udsprunget . . . en stor, stille skovsø, hvor landsbyens indbyggere mødtes efter fyraften og sang sammen. Det var en fantastisk oplevelse her ved den stille sø at høre stemmerne fortone sig tre- og firestemmigt over det rolige vand, mens skumringen listede sig frem fra skoven. Det var her, min mor havde lært at synge som ung pige. Det var her, hun fandt sin kærlighed til musik, som hun lod gå i arv til os.

Dette var langt mere end blot en sommerferie. Vi foretog en pilgrimsfærd tilbage til vore forældres barndom!

Da vi vendte tilbage til København igen, var velkomsten også her overdådig. Hele byen flagede, men det var rigtignok, fordi den norske konge også havde valgt at tage til bys den dag.

Ugen efter tog jeg en tur til, nu havde jeg vænnet mig til at være feriedreng. Denne gang kørte jeg alene, og turen gik til Frankrig. I Arles traf jeg den danske journalist Svend Herløv, der åbenbart var i bekneb for stof. I alt fald lokkede han mig til at agere tyrefægter ved en tyrefægtning allerede næste dag.

— Du kan nok se, at det er mægtig reklame for dig, sagde han. Det eneste, du skal gøre, er at springe ned til tyren og vifte den om snuden med en rød klud, så længe det tager mig at snyder et par billeder, og så op på pladsen igen. Det kan du sgu sagtens klare.

Det kunne jeg da sådan set også godt, men jeg var ikke meget for det, da jeg halvt skubbet afsted af Herløv gik ned med min røde klud, som tilfældigvis også var den, jeg brugte i bilen, og som stank af olie og benzin.

Alle var glade over dette uventede indslag — bortset fra to-readoren, der kom springende hen til mig og skreg, — *Merde!* Det betyder på fransk sådan noget som: — sikke noget lort. Det vidste jeg imidlertid ikke dengang, så jeg var tilstrækkelig naiv til at mene, at han, målløs over mit mod, benyttede lejligheden til at præsentere sig, så jeg bukkede smilende og sagde: — Wandy Tworek.

Så fik jeg en snigende fornemmelse af, at jeg havde misforstået situationen.

Elses og mit ægteskab varede i over tyve år. De sidste år inden hun døde, blev en tragedie, men ind imellem havde vi mange gode år, og optakten var i hvert fald lovende.

Jeg kunne jo ikke blive ved med at rejse rundt i udlandet og spille millionær, og heldigvis fik jeg engagement som kapelmester i »Lodberg«, som dengang lå i det nuværende »Atlantic Palace«. Der er ikke meget at fortælle om »Lodberg«, bortset fra en enkelt begivenhed. Men den kom til gengæld til at ændre mit liv.

Jeg traf Else . . . en mørkhåret pige, der sad ved et bord med en ung mand og en ældre tante og på et kort til orkesteret havde bedt om at høre *Kisses in the Dark*.

Jeg havde dengang tillagt mig den vane at gå rundt mellem bordene med violinen, og for denne unge, mørke pige ville jeg gøre noget ekstra. Hun havde nemlig gjort noget ekstra ved mig. Hun havde fået mit hjerte til at slå i en ganske anden takt end ellers.

Bare ved at sidde der og se på mig.

Min allerførste tilnærmelse bestod i at vælte et helt glas vin ned i skødet på hende. Det skete, mens jeg stod foran hendes bord og spillede *Kisses in the Dark*. Jeg kunne ikke komme tæt nok på skønheden, og så væltede jeg naturligvis med albuen vinen ned ad hendes kjole.

Jeg gjorde alle slags undskyldninger. Hun så koldt på mig og sagde bare: — Gå De hellere op på scenen igen, så er der chancer for, at De ikke laver flere ulykker i aften. Et øjeblik senere gik hun.

Hun skulle hjem og tage pletter af.

Tilbage på scenen stod fløvmand . . . det var mig!

Men hun dukkede op igen, og nu opdagede jeg, at hendes unge mand var væk. Nu var hun kun sammen med den ældre dame, jeg også havde set hende med første gang. Hun behøvede ikke at sende billet op til musikken. Jeg spillede »*Kisses in the Dark*« med en inderlighed, som kun kærlighed kan give, og hun var ganske klar over, at jeg spillede for hende og for hende alene. Hun smilede, jeg smilede, og for mig var aftenen slut, når hun bestemte sig til at tage hjem.

Jeg opdagede, hvor besværligt det er at være forelsket.

En skønne dag stod der en lille figur, smukt pakket ind, i min garderobe. Det forestillede en løve. Der var ingen afsender, men jeg vidste jo, at pigen, jeg elskede, hed Løve . . . Else Løwe, så jeg var ikke i tvivl. Jeg røg ud til den nærmeste telefon.

Fra det øjeblik var jeg forlovet, eller i hvert fald så godt som.

Jeg så lyset falde på begge sider af rampen i disse hektiske år, og en enkelt gang følte jeg også tragedien — paradoksalt nok på den selv samme scene, hvor min fremtid skulle bestemmes.

En af de forunderligste skikkelser, jeg har truffet som restaurationsmusiker er uden tvivl Adler Pedersen. Han var en af de mange, der kom op under gullaschperioden og blev en af de mest betydningsfulde mænd inden for det københavnske forlystelseliv. Han havde en finger med i spillet hvor som helst, der foregik noget, og da det gik bedst, var det også ham, der skabte forgængerer til »Valencia«. Han kaldte den bare noget så fornemt som »Palais de Dance« . . . han havde det til det absolut allersidste med fine manerer.

Også da jeg traf ham, men da havde han allerede ikke længe- re så meget at have dem i. Det var arbejdsløsheden i trediverne, der slog ham ud. Kronerne havde fået adresse. Det gjaldt om at overleve.

Også Adler Pedersen kæmpede sin kamp for at overleve. Han var på retur, men drømte ikke om at se det i øjnene, og man kunne heller ikke ane det i hans opførsel, men rammerne om ham var skiftet.

Han havde skudt sine sidste penge i en danserrestaurant på Nørrebros Runddel, og han kaldte den af en eller anden årsag for »Roma«. Jeg traf ham en dag tilfældigt, mens jeg endnu spillede på »Lodberg«, som egentlig var et temmelig ligegyldigt sted. Jeg kendte ikke noget til Adler Pedersen, men jeg opdagede, at der var noget suggererende ved denne tidligere københavnske forlystelseskonge. I hvert fald tog det ham ikke lang tid at overbevise mig om, at »Roma« med ham bag scenen og mig på den aldrig kunne blive andet end dundersucces, og jeg, der altid har været lidt naiv i pengesager, slog til. Vi lavede kontrakten på stedet.

Men han understregede, at vi skulle have rigeligt med Strauss på programmet . . . ikke noget med tarvelig jazz i hans forretning.

Jeg glemmer aldrig den tid i »Roma«. Det var storhed og fald, så det battede. Det hele forekom så uvirkeligt. Somme tider havde jeg fornemmelsen af at spille med i en film eller et

teaterstykke, når vi spillede, og vi havde ikke spillet længere end et par aftener, før vi blev klar over, at vi sejlede med lig i lasten.

Vi havde simpelt hen entret en dødssejler!

Her hvilede tragedien tungt over de snehvide duge. Bordene stod og råbte til hinanden. Tjenerne stod uvirksomme og spejdende mod døren, der så sjældent gik op. Og når det skete, var det altid ud på aftenen. Selv på store dage oplevede jeg aldrig at se det sted mere end en tredjedel fuldt. Ellers slog ekkoet tilbage, når jeg slog an. Aften efter aften spillede vi op . . . for os selv og tjenerne.

Efterhånden fandt vi ud af, at vi lige så godt kunne indøve nye numre først på aftenen, før gæsterne indfandt sig, for noget skulle vi jo foretage os.

Og Adler Pedersen fandt det helt i orden med disse musikprøver for åbent tæppe. I ham havde vi et trofast publikum . . . det eneste, efterhånden som tiden gik.

Vi spillede ikke længere til dans. Vi spillede til dinér . . . til privat dinér. Adler Pedersens!

Han sad der hver eneste aften, bred, smilende og veltilpas ved et af de bedste borde med en af de bedste anretninger, huset formåede, foran sig. Han levede i en drømmeverden. For ham eksisterede ingen hvide, tomme duge, intet øde dansegulv.

Kendsgerningerne var ophørt med at eksistere i hans hemmelige private verden.

Men de eksisterede i høj grad for os andre. Når vi fik vore penge . . . for dem fik vi faktisk punktligt . . . var det som regel i småmønt. Men det generede ikke Adler Pedersen personligt at fylde min violinkasse med skillemønt, når gagen skulle falde, og det kostede mig altid et farligt mas at fordele pengene til mit orkester. Men selv syntes Adler Pedersen at have penge nok.

På fallittens rand brugte han hver aften svimlende summer. Magten og den tidligere anseelse var væk, men de flotte vaner

var påfaldende nærværende.

Når jeg var færdig om aftenen, skete det ikke sjældent, at Adler Pedersen med en altfavnende håndbevægelse inviterede mig ned til bordet. Så skulle der festes — ganske uanset om aftenen havde givet over- eller underskud. Det var som regel det sidste.

Jeg burde vel have søgt et andet sted hen, men jeg nænnede det ærligt talt ikke. Der var noget fascinerende over denne store, tykke mand, en sidste grand seigneur, der omgivet af fiasko på alle sider kørte sin tilværelse nøjagtig, som han syntes den burde have været.

Intet var for godt til ham. Når han sad der mutters alene eller undertiden med en veninde i sin tomme restaurant, og musikken var slut, kom tjenerne først på arbejde. Så blev der båret frem af champagne, østers, hummer . . . intet var for godt til hans private gæster.

Han var værten. Han gav. Han nød det i fulde drag.

Jeg husker, at en tjener engang under et af disse gigantfestmåltider dæmpet henvendte sig til ham for at få besked. Et ægtepar i salen havde bestilt te, men der fandtes ikke et blad i hele restauranten. Adler Pedersen stak hånden i lommen, overrakte tjeneren en betydelig sum og sagde: — Få straks bragt en kande te fra den nærmeste restaurant. I min forretning går folk ikke forgæves efter *noget!*

Der tog Adler Pedersen dog fejl. Kongens foged gik forgæves!

Der var intet mere at hente.

»Roma« blev lukket af samme foged, og Adler Pedersen rejste sig for sidste gang fra sit stambord og gik ud af døren. Man fandt denne mærkelige mand senere. Han sad på en bænk på Nørrebro. Og han var død.

Der var ikke mere at leve for — eller af.

Så døde han . . .

Men »Roma« var ikke færdig. Kun som »Roma«. Den skulle genopstå som en anden »Fugl Fønix« af asken, men aldrig mere i samme skikkelse.

Det var direktør Valdemar Nielsen fra »Lorry«, der sammen med sønnen Asger rykkede ind i tomheden og fallitboet og fyldte det ud.

En af de første dage, da alle mand var i gang med at bygge de nye rammer op omkring det gamle sted, så jeg ham stikke sin granvoksne søn, Asger, en syngende lussing! Sønnen havde skulket fra arbejdet og i stedet spillet billard et sted i byen. Den slags tolererede Valdemar Nielsen ikke. Der skulle være orden i tingene.

Han kaldte sit nye etablissement for »Zigeunerhallen«, og vi åbnede med et artistprogram af den gode, gammeldags slags. Men der var ikke meget held ved det, og det kunne godt se ud til, at historien med »Roma« ville gentage sig. Der kom ganske vist flere mennesker end i Adler Pedersens tid, men Valdemar Nielsen var ikke en mand, der kunne nøjes med en halv succes eller en halv fiasko, hvad man nu ville kalde det.

Der måtte noget andet til for at lokke husarerne ind, og han sendte os alle i tænkeboks.

Jeg benyttede chancen til at rejse til Tyskland for at se, hvad man kunne finde på at underholde med der. Havde jeg vidst, hvordan det kom til at spænde af, var jeg nok blevet hjemme. Jeg tog en kollega med, for to par øjne ser bedre end et, og så tog vi toget.

Det var umiddelbart før krigsudbruddet, men det vidste vi ikke.

Tyskland svirrede med kommandoråb, Hitler-taler og en masse soldater under nazifaner. Folk var på samme tid ophidsede og bange. Det hemmelige politi spillede en stor rolle i den tyske hverdag.

Mange folk forsvandt sporløst, og det svirrede med rygter. Vi var lidt betænkelige ved situationen, men på den anden side,

det kom måske slet ikke os ved, og Chamberlain havde forsikret verden om, at krig i vor tid var en umulighed. Det var måske, når alt kom til alt, *Viel Geschrei und keine Wolle*, og vi var kommet for at se på underholdning.

Da vi havde set og hørt et rimeligt antal billige italienske ensembler, som vi ikke kunne bruge til noget som helst, blev vi enige om, at vi ikke brød os om atmosfæren i Tyskland og besluttede at rejse videre til Paris i stedet for. Vi tog toget så langt som til grænsen.

Så blev vi taget!

Vi havde overtrådt valutabestemmelserne, blev der sagt.

De yderst militante herrer forklarede os med ægte tysk grundighed, at vi havde gjort os skyldige i den forbrydelse, der hed at forsøge at smugle tyske mark ud af *Das Vaterland*.

Jeg troede i starten, at der var tale om en slags spøg, for jeg havde i alt kun 40 mark på mig, og det viste sig, at min kollega havde et lignende småbeløb. Men nej. Bestemmelserne sagde højt og tydeligt, at det højeste beløb, der måtte udføres, var — ti mark!

Det var altså blodig alvor. Man spøjte ikke i Tyskland i de dage . . . med toget.

Vi blev behandlet, som om de havde fundet gerningsmændene til Damhusmordet, og så blev jeg ærlig talt godt sur og forklarede ham, hvad jeg mente om dem og de tyske valutabestemmelser i almindelighed. Det viste sig, at de var temmelig nærtagende, og den ene af dem langede ud efter mig.

Så blev jeg hidsig. Man skulle ikke stå og slå på mig for så latterlig en forseelse, så jeg langede den ene af dem en solid venstre ud. Så trak den anden pistolen, og pludselig var spillet gående.

De hev os ud af toget og ind i et kontor, og da jeg forlangte at komme til at tale med den danske konsul, blev de for alvor ophidsede, og jeg fik et lag tærsk. Så kørte de os til et fængsel i Aachen.

Jeg så min kollega på gårdturene.

— Får du også mange øretæver, spurgte jeg ham.

— Næh, svarede han, fidusen er, at du bare med mellemrum siger »Heil Hitler« og går lidt strækmarch i cellen, så rører de dig ikke.

Vi sad der i 14 dage, og vi var fyldt med lus, da vi slap ud. Vi fandt en badeanstalt, blev vasket og afluset, og så satte vi kursen direkte mod Paris.

Jeg klagede til ambassadøren der, og jeg klagede senere til det danske udenrigsministerium, da jeg kom hjem. Ja, jeg gjorde mig også ulejligheden af at samle pressen og fortælle dem historien.

Næste dag stod der intet i aviserne, og jeg hørte aldrig en lyd fra udenrigsministeriet.

Jeg formoder, at man allerede dengang vidste, hvad der var i vente, og at man desårsag ikke skulle have noget i klemme.

Det var altså en gratis fornøjelse at gennembanke to ærlige, danske musikere og smide dem i fængsel i 14 dage!

De glade dage i »Zigeunerhallen«

»Zigeunerhallen« gjorde et nyt forsøg på at komme op at stå. Valdemar Nielsen havde undfanget en ide, som han lancerede under overskriften »Firsernes glade Variete«, og det reddede tegningen.

Det var simpelthen de største numre fra firserne, og Ingelise Borck havde indkaldt den gamle fine forfatter, Carl Muusmann, under fanerne. Muusmann vidste mere end noget andet levende menneske om forlystelseslivet i firserne, sådan som det havde udspillet sig bl.a. på varieteen »Kisten«, et særdeles populært forlystelsessted, der vistnok lå, hvor Apollo-teatret senere kom til at ligge i nærheden af Tivoli.

Og der blev ikke sparet på besætningen. Det var stort set samtlige af tidens stjernenaevne, der blev kastet ind for at skabe en succes så solid, at den kunne slå »Zigeunerhallen« fast som et af de bedste forlystelsessteder i byen.

Svend Nicolaisens orkester spillede afvekslende med mig, og der var fuldt tryk på fra starten.

Man måtte knibe sig i armen for at forestille sig, at man stadig stod i det gode gamle »Roma«.

Lysene skinnede på tidens koryfæer. Der var stuvende fuldt. Lige så hyggeligt indendørs som der var uhyggeligt udendørs, hvor de natsorte, ensomme gader genlød af tyske støvletramp. For besættelsesmagten stod i landet.

Men bag Zigeunerhallens døre sang Astrid Neumann, Ulrich Neumanns mor, som Dagmar Hansen. På scenen stod Carl Fischer og Schiøler Linck. En ganske ung pige ved navn Bodil Steen steppede, og Raquel Rastenni sjippede.

Og folk morede sig.

Jeg syntes ikke dengang, at det var nogen god ide at lade Raquel Rastenni synge. Hun var udmærket til at svinge sjippe-tovet, men det var altså ikke nok for hende, og en skønne dag åbnede hun også munden.

Valdemar Nielsen havde også engageret en ganske ung og ukendt barpianist til at spille i pausen. Hans navn var Børge Rosenbaum, og vi regnede egentlig ikke med, at han skulle gøre andet end bare at udfylde pauserne.

Men vi tog fejl.

Denne unge mand havde de sælsomste indfald. Han kunne hitte på, og inden længe lå folk flade af grin. Han spillede f.eks. »Det var en lørdag aften« med sorte handsker, fordi »det jo var en sørgelig vise«. Han kunne også noget med en mekanisk palme, som han vandede med øl, indtil den med eksplosionsagtig hast voksede, så den næsten skjulte både pianist og klaver. Og violinen hulkede hjerteskrærende, for kapelmesteren var jo forelsket.

Jeg kunne også selv i al beskedenhed finde på, og det kom en aften til at gå ud over Viggo Brodthagen, der optrådte med en piratvise og med træben fastspændt til sit ene ben.

En aften tog jeg en sav og begyndte hæmningsløst at »spille« en helt ny savsmuldstango på Brodts træben. Det endte med, at benet var filet af, så det passede med visens slutning. Så overrakte jeg Brodt benet, mens jeg præsenterede ham for publikum som den eneste sanger i landet, der kunne tage benet på nakken.

Jeg forærede ham naturligvis et nyt træben, og da han stillede op med det næste aften, var han mere eller mindre en folkehelt, for Børge Rosenbaum havde ringet bladene op, som næste dag var fulde af hyldest til Viggo Brodthagen, *der var kommet til skade med sit ene ben, men alligevel ikke havde villet svigte sit publikum*. Ja, hele aftenen igennem væltede det ind med gaver fra folk, der var begejstret over hans vilje til at

optræde, selv om han havde været ude for et grimt »uheld« med sit ben.

Det skal siges til hans ros, at han delte rovet med os andre.

Jo, det gik godt i »Zigeunerhallen«.

Det gik bare ikke så godt med forlovelsen. Jeg var blevet uvenner med Else, og jeg var ikke sikker på, at jeg så hende mere nogensinde . . . og altsammen på grund af en bagatel.

Det er klart, at Else hørte til stamgæsterne i Zigeunerhallen, og som regel kunne vi nå at få en kop kaffe sammen, når Svend Nicolaisen tog fat. Det ulykkelige var, at jeg mens vi sad på balkonen, havde fået det indfald, at jeg ville eje en lok af hendes hår . . . så romantisk var man dengang. Følgelig tog jeg hendes neglesaks og klippede en dusk af. Hun tog mig det temmelig unådigt op. Min violin havde jeg lagt på kanten af balkonen, og den sendte hun med et brag ned i salen.

Så var jeg sur.

Og bedre blev det ikke, da jeg senere på aftenen blev klar over, at Else, før hun skred, havde været inde i min garderobe og personlig smadret den mascot — løven — som hun engang, i en noget anden sindsstemning, havde sendt mig som en slags kærlighedspant.

Og så var det ikke mange aftener siden, hun havde betroet mig, at hun bl.a. elskede mig, fordi jeg var en — helt!

Sagen var den, at jeg mere eller mindre tilfældigt havde fanget en tyv, men havde jeg vidst, hvad denne heltemodige gerning ville have ført til, havde jeg nok valgt at lade ham slippe afsted med effekterne.

Den aften sad vi nogle stykker hos Else og fejrede et eller andet. Det var blevet lidt halvsent, og vi sang lidt, spillede lidt, drak lidt og pjattede som unge mennesker gør det, indtil en pludselig hørte en lyd fra entreen samtidig med, at alt lys gik ud.

Vi løb ud for at undersøge sagen og opdagede, at en usædvanlig koldblodig tyveknægt under dække af festlighederne

havde tømt det meste af entreen . . . lamper, spejle, tæpper osv. Alt var væk, bortset fra en væglampe. Den havde han forsøgt at rive ud fra væggen, og i skyndingen var han altså kommet til at kortslutte nettet.

Jeg røg ned ad trappen, men der var ingen at se, men så hurtigt var jeg af sted, efter at vi havde hørt yderdøren gå, at manden, når han ikke var i sigte på gaden, nødvendigvis måtte være i ejendommen endnu.

Jeg gik lejlighederne systematisk igennem, og på et lejet loftskammer fandt jeg både tyv og tyvekoster. Han havde ikke meget at sige til sin undskyldning, og der faldt lidt skrammer af til begge sider, indtil han pludselig gik hen og trak en skuffe ud.

— Jeg tror nok, at jeg ville være lidt forsigtigere, hvis jeg var dig, min fine ven, sagde han og hev et naziarmbind frem, jeg har nemlig venner.

Så ringede jeg efter politiet, og de kom øjeblikket efter og hentede ham, og Else så stolt på mig og badede med stor ømhed og omhu mine små, ligegyldige skrammer.

Men denne episode og mig i rollen som helt havde hun nu tilsyneladende glemt.

Tiden gik, og dagene blev til uger, og jeg hørte stadig ikke fra hende. Og jeg blev mere og mere ulykkelig, for selvfølgelig kunne jeg godt se, at man ikke sådan uden videre sætter sig til at klippe totter ud af en dames frisure. Det var radioen, der bragte forsoningen i stand.

Der skulle være radiotransmission fra Zigeunerhallen, og pludselig fik jeg en ide under udsendelsen. Jeg gik frem til mikrofonen og begyndte at spille *Kisses in the Dark*. Jeg spillede den skælvende og med al den følelse, jeg kunne lægge i violinen, og det gav resultat.

Samme aften stod hun i min garderobe, glad og smilende, og alt uvenskab var glemt.

Vi havde en Tyrolerperiode efter firsernes glade varierte, og til den ende var der indkaldt nye kunstnere.

Jeg havde set en ung mand ved navn Holger Hansen i »Hol­ lænderbyen«, hvor han optrådte som sanger iført smoking. Det var ikke, fordi han tog mange kegler, men der var et eller andet ved ham, som var godt.

Det samme gentog sig i Zigeunerhallen. Holger Hansen stil­ lede i sin smoking og høstede et beskedent bifald. Han sang, så det ruede i lokalet, men det var altså ikke nok, og han var selv klar over det.

— Der er et eller andet, der mangler, Wandy, sagde han. Jeg må finde på noget, og det skal være snart.

— Ak, ja, det er såmænd synd for dig, dit skind, sagde jeg medfølelse.

— Skind, råbte Holger, sagde du skind . . . ligesom dem i Zillertal i Hamburg . . .

Jeg gloede på ham.

— Kan du ikke se det, sagde han ophidset. Jeg er for fin. Det er hele sagen. Alt for fin. Næh, du, jeg skal komme i en slags vinkyberforklæde af skind . . . sådan et rigtigt skødeskind og have et ordentlig bæger øl i hånden, så skal du se.

Børge Munch Petersen, der var vor kunstneriske leder, hørte det og var med på ideen. Han fandt et skødeskind, og næste af­ ten stod Holger på scenen i sit nye kostume med et svingende glas øl i hver hånd og sang, så det kunne høres over hele kvarte­ ret. Han sang viser, folk kendte og kunne synge med på, og succesen var i hus.

Holger Fællessanger var født!

På den måde blev stribet af mennesker, der senere blev »navne« opfundet i Zigeunerhallen.

Børge Rosenbaum — som Victor Borge jo hed dengang — var som nævnt en af dem. Han var skæg, men det var ikke al­ tid, min humor slog til, for han var nemlig som regel sjov på andres bekostning, og det gik temmelig tit ud over mig. Jeg er

hverken bornert eller selvhøjtidelig — og var det heller ikke dengang — men somme tider var det sjovere end andre tider, og han var, efterhånden som han blev mere etableret, ikke den nemmeste at arbejde sammen med.

Nå, men der var mange andre, der dukkede frem i offentligheden via »Zigeunerhallen«.

En af dem var en ganske ung mand, der meldte sig til en af de utallige amatørkonkurrencer, som vi altid havde på tapetet. Han bar mørke briller og måtte ledes op på scenen af et par venner.

For han var blind!

Men det glemte folk, da han endelig fik skubbet sig ind bag flyglet og begyndte at synge.

Publikum ville simpelt hen ikke slippe ham igen. Den unge mand viste sig at hedde Johannes Wahl, og han arbejdede dengang som organist ved en kirke i København.

Det sidste viste sig at være noget af en hæmsko. Først måtte jeg slås med Asger Nielsen for at få ham til at tilbyde manden et engagement.

— Men han er jo blind, Wandy, sagde Asger Nielsen. Det går aldrig.

— Hvad gør det, at han er blind, hvis han kan synge, og folk kan lide ham?

Det endte med, at Asger Nielsen gik med på ideen.

Men så var der manden selv. Han havde også indvendinger. Den mest tungtvejende var, at han faktisk arbejdede som organist, og at han af denne grund ikke samtidig kunne synge på en danserrestaurant.

— Men hvis De nu kun synger i vore radiotransmissioner, så er der ingen, der opdager, hvem De er, sagde jeg, så kan vi jo kalde Dem, øh . . . »Det syngende X«.

Den tyggede han lidt på, og så var sagen klar. Som »Det syngende X« kunne han undgå, at menigheden hjemme fandt ud af sagens sammenhæng.

»Det syngende X« var en mand, der i den nærmeste tid blev temmelig meget diskuteret blandt landets radiolyttere og i aviserne. Man var mest tilbøjelig til at tro, at det drejede sig om en professionel, der for at skabe interesse og PR omkring sin person havde valgt at optræde anonymt. Først et par måneder senere kom sandheden for en dag. »Det syngende X« stod frem på en pressekonference og afslørede, hvem han virkelig var . . . en ukendt, ung organist.

Det kunne Wahl gøre med god samvittighed, for samme dag havde han underskrevet en udmærket kontrakt med »Zigeunerhallen« og kunne være inderlig ligeglad med, hvad præsten og menigheden mente om tingene.

Osvald Helmuth optrådte også i »Zigeunerhallen«, men af en eller anden grund gjorde han sig ikke. Jeg går ud fra, at han simpelt hen var for dygtig til lige dette publikum. Jeg syntes i hvert fald, at han var dygtig, og derfor stod jeg altid klar med to klaptræer bagved scenen, når han optrådte. Så klappede jeg for, og publikum fulgte med.

Tingene skulle ikke være for komplicerede i »Zigeunerhallen«. Det var enkle løjer, der væltede huset.

Som f.eks. dengang, jeg optrådte som »korpige«.

Da troede jeg, at forlovelsen med Else var røget en gang til! Det var nemlig tit sådan, at der i forestillingen var indlagt numre med korpiger. På et vist tidspunkt bestod nummeret i, at de, når tæppet gik, dukkede frem af nogle høje hatte i kæmpestørrelse.

En aften var en af dem syg, eller rettere, hun blev det, umiddelbart før tæppet gik.

— Hvad gør vi nu, spurgte regissøren mismodig.

— Der kan vel ikke være så mange ben i at være korpige et øjeblik, sagde jeg for sjov.

Men han tog det skam alvorligt. Der manglede nemlig to ben, og de sad på mig, mente han. Et øjeblik senere sad jeg i garderoben og blev iklædt lige dele balletskørt, netstrømper,

sminke og balletsko. Og så krøb jeg ned i hatten. Der sad de andre i forvejen og anede intet om remplaceringen.

Jeg tør antyde, at de kiggede en smule, da jeg med stor ynde kravlede ud af hatten og begyndte at spjætte rundt på scenen. Jeg ved ikke, hvor morsomt det var i sig selv, men det blev det, fordi min ene strømpe truede med at glide ned og også endte med at gøre det, uanset hvor højt jeg spjættede.

Det nummer tog kegler, og Asger Nielsen foreslog i fuld alvor bagefter at betale mig et klækkeligt ekstrahonorar, hvis jeg ville krybe i hatten hver aften. Men da havde jeg talt med Else.

Hun havde ikke moret sig!

Så jeg gik altså glip af en fed ekstrarfortjeneste. Til gengæld fik jeg Else. Vi giftede os midt under besættelsen. Samme dag giftede min søster Helen sig, og billedteksten lød:

I familien Tworek findes to kapelmestre, Wandy Tworek, der i flere år har været tilknyttet »Zigeunerhallen«, og hans søster Helen, der p.t. er kapelmester på »Hotel København« i Hillerød. I går fejrede de to kapelmestersøskende dobbeltbryllup på rådhuset i København. Wandy Tworek blev viet til frk. Else Løwe og hans søster til overtjener på Rudersdal Kro, Eigil Jacobsen. Wandy Tworek, som er en mester på violinen, afløste sidste jul afd. Fini Henriques som de juleløses spillemand ved Politikens juleaften i Odd-Fellow Palæet.

Jeg husker den juleaften, for den kostede mig en violin, og jeg tror, at den blev givet godt ud.

Efter at jeg havde spillet, gik jeg frem og tilbage foran Odd-Fellow Palæet og småfrøs, mens jeg ventede på en hyrevogn. Pludselig hørte jeg en ru røst nævne mit navn. Jeg vendte mig og stod ansigt til ansigt med et vrøg af en mand. Han havde lidt juleglimmer på sin slidte jakke, så jeg vidste, at han måtte have været blandt aftenens publikum.

Han ville bare takke mig, fordi jeg havde spillet så kønt, som han sagde. Han fortalte mig, at han selv var violinist men var kommet ud af fodslaget, fordi han var begyndt at drikke. Nu var han på vej ud til herberget for at redde sig en køje.

I det øjeblik kom bilen.

— Spring ind, sagde jeg ved en pludselig indskydelse, så kører vi hjem til mig, inden jeg skal til familieopløb, og så skal jeg spille Ave Maria for Dem.

Det gjorde jeg, og han havde tårer i øjnene. Han savnede sin violin, sagde han, og jeg kom i tanke om en gammel violin, jeg havde hængende, og som jeg ikke havde brugt i årevis. Den gav jeg ham i julegave.

Jeg så efter ham, da han gik ned ad gaden med violinkassen under armen. Han var ligesom blevet rankere. Han skulle ganske vist hjem til herberget, men han holdt et stykke fremtid under armen. Han ville tjene sine penge ved at spille i gårdene. Jeg ved ikke, om han nogensinde kom til det, men den juleaften var i hvert fald reddet for ham.

Men tyskerne var stadig i landet.

Krigslykken på fronterne ude i verden var ved at vende. Den danske modstandsbevægelse blev dristigere, tyskerne mere brutale. En dag tog de også vort politi.

En dag blev jeg ringet op . . . om jeg ville komme og spille for det internerede danske politi? Selvfølgelig ville jeg det, men da jeg kom ind i salen, opdagede jeg, at ca. halvdelen af publikum bestod af medlemmer af værnemagten, der forventningsfuldt havde taget opstilling langs væggene, og hvor der ellers var plads.

Jeg pakkede violinen ned igen og bad om at tale med en ansvarlig tysk officer. Da han kom, meddelte jeg ham, at jeg ikke

var kommet for at underholde den tyske værnemagt. Skulle de til koncert, måtte de afholde den selv. Jeg var der for at spille for vore egne folk, men jeg spillede ikke en tone, før salen var totalt ryddet for tyskere.

Tre minutter senere var samtlige tyskere ude af salen, og så spillede jeg for vore ulykkelige betjente.

Det blev en mærkelig, gribende oplevelse, men vi kom i hvert fald ikke til at dele den med tyskerne.

I »Zigeunerhallen« havde vi som dørmænd en ung mand, der hed Jørgen Schmidt. Der var ikke mange, der vidste, at han også optrådte i en anden rolle, når han ikke lukkede folk ind og ud, og de, der vidste det, kunne tie med det.

Jørgen Schmidt var et dansk modstykke til Den røde Pimpernel. Når mørket sænkede sig, og »Zigeunerhallen« lå øde hen, forvandlede han sig til en af de modigste og kendteste modstandsmænd, vi havde under besættelsen. Hans *nom de guerre* var »Citronen« . . . en mand, Gestapo ville give meget for at få fingre i.

Tyskerne kendte bare ikke hans identitet.

Aften efter aften stod denne uforfærdede modstandsmand som Heimdal, gudernes vogter ved himlens yderste rand, for at varsko, hvis tyske patruljer pludselig viste sig i gaden, eller Gestapo lagde an til razzia.

Der var meget ofte modstandsfolk i salen, og vi havde den aftale, hvis jorden pludselig skulle brænde under fødderne på dem, at de straks skulle begive sig til min garderobe. Jeg havde i gulvet en særlig lem, som førte ned til en meget trang kælder, der dog var brugbar i en nødsituation.

Over lemmen lå et lille, slidt tæppe. Det hele så tilforladeligt ud. Vi regnede ikke med, at tyskerne ville begynde at lede under tæpperne, og det gjorde de da heller aldrig. Den omstændighed har formentlig reddet en del gode, danske liv. Men vi talte aldrig om det, for i de dage havde selv væggene ører. Det

var højsæson for stikkere og andre danske overløbere.

En aften var det ved at gå galt. »Citronen« nåede lige akkurat at varsko os, før maskinpistolbevæbnede gestapomænd trådte ind i restauranten. De havde en fornemmelse af, at der holdt modstandsfolk til i »Zigeunerhallen« . . . men ikke mere end lige netop en fornemmelse.

To modstandsfolk kom styrtende ind i min garderobe og fik klemt sig ned i kælderen, der ikke var større, end at der lige var plads til to, hvis de masede sig godt sammen.

Jeg trak tæppet over og satte mig hen foran spejlet og stirrede mig selv tungsindigt i øjnene, da døren gik op og to gestapofolk trådte ind, mens deres kolleger fortsatte gennemgangen af de andre garderober. De så sig omkring, men alt så tilforladeligt ud.

Men når de nu var der, skulle de også opvise lidt magtbrynde. De stillede meget overlegent nogle spørgsmål, som jeg besvarede. Pludselig fik den ene af dem øje på min violin, som lå på et bord. Uden at spørge om lov tog han den. Han så sig omkring, fik øje på violinbuen, der på bordet ved siden af mig. — Buen, sagde han bare og rakte hovent hånden frem. Men dette var hverken tiden eller stedet for mig til at gøre mig ud til bens. De to gestaposvin gik bogstavelig talt og trådte to danske frihedskæmpere på håret, så jeg rakte ham uden tøven buen.

Jeg forstod, at han engang var blevet undervist i violinspil i München, og at kammeraterne drillede ham for hans pralerier. Nu skulle i hvert fald en af dem få syn for sagen. Den anden protesterede, dels brød han sig fanden om violinspil, dels havde de ikke tid til den slags pjank, men den anden insisterede og så begyndte han at spille.

Han spillede såmænd udmærket — egentlig forbavsende godt — men jeg hørte kun efter med et halvt øre, for hvordan kunne de to under gulvet tro andet, end at tyskerne var gået, og jeg sad og musicerede lidt for mig selv for at berolige nerverne. Hvornår ville de blive utålmodige og begynde at banke for at

slippe ud af den kælder, der var så trang, at de ikke engang kunne rette sig ud?

Den anden gestapomand trommede utålmodigt i bordet, mens den første henført spillede videre. Jeg smilede anstrengt og så sigende på uret.

— D’herrer må undskylde, sagde jeg, men nu skal jeg altså på scenen for at spille på den violin. Det er det, jeg bliver betalt for her.

Det blev helt stille i lokalet. Så stille, at jeg næsten syntes, at jeg kunne høre de to i kælderen trække vejret. Så rakte han mig efter evigheder surt violinen, greb sin maskinpistol og trampede ud af værelset efterfulgt af den anden.

Jeg slap først de to i kælderen ud, da gestapo havde forladt restauranten. De var ganske rigtigt blevet noget forvirrede, da de hørte violinspil, men de havde forholdt sig roligt, fordi de havde ment, at det var mig, der spillede for tyskerne.

Hvordan de så end kunne få den tanke.

Kort tid efter blev Forum sprængt i luften. Den var blevet beslaglagt af tyskerne, og derfor skulle den ødelægges.

Jeg vidste om planerne, for dem havde »Citronen« betroet mig, og hvad mere var, jeg var udset til at fotografere det store øjeblik, når hele skidtet sprang i luften.

Jeg fik et småfilmskamera stukket ud, og jeg stod klar med apparatet på den aftalte tid og det aftalte sted. Godt nervøs selvfølgelig, for jeg syntes, at jeg var midtpunktet for alles blikke, da jeg skjult i en port stod og ventede på det store øjeblik.

»Citronen« og jeg havde aftalt, at en skulle fløjte de første strofer af »Tipperary« umiddelbart før, så jeg kunne være klar med den historiske film. Der var imidlertid ingen, der fløjtede noget som helst, og pludselig røg Forum i luften.

Jeg stod halvt lammet af lufttrykket og braget, men jeg huskede dog at trykke på knappen. Jeg filmede og filmede i bevidsthed om at skabe Danmarkshistorie. Da jeg senere sneg

Wandy Tworek

mig hjem med apparatet, viste det sig, at filmen var blank! Den var tysk og importeret fra Tyskland, og i tolden havde man ødelagt den ved at gennemlyse den med røntgen.

Jeg kom aldrig til at bidrage til modstandsbevægelsens historie.

Jeg får en dødsdom

Så fik jeg min dødsdom.

En tjener overrakte mig en aften i »Zigeunerhallen« en lille pakke, som jeg nonchalant stak i lommen.

Det skete tit, at en gæst mente at have været godt underholdt og ville kvittere med en lille gave. Jeg kunne ikke forestille mig, at denne specielle pakke var andet end en lille opmærksomhed.

Jeg pakkede den op i min garderobe i pausen og stod pludselig lamslået og stirrede på en lille, hvid miniaturrekiste. Jeg lukkede den op og fandt mit navn, min dødsdom og tidspunktet på en lap papir.

Der var ingen underskrift, men jeg var ikke i tvivl om, hvem afsenderen var.

Jeg var heller ikke i tvivl om, hvorfor man havde valgt mig til dødsoffer. Det måtte naturligvis have at gøre med den unge mand med naziarmbindet, som jeg for kort tid siden havde grebet som tyveknægt, og som havde truet mig med sine venner.

Nu var vennerne klar til at tage sig af mig.

Jeg gloede vantro på min dødsdom, og så blev jeg iskold af skræk.

Clearingmord!

Det havde hidtil været noget, jeg havde læst om i aviserne. Nu var det åbenbart blevet min tur. Wandy Tworek, nygift kapelmester med adskillige beviser på, at folk kunne lide min musik. Det var aldrig gået mig bedre. Jeg havde aldrig været mere tilfreds med livet.

Og nu skulle jeg altså dø!

Jeg kendte oven i købet min egen dødstime.

Men det var jo vanvittigt!

Og hvad skulle jeg sige til Else? Vi var dårligt nok begyndt på vort ægteskab. Var dette slutningen?

Jeg vidste hverken ud eller ind.

Dagene derefter var et mareridt. Jeg forsøgte at skubbe det fra mig, men en dødsdom er ikke noget, man bare skubber fra sig. De dystre tanker forfulgte mig døgnet rundt. Om dagen kunne jeg gøre mig disse tanker i fred. Det svære kom, når mørket sænkede sig og jeg skulle stå på scenen og være glad og underholde mennesker i feststemning.

Jeg var i syv sind.

Skulle jeg låse mig inde, holde mig på afstand af verden, eller skulle jeg, som så mange andre i de dage, forsøge at slippe af sted til Sverige og sikkerheden? Men hvad skulle jeg leve af, og hvad med Elses og mit nystiftede hjem?

Jeg havde naturligvis straks vist »Citronen« kisten og truslen, og jeg vidste, at han var klar til at hjælpe mig til Sverige med en af de illegale transportere.

Timerne tikkede, og den skæbnsvangre dag nærmede sig ubønhørligt. Og jeg kunne fortsat ikke tage mig sammen til en afgørelse.

Pludselig var dagen inde!

— Bliv hjemme, rådede vennerne. Lås dig inde eller endnu bedre, tag ud til venner og indlogér dig. Lad være med at gå på arbejde i aften.

Når det ringede på døren, sneg jeg mig ud og spejdede ud gennem dørspionen. Ingen fremmed blev lukket ind.

Men var der ikke noget fejt i bare at tage benene på nakken? Måske var det, når alt kom til alt, kun en makaber spøg eller en trussel, der skulle sætte skræk i mig og ikke andet.

Men jeg troede ikke selv på det.

Da jeg gik på scenen den aften, sprang sveden af mig. Tyve minutter senere måtte jeg skifte skjorte første gang. Jeg lod blikket glide ud over salen, der var fyldt med glade, feststemte

mennesker, men jeg vidste, at der et sted blandt dem sad nogen, der ikke var kommet for blot at slå en aften ihjel. Nogen sad et eller andet sted og ventede på at slå mig ihjel.

Jeg tror, jeg skiftede skjorte en fire-fem gange den aften, og på en eller anden måde lykkedes det mig at spille og gøgle, så ingen mærkede noget. Det gav mig nogen trøst, at »Citronen« var sat ind i sagen, og at han stod vagt ved døren, men også han var jo kun et menneske, og han kunne ikke kende alle.

Hen på aftenen henvendte en tjener sig til mig med den besked, at en herre ventede i min garderobe og insisterede på at komme til at tale med mig under fire øjne. Jeg spurgte, om det var nogen, jeg kendte.

Det mente tjeneren ikke. Han havde i hvert fald aldrig tidligere set ham i salen. Men manden havde været så bestemt i sin optræden, at han havde ment det rigtigst at vise ham ind i min garderobe. Der havde jeg så tit modtaget gæster og venner.

Op »der plejer jo at være så fredeligt«, som han lagde til.

Jeg tænkte et øjeblik på at overtale »Citronen« til at gå med. Det var hverken tiden eller stedet at spille helt.

På den anden side . . . der var flere garderober på gangen, og der var ustandselig kommen og gåen. Man skød vel ikke en mand i en garderobe uden videre?

Jeg drak mig en øl. Skulle jeg dø, skulle det i hvert fald ikke være af tørst.

Så tog jeg mig sammen og lukkede døren til min garderobe op. Det kunne være en ven. Det skete hyppigt, at venner, som ikke var kendt i »Zigeunerhallen«, besøgte mig i garderoben. Men det var sært, at det skulle være lige netop i aften, og jeg brød mig ikke meget om den passus med de fire øjne.

Jeg havde aldrig set manden i værelset før. Han rejste sig fra en stol og stod og så mig an et øjeblik.

— Jeg beklager, at jeg ikke er i stand til at præsentere mig, sagde han, men det ville ikke være klogt. Jeg kommer for at præsentere Dem for denne. Med disse ord hev han en pistol op

af lommen.

— Det var så det, nåede jeg at tænke, så skal jeg alligevel skydes i min egen garderobe.

Men min tid var ikke kommet endnu. Manden lagde fredssommeligt våbenet på bordet og sendte mig en antydning af et smil.

— Som en gave, sagde han.

— Er det Dem, der har sendt mig kisten? spurgte jeg.

— Vi har ikke for vane at gå rundt og sende folk kister. Det sker derimod, at vi lægger nogle i dem. Jeg er her i aften for at forhindre, at det skulle overgå Dem, Tworek. Jeg ved besked, forstår De.

Jeg stirrede skeptisk på ham. Alle og enhver kunne komme og antyde, at han var modstandsmand. Mangen god dansker var blevet fuppet på den måde.

— De kan være ganske tryk, sagde han, da han bemærkede min skepsis. Jeg er rigtig nok, og hør nu godt efter: Vi har bragt i erfaring, at De står på tyskernes clearingliste. En tysk officer er blevet skudt ned i København, og derfor skal en kendt dansker skydes som repressalie. Denne dansker er altså Dem. Meningen er, at De skal skydes i aften på et eller andet tidspunkt, vi desværre ikke kender.

— Indenfor eller ude på gaden? spurgte jeg en kende bleg om næbbet.

— Det ved vi heller ikke. Men De må forsøge at tage det med fatning.

— De mener, at jeg skal opføre mig ordentligt og dø fattet, uden at gøre for megen ståhej ud af det?

Nu smilede han.

— Jeg mener, at jeg ikke er kommet her alene. I dette øjeblik har vi adskillige folk anbragt rundt omkring i salen og på balkonen. De er alle bevæbnede, og det er folk, der er vant til sådanne opgaver. Det svage punkt er, at vi ikke kender tyskernes planer i detaljer. Vi ved f.eks. ikke, om man vil søge at komme

Dem til livs i selve salen, hvad jeg personligt anser for temmelig usandsynligt, eller om man vil vente, til De tager hjem. Det kan for den sags skyld også udmærket være, at man vil prøve at ramme Dem, når De *er* kommet hjem og mener Dem uden for fare. Nå, men jeg vil bare berolige Dem med, at vi er flere, der holder øje med Dem hele aftenen . . . også når festen er slut her.

Med disse ord rejste han sig. Han trykkede min hånd, før han gik.

— Held og lykke, sagde han bare.

Jeg sad blot og så mig selv i spejlet.

Jeg aner ikke, hvordan jeg kom igennem resten af aftenen. Jeg må have gjort, hvad jeg plejer, for jeg hørte ingen kommentarer. Men hele tiden havde jeg fornemmelsen af, at en eller anden stod og sigtede på mig med en pistol. Et smeld fra en pistol ville ikke høres meget i den almindelige larm og musik.

Det er en helt usandsynlig følelse at vide, at nogen er ude efter ens liv.

Aftenen slæbte sig til ende, og jeg stod stadig på benene med violinen under hagen, da vi spillede aftenens sidste dans.

Else var taget med mig ud i »Zigeunerhallen« den aften, for hun kunne ikke holde ud at sidde alene hjemme uden at vide, hvad der skete med mig, og om der skete noget overhovedet. Det var en ualmindelig mørk nat, da vi endelig var klar til at forlade »Zigeunerhallen«. Det var blevet diskuteret, hvorvidt det ville være klogest at tage en taxa, men det blev forkastet af vore bodyguards.

En bil er altid sårbar.

Så vi begyndte altså at gå. Else og jeg havde to mand foran os. To andre fulgte efter få skridt bag os, og endelig havde jeg en fornemmelse af, at endnu et par stykker fulgte os på afstand og i sidegaderne.

Vore skridt gav ekko i de natsorte, øde gader, og hele tiden forekom det mig, at jeg i mørket rundt om hørte andre skridt,

som ikke hørte til vor eskorte. Jeg følte, at jeg her var ude på mit livs allersidste spadseretur.

I sådanne øjeblikke skærpes ens sanser i uhyggelig grad. Man ser alt anderledes, tydeligere. Man registrerer lugte på en måde, man aldrig har gjort før. Ingen detaljer undgår en . . . mønstret i fortovet, træers silhouetter, de svage fordybninger i fliserne, slidt af titusinder af mennesker, der boede i denne by, og som fortsat ville slide fliserne, når man selv var væk. Jeg tænkte på de ukendte, der også havde slidt fliserne, og som var væk forlængst.

Man kommer på de mærkeligste tanker, når den forgængelighed, man aldrig forestiller sig, overgår en selv, pludselig er en skrækindjagende realitet.

Der var mine medborgere bag de sorte rullegardiner i husene, vi passerede, mennesker der lå i deres senge og ventede på morgendagen med nye problemer. Men de kendte ikke problemer som dem, jeg sloges med lige nu. Hele tiden var jeg bange for, at vi skulle ramle ind i en tysk patrulje, for dette optog var ikke almindeligt. Men vi nåede hjem uden dramatik.

Det var først, da vi gjorde holdt foran gadedøren, at vi hørte dæmpede stemmer og lyden af trin.

— Så har vi dem, konstaterede en af mændene i vor eskorte lidenskabsløst.

Han trak en pistol og tog ladegreb. Jeg fik et skub ind i en opgang, og folkene gik i stilling.

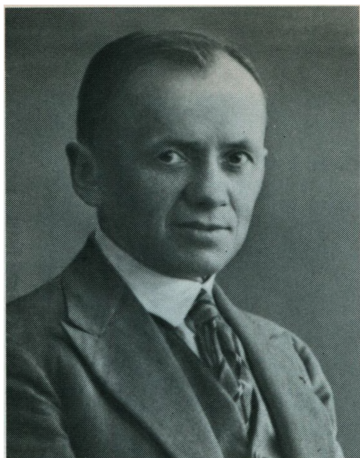
Så hørte vi tydeligt lyden af løbende trin, og derpå faldt stilheden over Peblinge Dosseringen. De danske tyskersvin, der var sendt ud på denne mordkommission, havde hørt lyden af ladegreb i den stille nat og var stukket af. De havde ikke ventet modstand, og da det så ud til, at det kunne komme til at koste skrammer, stak de af.

Else og jeg inviterede vor eskorte op, og Else lavede natmad, mens modstandsfolkene belavede sig på en lang vagt resten af natten.

Der blev ofret et dyrt foto hos fotografen, men sådan så det også ud, når de Tworek'ske børn gav familieconcert hjemme i Skyttegade.

Modsatte side, øverst: *Wandy Tworeks uforsagte far, der kom vandrende hele vejen fra Polen, og hvis største ambition i Danmark blev at se sin søn på de store koncertribuner.*

Modsatte side, nederst: *Wandys mor, hvis blide stemme sang ham i søvn som dreng. Det første, han lærte sig på violinen, var disse forunderlige, fremmedartede folkeviser fra hendes fjerne hjemland.*

Herover: *Søskendekvartetten, som den så ud, da far Tworek lejede Odd-Fellow Palæets lille sal. Det er fra venstre storebror José, Wandy, Helen og lillebror Alex.*

*Herover: Familien fotograferet i den hjemlige baggård på Mågevej i anledning af, at Wandy har fået job på Sct. Thomas.
Modsatte side: Wandy på strøgtur med en ven i Slagelse, hvor han fik sit første engagement uden for København.*

Herover: *Fra de glade Fanø-dage, hvor Wandy dog hos damerne blev distanceret af Carl Brisson.*

Modsatte side, øverst: *Alle sejl blev sat til, da Wandy først var startet i den store verden, her tager han en forhindring på Frederiksberg Slots rideskole.*

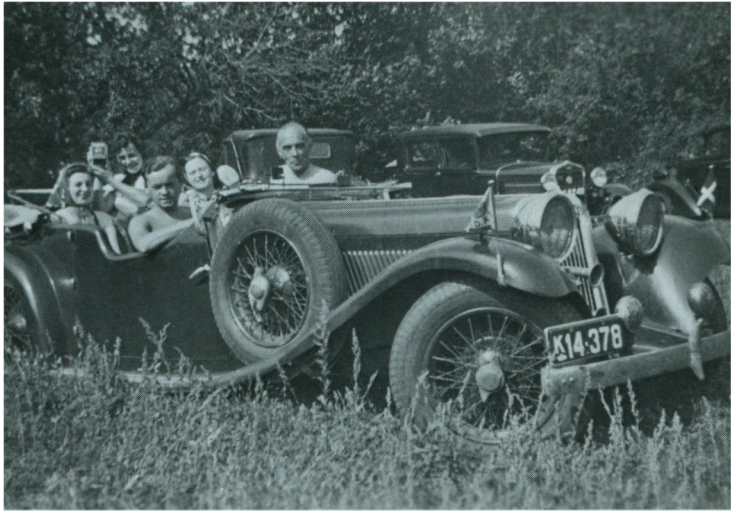
Modsatte side, nederst: *For en sikkerheds skyld blev konfirmationsfesten holdt to gange, og så var unge Wandy stort set voksen. Her er han med forældrene.*

Wandy Tworeks Band blev engageret på rekordtid til Scalasalen. Janitscharen er den senere så kendte, nu afdøde storimpresario, Richard Stangerup.

Herover: Wandys debut som kapelmester på Brochmanns Hotel i Odense. Der var indsyet blikplader i skuldrene, så orkesteret kunne se imponerende ud.

Modsatte side, øverst: En dag slap Wandy af med sit Carl Brisson-kompleks fra Fanø-dagene. Han købte sig en sportsvogn magen til Brissons, og så kom der for alvor fart på.

Modsatte side, nederst: Helen Tworek, der af sin bror blev præsenteret som den første refrainsangerinde, her sammen med Else, som han blev gift med.

Herover: For fuld udblæsning i »Zigeunerhallen«, der var genopstået på ruinerne af det gamle »Roma«.

Modsatte side, øverst: Det var ikke nogen succes med den unge sanger, der hed Holger Hansen og altid sang i smoking. Først da han tog skødeskindet på, forvandlede han sig til den folkekære Holger »Fællessanger«.

Modsatte side, nederst: Et par usædvanlige gårdmusikanter. Under en turné fik Wandy og Holger »Fællessanger« det indfald at forsøge sig som gårdmusikanter. Det viste sig at være indbringende.

Herover: I 12 år spillede Wandy Tworek i »Ziguenerhallen«, og han blev et begreb i den københavnske forlystelsesverden.

Til højre: En dag vandt en ung ukendt, blind organist en amatørkonkurrence. Han optrådte i lange tider som »Det syngende X«, indtil han afslørede sig som Johannes Wahl.

Modsatte side: Under en radioudsendelse. Johannes Wahl ved mikrofonen; Wandy Tworek og ved flyglet Grethe Hemmershøj.

*Han fik fire dage til at forberede sig til sin debut som klassisk violinist.
Alle døgnets timer måtte tages i brug.*

Jeg havde reddet mit liv, men i morgendagens aviser læste jeg, at operasangeren Marius Jacobsen var blevet skudt samme nat. Da de ikke kunne få mig, havde de åbenbart taget ham i stedet for. Men også han reddede livet i denne omgang. Han var ramt i skulderen, men havde haft tilstrækkelig omtanke til at smide sig ned og simulere død. Der var ingen, der bekymrede sig om at undersøge, om han nu også var rigtig død.

Sådan reddede han livet.

Det gjorde »Citronen« desværre ikke. Han nåede aldrig at opleve den store dag, da Danmark igen var frit.

Efterhånden havde han været med til tilstrækkelig mange aktioner, til at tyskerne fik fat på hans identitet. En morgen kunne jeg i de danske aviser læse under hans billede, at tyskerne eftersøgte denne danske »terrorist«, og at det var den danske befolknings pligt at hjælpe med alle oplysninger, der kunne føre til hans pågribelse.

Den aften så vi ikke »Citronen« på sin sædvanlige dont ved døren i »Zigeunerhallen«. Han viste sig aldrig mere der. Han var gået under jorden . . . blevet radise, som man sagde i de dage.

Men han var aktiv som ingen sinde før. Nu og da hørte vi beretninger om hans utrolige vovemod. Somme tider hørte jeg dem af hans egen mund, for det kunne ske, at han ringede på i Peblinge Dosseringen for lige at sove et par timer og komme til kræfter, før han igen skulle ud og sætte livet på spil.

Tyskerne fangede ham ved et tilfælde. »Citronen« var mester i at forklæde sig. I dette tilfælde optrådte han som betjent i fuld uniform. Uheldigvis var det den dag, da tyskerne tog det danske politi. Han kendte udmærket sin skæbne, hvis tyskerne fik fat i ham, og det lykkedes ham at springe ud gennem et første sals vindue på politistationen under razziaens første forvirring.

Han landede i en baggård og var på vej over i en anden, da en tysk soldat opdagede ham og fyrede. »Citronen« blev ramt i

ryggen, og hårdt såret gled han ned på jorden.

Men død var han ikke. Skjult på sig havde han en minipistol, og da ambulancen med en enkelt Schalburgmand som vagt kørte af sted, lykkedes det ham at skyde Schalburgmanden og selv slippe væk. Stærkt afkræftet fik han slæbt sig ud på en adresse i Jægersborg Allé. Her fandt han kærlig pleje, men var stadig meget svag, da tyskerne, der i mellemtiden havde fundet frem til hans opholdssted, uventet omringede villaen og gik til angreb. »Citronen« besvarede ilden, men hans stilling blev uholdbar, da tyskerne satte ild til huset og derved tvang ham til at slæbe sig ud af det brændende hus. Han nåede lige ud i det fri, så blev han skudt ned, og denne gang døde han.

Han blev senere som mange andre modstandsfolk begravet i Mindelunden.

Billedet vender

En overgang lå »Zigeunerhallen« stille på grund af den spærretid, besættelsesmagten etablerede, men jeg havde ikke råd til at ligge stille, så jeg aftalte med Holger Fællessanger, Johannes Wahl og orkesteret en smuttur til provinsen, hvor der var længere mellem tyskerne, og hvor man endnu kunne trække vejret frit. Vi havde i forvejen lagt ruten og lejet sale, så der ikke skulle blive problemer, efterhånden som vi nåede frem.

Og så blev der ikke andet.

Jeg forstod aldrig, hvad tyskerne skulle bruge alle de sale og forsamlingshuse til, men det skulle de for enhver pris. Ligegyldigt, hvor vi kom hen, slog det aldrig fejl, at tyskerne netop havde beslåglagt salen til et eller andet uomgængelig nødvendigt — ikke for at genere en morskabsturné.

Det var simpelt hen det sorteste uheld. Og ikke nok med det. Vi var også så uheldige, at annoncerne røg sig en tur. Så måtte vi have trommeslageren til at annoncere for os i gaderne i stedet for — når vi havde fundet et egnet sted.

Som regel gik det udmærket. Som regel. Men ikke altid.

I en lille nordjysk by havde trommeslageren styrket sig lidt vel kraftigt, formodentlig for bedre at kunne bære det tunge ansvar, og han havde samtidig fået den lyse idé at give budskabet sin egen højst personlige drejning — så det fængede!

Holger Fællessanger Hansen og jeg sad og drak en kop kaffe på byens hotel, da trommeslageren gravitetisk skred forbi vinduet og med tordenrøst forkyndte følgende: — Hallo, hallo. I aften vil Wanda Twurok og Holger Fællesskab sammen med »Det borende X« forlyste jer i forsamlingshusets festivals . . .

hvis det ellers bliver en forlystelse.

— Og han fortsatte sin slingrende gang med en skeptisk mine, der tydeligt udtrykte, at det efter hans private mening var komplet tåbeligt at møde op til sådan en forestilling.

— Det er åbenbart ikke her, vi skal tjene millionen . . . med den slags annoncering, sagde jeg til Holger.

Holger tog en tur til rundt i kaffekoppen og så tankefuldt op.

— Ved du hvad, Wandy, sagde han endelig. Man siger jo, at man skal prøve alting én gang. Kunne det ikke være skægt at se, hvor meget vi to gamle drenge kunne slæbe sammen som gårdmusikanter?

Den var jeg med på. Vejret var godt, og vi havde ikke andet at gøre. Med lidt hjælp fra hotellets folk blev vi rigget til som gårdmusikanter, og så skred vi til handling. Holger sang som sædvanlig, så det drønedede, og jeg spillede, det bedste, jeg havde lært . . . og pengene regnede i stride strømme ned fra himlen.

Da vi havde underholdt den lille bys borgere en times tid og var på vej ind i en ny gård, stod der pludselig en betjent.

— Hvis jeg var jer, ville jeg ikke spille her, sagde han. Her bor nemlig overbetjenten, og han er ikke meget for den slags larm . . . det er bare et venneråd.

Han så bestemt på os, og så traskede vi af . . . hjem til hotellet for at tælle mønter. Det havde givet væsentlig mere, end vi havde turdet håbe på.

— Det her kan vi sgu leve af, Wandy, sagde Holger og bestilte den store diner.

Det skægge var, at overbetjenten faktisk sad mellem publikum samme aften i forsamlingshuset, og det, der i baggården havde været støj, var meget tæt på at være kunst, når det blev afleveret fra en scene — og man iøvrigt havde betalt for at komme ind. Han lod i hvert fald til at være udmærket tilfreds.

Alt i alt var det mildt sagt en provinsturné med komplikationer.

År senere deltog jeg i en anden turné, der var om muligt endnu mere problemfyldt.

Ganske vist var der ingen besættelsesmagt, der var rendt med salene. Til gengæld var nogen løbet med publikum!

Det var et velgørenhedsarrangement, som et stort dansk ugeblad havde arrangeret sammen med et rejsebureau.

Det var samtidig lige i dagene for mit 40 års kunstnerjubilæum, men det var nu et tilfælde.

Der var slået et mægtigt brød op på Mallorca. Pianisten Herluf Aurvig og jeg skulle give koncert på ferieøen, og overskuddet, som man estimerede til at ville komme til at ligge i nærheden af en kvart million danske kroner, skulle gå til opførelsen af et hospital for blinde spanske børn, der aldrig ville få chancen for at se den sol, som så mange danskere tog ned og nød hvert år.

Det lød vældig godt. Jeg fik ganske vist ikke noget for det — hvilket ikke var noget nyt, men denne gang fik jeg dog en rejse ud af det, og jeg havde aldrig tidligere været på Mallorca.

Der var ikke noget i vejen med programmet. Ifølge det skulle Herluf og jeg bl.a. komme sejlene ind på den underjordiske sø i drypstenshulerne i Porto Christo-grotten med en akustik, som skulle være en af verdens bedste. Man regnede med et tusindtalligt publikum ved denne enestående lejlighed.

Senere skulle jeg være solist ved en koncert i Franciskanerklosteret i Palma, og i et andet kloster, Valldemosa, midt på øen skulle Herluf spille på Chopins klaver, som endnu stod til beskuelse for turister fra den tid, han boede på øen. Det hele skulle så brændes af med en gallaaften på en eksklusiv natklub.

Alt var således i orden. Hotellet stod klart, vejret var godt, humøret var højt.

Men uheldigvis havde ingen — ikke én eneste sjæl — nogen som helst anelse om, at er i denne uge foregik noget ekstraordinært på øen.

Man havde glemt annonceringen og de hundredevis af plakater, som skulle være sat op over hele Mallorca!

Da Herluf og jeg, iført smoking og i skiftende belysning kom sejlene igennem drypstenshulen, hvor man havde regnet med mindst tusind mennesker, var den enorme grotte praktisk taget tom. Dvs. der var tilfældigvis lige ankommet en bus fyldt med danske turister, som alligevel skulle se grotten, og jeg er såmænd ikke engang sikker på, at omgangen for deres vedkommende ikke blev gratis.

— Men gud, hørte jeg tydeligt en kvinde sige på uforfalsket københavnsk, da vi kom sejlene ind, akkompagneret af dæmpede pigestemmer, der er sgu nogen, der er ude at sejle, Carl.

Jeg tror nok, at de tilfældige turister var glade for denne ekstra oplevelse, men det lød ikke af meget, da de klappede.

Men vi kunne dog glæde os over vejret.

Situationen var stort set den samme, da vi skulle give koncert med Mallorcas philharmoniske orkester i den stille klosterhave i Palma, blot med den forskel, at her havde i hvert fald de mallorkinske honoratiorens givet møde.

For alle andre var og blev denne koncert en hemmelighed. Men der var til gengæld tempo nok på dagen efter på natklubben. Da havde jungletrommerne lydt, men da var de blinde børn forlængst gået glip af deres nye hospital.

Og som et sidste raffinement var jeg også på nippet til at miste min violin.

Jeg havde siddet på en café og delt en flaske vin med journalisten Ole Boje. Det var i et meget malerisk kvarter af byen, men selve værtshuset hørte bestemt ikke til den kategori, som

rejselæderne anbefalede. Vi sad i en taxi på vej ind mod centrum, da jeg pludselig gav et brøl fra mig.

Jeg havde glemt min violin . . . !

Et eller andet sted i denne skumle beværtning havde jeg efterladt en violin til en kvart million kroner. Min vidunderlige Jean Baptiste Guadagnini fra 1750, som jeg aldrig havde forsikret, fordi det ville blive for dyrt.

Jeg havde købt den en 2. juledags aften ubeset, fordi jeg tilfældigvis hørte, at den var til salg efter et dødsbo og Symfoni-orkesteret ikke mente at have råd til at byde på den. Jeg havde i virkeligheden heller ikke rigtig råd. På den anden side havde jeg ikke rigtigt råd til at lade være. Jeg havde i forvejen en violin, som jeg engang havde købt hos en marskandiser for 30 kroner. Den havde jeg fået lavet i stand for en halvtredser, og på den spillede jeg pragtfuldt, lige indtil . . . nåh, ja, lige indtil jeg fik min Guadagnini.

Og nu var den væk!

Det værste var, at ingen af os rigtig kunne huske, hvad beværtningen hed, og chaufføren kunne ikke hjælpe os, for ham havde vi hyret langt fra stedet. Men Vorherre var i mit hjørne den dag. Ved et rent tilfælde kørte vi lige forbi. — Stop, skreg jeg, det er her, og jeg røg ind i lokalet som skudt ud af en kanon.

Og op af det ene bordben, hvor et animeret selskab nu havde taget plads, stod min dyrebare violin. Uden en skramme og uden at nogen havde bemærket den.

Da må jeg indrømme, at jeg et øjeblik blev lidt mat i knæene.

Senere skete næsten det samme. Dvs. da glemte jeg den i en bus på vej til lufthavnen i Stockholm.

Det var først, da jeg sad i flyet og hørte motorerne varme op, at jeg savnede violinen.

Jeg sprang op, som var jeg stukket af en hveps og banede mig med store håndbevægelser ud af maskinen, og folk troede, at jeg var gået grassat. Jeg fik dem til at holde flyet tilbage. Det ville kun tage et øjeblik, sagde jeg. Da jeg kom ud, var bussen lige kørt. Jeg sprang ind i en taxi og lovede ham 100 kroner, hvis han kunne indhente bussen — hurtigt.

Og han kunne køre, denne svenske gut. Vi standsede op foran bussen med hvinende bremses. Violinen lå stadig i nettet, og så startede vi igen, så grus og støv stod bagud. Da jeg igen sad i flyet med violinen i favnen, var der gået 25 minutter.

Siden har jeg vænnet mig til aldrig at lægge den fra mig, når jeg er på udebane.

Og — bortset fra en enkelt lejlighed — er det aldrig denne specielle violin, det er gået ud over, når jeg igennem tiderne har tabt eller trådt på violiner, sat mig oveni dem, eller hvad jeg ellers har kunnet finde på.

Jeg kan huske, at vi engang var på en landsomfattende turne med Børge Rosenbaum/Victor Borge og vi havde både den fonetiske tegnsætning, som første gang havde set dagens lys på Bellevue teatret under Dan Folke, og den 21. torsdagskoncert på programmet.

I den sidste forekommer en lang pause, hvor Victor Borge sidder og spiser ostemad. Så gør jeg min entré, og den aften skred jeg i en ølsjat og endte med at sætte mig på min violin med et brag. Folk skreg af grin, og jeg smilede anstrengt, for dels havde jeg slået mig temmelig slemt, og dels havde jeg ødelagt min violin.

— Det er det sjoveste, jeg nogensinde har set, Tworek, stammede en tjener, mens tårerne løb ham ned ad kinderne. Det må De sgu love at lave hver aften fra nu af.

Jeg spillede stadig i »Zigeunerhallen«.

Efterhånden havde jeg stået på dette sted som kapelmester igennem 12 år, kendte gæsterne og melodierne ind og ud. Der var intet nyt . . . det skulle lige være, at Asger Nielsen og hans bror, Helge, var blevet taget af tyskerne, der overraskede dem, mens de overværede en illegal film. Nu blev »Zigeunerhallen« kørt af det samlede personale i skøn forening. Nyt var det også, at jeg i min garderobe havde hængende en gasmaske, en økse og en stålhelmet, for jeg var i mellemtiden blevet CB'er eller »føl«, som det også hed, med pligt til at møde på Kommunehospitalet, hver gang der blev luftalarm — om jeg så skulle afbryde et nummer på scenen.

Men alt i alt var der ikke meget længere, der fyldte mit liv ud. Jeg kunne programmet i »Zigeunerhallen« på min rygrad. Jeg kunne have spillet en aften igennem i søvne, uden at nogen ville have lagt mærke til nogen forandring.

Det var i 1944, at jeg pludselig fik dårlig samvittighed — en ekstra altså. Øjeblikket var en grå vinterdag, netop som jeg skulle afsted til »Zigeunerhallen« som sædvanlig.

Jeg kom til at se mig selv i spejlet i entréen. Der så jeg en lille mand med blød hat og en violinkasse under armen, og jeg tænkte: — Nå, så skal du altså til det igen, du gamle. Nu skal du igen ind og sælge varen og stå og fjolle og underholde. Du er efterhånden mere entertainer end musiker.

Misforstå mig ikke. Der er mange, der bruger et liv på at blive en dygtig entertainer, og det er strålende, hvis man kan, for det er svært.

Men det var faktisk ikke min branche. Jeg følte for første gang en svag fornemmelse af skamfuldhed liste ind over mig. Jeg havde fjernet mig temmelig langt fra den vej, mine forældre havde stukket ud for mig. Jeg tænkte på min far, som havde ofret alt i min barndom på en drøm om at se sin søn lægge verden for sine fødder på de internationale koncertribuner.

Jeg havde drevet det til at blive restaurationsmusiker. Popu-

lær ganske vist og med en strålende indtægt, men alligevel . . . Jeg følte, at jeg havde evner til at nå videre, hvis jeg ellers gad gøre noget ved det.

Og pludselig blev jeg der i entréen helt sikker på, at jeg ville gøre noget ved det . . . eller var det måske allerede for sent? Jeg husker den eftermiddag så godt, fordi der selv samme aften skete noget, der ændrede mit liv og fik mig til at tro på en himmelsk styrelse. Jeg er ganske vist katolik, men det er nu ikke noget, jeg nogen sinde har gjort særlig meget ud af.

Den aften sad i »Zigeunerhallen« et selskab af kendte musikfolk. Blandt dem var Wladimir Gurewitsch, lederen af Akademisk Musikforening, en både dygtig og dynamisk mand. Jeg gjorde mere ud af det end sædvanligt, når der nu var fagfolk til stede, og senere stod Gurewitsch pludselig i min garderobe.

— Tworek, sagde han højtideligt, kunne De tænke Dem at være solist ved en af mine koncerter? Jeg stirrede forbløffet på ham og følte mig mærkelig. En eller anden højere styrelse måtte have lyttet med, da jeg holdt min enetale hjemme i entréen foran spejlet.

Jeg kunne tænke mig, at De spillede Max Bruchs violinkoncert . . . ja, den kender De vel?

— Naturligvis, mumlede jeg overvældet, jo den kender jeg da udmærket, det gør jeg da, og det ville være mig en glæde at få lov til at spille den som solist.

Sandheden var, at jeg ikke anede, hvad manden talte om. Jeg kendte i hvert fald ikke noget til nogen Max Bruch, men denne chance kunne ikke være nogen tilfældighed, og jeg havde ungdommens store tillid til sig selv.

— Udmærket, sagde Gurewitsch, så regner jeg med, at det er en aftale. Vi snakkes ved.

Og der sad jeg og gloede som bedøvet på den lukkede dør. Jeg vidste ikke, hvad jeg skulle tro. Man siger så meget, når man har fået et glas og sidder på restaurant, og i de fleste tilfælde er det glemt dagen efter.

På den anden side . . . manden havde ulejligen sig op i min garderobe.

Det kunne ikke være noget tilfældigt indfald.

I dagene derefter spekulerede jeg en del over det. Jeg anskaffede mig noderne og begyndte så småt at øve, og til min rædsel gik det først nu op for mig, hvor længe jeg havde været væk fra seriøs musik, og hvilke krav, den stillede. Det andet havde været for nemt . . . »Zigeunerhallen« og de fordringsløse melodier, som publikum elskede.

Netop som jeg havde gjort op med mig selv, at Gurewitsch alligevel havde glemt alt om den sag . . . havde fyret tilbuddet af i en almindelig animeret feststemning, ringede han.

— Nåh, sagde han, jeg ville såmænd ikke noget særligt, bare lige sikre mig, at De ikke har glemt vor lille aftale.

Glemme, hvordan kunne han tro det. Jeg havde ikke haft stort andet i tankerne.

Koncerten skulle finde sted i Studenterforeningen og langt tidligere, end jeg havde forestillet mig. Jeg havde fire dage til min rådighed . . . fire dage og fire nætter!

Nu talte hvert minut pludselig.

Dette var min chance for at slippe ud af monotonien, bort fra en rutine, der var ved at tage livet af mig og som på længere sigt ville dræbe mig som musiker.

Jeg sov et par timer i døgnet og dårligt nok, for ustandselig vågnede jeg op med et sæt. Jeg havde igen drømt, at jeg stod på scenen. Jeg så ud over de hvide, udtryksløse ansigter nede i salen, og . . . jeg kunne ikke huske én note!

Op til eksamen

Mit spring op på koncertribunen var med et meget lille tilløb. Det siger jeg ikke for at undskylde men for at forklare, at det gik som det gik.

Jeg stod hjemme i stuen på Peblinge Dosseringen, og døgnets timer gik i ét, mens jeg sammenbidt forberedte mig til den sejr, jeg måtte vinde for enhver pris.

Lige til det sidste — faktisk indtil jeg stod der med min violin — troede jeg, at koncerten var mere eller mindre lukket, men jeg havde regnet med, at der var betydningsfulde mennesker i salen, og at jeg så, hvis det gik godt, ville kunne svinge mig videre ind i den klassiske afdeling.

Nu forstod jeg med et chok, at koncerten var offentlig, og at hele byens strenge kritikerstab sad få meter fjernet fra mig og tilkastede mig inkvisitoriske blikke.

Der var et øjeblik, hvor jeg bittert fortrød min helt malplacerede optimisme.

Jeg stod overfor et publikum, jeg ikke kendte, et publikum som ikke gav sig af med at sende mig hverken kærlighedserklæringer eller smågaver. Her hjalp det ikke, at jeg skruede charmesmilet på og lod kanariefuglen skrigе i diskant. Kun én ting talte: — Hvad kan du? Hvad er du værd? Med det, der vistnok hedder bløde knæ, lagde jeg buen an, og så spillede jeg.

Hvis jeg skal være helt ærlig — navnlig i betragtning af den korte tid, jeg havde haft til at forberede mig — syntes jeg egentlig, at det gik udmærket.

Den applaus, der fulgte, forekom mig også at være både ri-

melig høj og lang.

Men jeg var langt fra koncertmusiker endnu. Det forstod jeg, da aviserne dagen efter kom med anmeldelserne.

Axel Kjerulf i Politiken var nok den, der kom sandheden nærmest. Han skrev lige ud:

Den populære zigeunerprimas, Wandy Tworek forsøgte sig som seriøs koncertviolinist, men ak, der manglede holdning og stil, og adagioen blev drivende sentimentalt spillet. Men bag disse alvorlige mangler sporede man et umiskendeligt talent, som ved fornuftig pleje måske kan føre til et smukt resultat.

Den anmeldelse bar jeg på mig i den kommende tid, og jeg læste den igen og igen, når jeg sad i min garderobe i »Zigeunerhallen« om aftenen og tog bestik af en fremtid. Man havde ikke frakendt mig talent, men koncerten var ikke blevet denne strålende, altmedrivende sejr, jeg i min naivitet havde forestillet mig. Det var kommet for nemt til mig i de mellemliggende år. Jeg havde mere eller mindre glemt, hvor meget der skulle investeres af kræfter og slid, hvis man ville være med, hvor det talte.

Det er en pinagtig proces at gøre status. Det tager på kræfterne at være selvransagende. Man har ikke nogen at tale med om det, for andre forstår ikke, hvad der foregår i en.

— Hvorfor nu pludselig gå hen og få fine fornemmelser? Det går jo godt, som det går. Er man måske ikke populær? Kendt? Tjener man ikke gode penge? Hvad bilder man sig i grunden ind?

Men jeg var holdt op med at bilde mig noget ind.

Koncerten i Studenterforeningen var en over snuden, og jeg var ikke vant til andet end medgang. Det gav mig lidt at tænke over.

Og jeg var blevet klar over én ting. Skulle jeg nogen sinde op på koncertribunen og regnes for andet end en middelmådig popmusiker med tendens til gøgl, skulle jeg begynde helt forfra. Der var ingen vej udenom. Jeg spillede lidt for mig selv, og

jeg begyndte at *male!* Jeg opdagede, at tankerne myldrede frem, når jeg stod foran mit staffeli. Jeg havde prøvet det tidligere i mit liv, men som alt andet kun halvhjertet. Jeg havde f.eks. udstillet hos danselæreren afd. Børge Kisby.

Nu havde jeg den glæde, at Børge Birch, den kendte galleriejer, tilfældigvis havde set et af mine malerier hos en rammemand.

— Hvem er den maler, havde han spurgt. Han er sikkert fransk.

— Det er bare en musiker, havde rammemanden svaret.

— Hvis han *gød* lidt ved det, tror jeg, han ville kunne tjene mere på sine malerier end musikken, havde Børge Birch sagt.

Det var venligt ment, men jeg vidste, at Børge Birch havde uret. Jeg ville aldrig blive en maler af betydning.

Spørgsmålet var, om jeg kunne blive en musiker af betydning.

Men malerier havde i mange år været en hobby. Jeg havde samlet i det små. Jeg havde f.eks. en ægte Søndergaard . . . det var, før man fandt på at forfalske ham. Jeg havde købt billedet på en auktion for 1300 kroner, og jeg var glad for det. En dag blev Else og jeg fotograferet hjemme, og maleriet kom med på fotografiet.

Dagen efter blev jeg ringet op af Mælkekompagniet, der til min umådelige overraskelse erklærede, at maleriet tilhørte firmaet. Man forklarede mig, at Søndergaard havde malet det som udkast til en konkurrence om dekoration af en husgavl. Billedet forestillede nogle køer ved Vestkysten, og maleriet havde hængt hos en kontorchef, som ved en fejltagelse havde solgt det. Man ville ikke så mange år senere anfægte ejerfor-

holdet, men man ville gerne låne det.

Jeg lånte dem billedet, mod at det blev forsikret for 20.000 kroner.

Og så kom balladen.

Firmaet ringede mig op og fortalte, at maleriet var faldet ned og havde fået en revne. Det blev sendt til vurdering hos Arne Bruun Rasmussen, der fastslog, at det i handel ogandel var forringet til ca. 14.000 kroner.

Jeg fik mine 14.000 kroner, og Mælkekompagniet beholdt maleriet. Det er en af de ting, jeg senere har fortrudt.

Men jeg lærte om ikke andet fordelene ved at have tingene forsikret. På det tidspunkt gik jeg i en stor bue uden om alle slags forsikringer, efter at jeg havde undersøgt mulighederne for at få min violin forsikret, og man havde fortalt mig, at det ville koste ca. 8.000 kroner på årsbasis. Så var jeg holdt op med at spekulere på det.

Heller ikke min bil var forsikret, og det kom til at koste mig en lille formue. Pludselig en morgen stod to betjente i min stue og spurgte, hvad jeg havde lavet om natten? Det viste sig, at man havde fundet min bil totalt smadret, viklet omkring et hellefyr på Roskildevej. Forbipasserende havde lagt mærke til en lille, mørk herre, der temmelig kæfereret var flygtet fra stedet. Man antog, det måtte være ejeren — mig.

Det var det til alt held ikke. Bilen var blevet stjålet, men jeg kom selv til at betale både bil og — hellefyr!

Efter den tid begyndte jeg at interessere mig for forsikringer.

Om aftenen stod jeg stadig i »Zigeunerhallens« røg og damp og spillede »Sejle op ad åen«.

Det havde jeg været tilfreds med indtil da, men et sted i baghovedet havde jeg stadig Axel Kjerulfs ord: *Bag manglerne*

sporer man et umiskendeligt talent, som ved fornuftig pleje kan føre til et smukt resultat.

Men jeg måtte have hjælp!

En af tidens kendteste musikpædagoger, Max Schlüter, blev den mand, der tog mig ved hånden og i bogstaveligste forstand trak mig op i lyset.

Denne mand og min far skylder jeg alt!

Min hånd har hilst på Brahms, Beethoven, Bartók og alle de andre. Den har vinket galant til Strauss, smægtet for Lehár og galopperet fyrigt hen over Liszts ungarske flageoletter.

Max Schlüter er hele tiden kodeordet.

Denne mand havde et håndtryk, der var fast og fortissimo. Hans øjne sad temmeligt dybt under panden, og de så lige gennem en. Han vidste, hvad musik var, og det blev hans umådelig svære opgave at skære gøgleren og entertaineren fra det, der »ved fornuftig pleje kunne føre til et smukt resultat«. Mange af hans elever indtog fine positioner i vort hjemlige musikliv. Det kunne ikke være tilfældigt.

Jeg indøvede nogle små, seriøse melodier og stillede med min violin og et skælvende hjerte for at aflægge prøve for denne mand, der så at sige holdt min fremtid i sin hule hånd.

Han lyttede, så lidt på mig, lyttede igen, rømmede sig og sagde: — Der mangler meget, Tworek. Der mangler stort set alt det væsentlige, men jeg er tilbøjelig til at tro, at De kan komme efter det . . . hvis De gider. Det vil koste Dem al den saft, der er i Dem . . . men jeg vil hjælpe Dem! Da jeg gik hjem den eftermiddag følte jeg det, som havde jeg fået ridderkorset.

Så tog jeg fat på den træning, der var så nødvendig.

Jeg begyndte, hvor jeg havde sluppet for så mange år siden, ja, jeg gik endnu længere tilbage . . . helt tilbage til min barndom, for jeg havde glemt stort set alt af min tidligere kunnen. Skalaer, der i min barndom havde været legende lette, var nyt land, der måtte generobres.

Det gik fremad, men langsomt, langsomt. Uafladeligt måtte

jeg slås med en ny form for skizofreni. Gøgleren skyggede for violinvirtuosen in spe. Jeg havde forfærdelig vanskeligt ved at øve mig ud af min fortid.

Jeg var ved at blive vanvittig over langsommeligheden i foretagendet. Jeg tog fat på Brahms' violinkoncert. Jeg blev ulidelig for mine omgivelser. Jeg var som besat, da gnisten endelig havde fænget.

Uskyldigt spurgte jeg Schlüter, om han ikke mente, det var på tide, jeg gik i gang med noget væsentligt . . . f.eks. Brahms' violinkoncert?

— Nej, svarede han brutalt, hvad tænker De på mand. Det er alt for tidligt. Det ville hverken gamle Brahms eller De være tjent med . . . for slet ikke at tale om publikum. For Deres vedkommende er det skalaer og øvelser et godt stykke tid endnu.

Men hjemme fortsatte jeg med Brahms.

Og et par måneder senere spillede jeg den for Max Schlüter. Jeg måtte snyde mig til det, for han ville ellers ikke have lyttet, men han forlod stuen et øjeblik, og så begyndte jeg at spille Brahms. Jeg vidste jo, at han måtte være et eller andet sted i lejligheden.

Det tog lang tid, før han viste sig. Han viste sig faktisk ikke, før jeg havde sluttet sidste tone. Han havde stået uden for døren og lyttet. Han kom ind, satte sig med et opgivende suk i sofaen, godt forskanset bag en stak af noder.

— OK, sukkede han. Lad os så gå i gang med den.

Og Schlüter var lige så overbærende og tålmodig, som jeg var dirrende af iver efter at komme videre.

Der gik et halvt år, og nu var Max Schlüter gået ind for sagen med liv og lyst . . . ja, han beskæftigede sig så meget med mig, at han somme tider kunne ringe mig op midt om natten for at fortælle mig, at han såmænd havde ligget og tænkt over, at det vistnok ville give et bedre resultat . . . en bedre »egalitet«, som han sagde, hvis jeg brugte f.eks. anden fingeren i stedet for trediefingeren i den og den vanskelige passage.

En dag sad Tivolis musikchef Svend Christian Felumb oppe hos Schlüter, da jeg som sædvanlig kom slæbende med min violin og min utålmodighed. For de to spillede jeg værket. De så lidt på hinanden, og så nikkede Felumb umærkeligt.

Jo, han mente nok, at han turde binde an med mig til en koncert i Tivoli.

Den skulle finde sted i Wivex, for Tivolis egen koncertsal var blevet schalburgteret, så restaurationslokalet gjorde det i de tider ud for koncertsal.

Så oprandt dagen, da jeg skulle stå min prøve!

Det svære hop

Jeg spillede Brahms. Andet er der ikke at sige om den ting. Jeg husker det ikke. Jeg husker bare, at jeg spillede.

Jeg husker også den umådelige lettelse, da jeg endelig sænkede violinen og hørte folk klappe.

Jeg så på mine forældre nede i salen. Far havde tårer i øjnene, og jeg blev grebet af en stor taknemmelighed. Mor smilede til ham og til mig. Der havde trods alt været en mening med de afsavn, de havde måttet lide i den fattige tid for min skyld.

Da morgenaviserne lå klar på Rådhuspladsen ved midnatstide, var jeg første mand i køen. Jeg åbnede dem på stedet.

Det var lykkedes!

Jeg var en succes som koncertviolinist!

— Hvad er der i vejen, Tworek, var der en stemme, der sagde fra en bænk. Er du ked af det?

Jeg stod midt på Rådhuspladsen og græd. Jeg var bare ikke klar over det.

En drøm var blevet til virkelighed. Jeg stod på tærsklen til en ny, strålende tilværelse.

Det var i krigens sidste år, og jeg kunne ikke få en taxi, så jeg gik hele vejen hjem og var så lykkelig som nogen sinde i mit liv.

Den nat festede vi. Jeg havde samlet alle, der havde hjulpet mig, alle der betød noget for mig. Og der sad alle de kendte ansigter omkring bordet, og vi havde taget hul på et par flasker, jeg havde gemt fra før krigens tid, og der blev holdt taler. Mine forældre, Holger Fællessanger Hansen, Max Schlüter, kapelmester Thomas Jensen og stribevis af andre gode venner klappede og smilede.

Jeg ønskede, at den nat ville blive ved.

På et tidspunkt syntes Holger, at han som repræsentant for mit andet publikum, det, der aften efter aften fyldte »Zigeunerhallen«, ville bringe mig en hyldest. Han gjorde det ved at synge »Sejle op ad åen«. Og der sad alle de mennesker, der elskede den store musik, og svajede frem og tilbage til tonerne af »Sejle op ad åen« og havde det dejligt.

Jeg lagde mig den morgen, samtidig med at andre mennesker gik på arbejde . . . også journalister.

Jeg havde vel ligget en snes minutter, før det ringede første gang på døren. Jeg måtte i slåbrokken og give mine kommentarer, og jeg kom ikke af slåbrokken mere den dag. Ustandselig var der folk ved døren. Folk, der ville gratulere, mennesker, der ville interviewe mig. Tilsidst kunne jeg svare i søvne, og det gjorde jeg så.

Jeg har aldrig været trættede, end da jeg samme aften igen stod i »Zigeunerhallen« og slog an til aftenens festligheder.

Men der var gået hul på bylden. Andre turde binde an med mig som solist. Jeg fik tilbudt en koncert i Odd-Fellow Palæet. Man havde tænkt sig Beethovens violinkoncert.

Og den var jeg med på, så jeg gik i gang med øvelserne derhjemme. Hver eneste dag øvede jeg mig, og når folk ringede og spurgte efter mig, vænnede Else sig til at svare, at »Wandy var på værkstedet«.

Det forbavsede mange.

— Er du begyndt at snedkerere, Wandy? var der nogle, der spurgte i fuld alvor.

Jeg begyndte så småt at spekulere på, om det ikke var tid at trække mig tilbage fra »Zigeunerhallen«. På den anden side skulle jeg stadigvæk også have lidt at leve af. Og jeg havde altid været glad for at arbejde på det sted.

Da tidspunktet indtraf, hvor jeg måtte tage beslutningen, havde jeg faktisk dårlig samvittighed. Navnlig, fordi man ikke alene tilbød en klækkelig gageforhøjelse, men også oven i kø-

bet et dollargrin . . . det var umiddelbart efter krigen, og dollargrin var ikke noget, alle og enhver gik rundt og ejede.

Men jeg stålsatte mig. Man måtte være konsekvent, tænkte jeg. Du kan ikke både det ene og det andet. Siden har jeg faktisk kunnet både det ene og det andet, og jeg har kunnet lide begge dele og kan det stadig.

Der er intet at skamme sig over. Men det havde jeg altså lidt på fornemmelsen dengang, da jeg skulle i gang med den store kunst.

Jeg vidste ikke, at det andet — gøgler, det at lave sjov med musikken — også var kunst, og måske den sværeste, når alt kommer til alt. Fordi her har man et stort, stort publikum, som ikke egentligt har noget forhold til musik. Det er noget, man så at sige smugler ind af bagdøren, og derfor bliver det værdifuldt.

Så kan andre rynke på næsen så tosset, de vil. Det siger kun noget om dem selv og lidt om det skonummer, de bevæger sig rundt i.

Men det har altid været kolossalt anspændende at køre et sådant parallelløb, fordi man er indstillet på at gøre begge dele så godt, man kan.

Det er min lille, private stolthed, at jeg endnu aldrig — bortset fra et par gange, hvor jeg overspillede mine kort og røg på hospitalet — har aflyst et engagement på grund af sygdom.

Jeg har somme tider stået og spillet med 40 graders feber, og jeg havde også engagement den dag, min far døde. Da spillede jeg ved hans begravelse, lige som jeg spillede ved min mors og sidst ved min storebror Jose's. Af børne-spillemands-kvartetten fra min barndom er nu kun min søster Helen og jeg tilbage.

Ved fars begravelse spillede jeg Ave Maria, fik lige tid til at

trøste mor et øjeblik, inden jeg stillede mig op på en scene et andet sted i landet og spillede »Kanariefuglen«.

Det er vilkårene!

Jeg har heller aldrig sagt nej, når de har ringet rundt omkring fra plejehjemmene og spurgt, om jeg havde tid til at spille lidt for de gamle og de syge . . . Hvis jeg havde tid, har jeg altid gjort det. Måske sidder jeg der selv en dag og vil være glad, hvis en eller anden gider gøre sig lidt ekstra anstrengelser for at glæde mig.

Jeg tror, jeg glæder dem, ikke fordi jeg står der og spiller, men også fordi mange af dem forbinder mig med en anden og lykkeligere periode af deres liv — engang hvor de måske ligefrem dansede til min musik.

For de yngste er jeg et stykke fortid, der pludselig dukker op og kalder minder frem.

Det sker også, at jeg får en lille, beklemt opfordring, forsigtigt fremført, for man vil jo nødig være til ulejlighed, men altså, hvis jeg har tid, og det kan lade sig gøre . . . om jeg vil spille lidt ved en kær slægtnings bære.

Det er meget tit — ja, som regel — ikke den store musik, men oplevelsen har somme tider været større for mig, end når jeg har stået de største steder med de største navne rundt om i verden.

Engang skrev en journalist: *Wandy Tworek vil helst spille i forsamlingshuset*. Det er selvfølgelig overdrevet, men det indeholder én lille sandhed:

Jeg kan lide at få folk til at le, men jeg gøgler ikke kun af den grund. Jeg kan faktisk selv lide at gøgle, og jeg er ganske klar over, at det i samme øjeblik går ud over violinvirtuosen Wandy Tworek. Det var det, jeg kæmpede med, da jeg ville frem som klassisk violinist i sin tid.

Ustandselig skyggede gøgleren for den klassiske mand. Publikum var usikre, for hvem af de to stod nu på scenen: ham, der var fuld af sjov og spillede på alle violiner på alle må-

der, eller den anden, ham i kjole og hvidt.

Snobberiet er enormt i den klassiske verden.

Man står deroppe. Man spiller det bedste, man har lært. Det lynrer fra prismelysekronerne, og man er ganske klar over, at mange fremragende mennesker er mødt op og sidder nede i salen. Pludselig opdager man, at knap halvdelen er interesseret. Jeg ser et øje falde i her og der, men det er de samme mennesker, som efter koncerten klapper mig på ryggen og fortæller mig, at jeg aldrig har været bedre, og at oplevelsen hører til deres livs største.

Jo, jeg har altid været glad for, at jeg kunne begge dele.

Mit andet publikum — alle dem på de små steder — er mange gange væsentlig ærligere. Når de morer sig, så morer de sig, og de skal nok gøre opmærksom på det, hvis det ikke er tilfældet.

Der er tidspunkter, hvor jeg har en mærkelig fornemmelse af at være en slags musikkens dr. Jekyll og Mr. Hyde.

Men jeg har altid kunnet lide det. Ellers havde jeg ikke holdt min tilværelse i en kuffert ud i et langt liv.

Men det var selvfølgelig ikke tanker, jeg gjorde mig, da Det kgl. Kapel ønskede mig som formidler af Beethovens violin-koncert. Kapelmester Johan Hye Knudsen var i spidsen, og for mig var det en stor oplevelse at træffe og få lov til at spille sammen med disse fremragende musikere.

Efter sidste prøve hilste jeg for første gang på daværende kronprins Frederik. Han havde i en af salens loger overværet prøven med partituret i hånden.

Han havde set mig tidligere og omvendt, men dengang var forholdene anderledes, og da trykkede man ikke i hænder. For dengang stod jeg som kapelmester i Holberg Haven, mens kronprinsen sad og spiste tæt ved.

Siden har jeg trykket adskillige kongelige i hånden rundt om i verden, men der er dog kun en enkelt, der har *sunget* fra scenen.

Det var kronprinsesse Sonja af Norge under en UNICEF koncert sammesteds. Tommy Steele og Roger Whittaker var der samt en række andre verdensnavne, og vi slap alle hæderligt fra vor indsats for børneåret 1979, men det var ligegodt kronprinsessen, der løb af med det helt store bifald.

Men altså Odd-Fellow Palæet. Koncerten blev afviklet programmæssigt — lige til der blev givet luftalarm.

Dengang var jeg stadig CB'er med pligt til omgående at stille til hospitalstjeneste på Kommunehospitalet, og her stod jeg midt i en vigtig koncert. Vigtig for mig i hvert fald.

Uden tøven ringede jeg hospitalet op.

— Jeg ved, at der er luftalarm, sagde jeg, og at jeg burde møde på hospitalet om et øjeblik, men sagen er, at jeg i dette hellige øjeblik står som solist med Det kongelige Kapel i Odd-Fellow Palæets koncertsal.

— Ja, den er go', svarede stemmen i den anden ende af røret. Jeg har hørt mange undskyldninger i mit liv, men dette er nu en af de mere fantasifulde. Den går ikke, min gamle ven. Vi venter dig om lidt. Hospitalsforvalteren gav sig ikke, før han havde fået kapelmesteren i røret, og selv da var han ikke sikker på, at jeg ikke fuppede ham.

Derpå trådte kapellets daværende formand, Martin Hansen, frem og forklarede, at kapellet ikke måtte spille under luftalarm, men at det var frivilligt, hvorvidt publikum ville blive siddende eller gå i beskyttelsesrum. Blev de siddende, havde Wandy Tworek tilbudt at spille Bachs solo-suiter.

Publikum blev siddende, og jeg fik en ekstra lille fjer i hatten.

Bagefter holdt kapellet en lille fest for mig, og et par stykker rejste sig og holdt tale.

Jeg svarede, at jeg håbede, at jeg ikke havde gjort dette fornemme kapel skam.

Og der ramte jeg ved et tilfælde den rigtige tone.

Sagen var, at der, før jeg fik tilbuddet, blandt visse af kapel-

lets medlemmer var opstået tvivl om det rigtige i, at man nu opfordrede en ganske gemen værtshusmusiker til samarbejde. Det var kommet til en afstemning, og den var faldet ud til min fordel.

Et par enkelte var gået imod, men kun den ene holdt fast ved sit standpunkt, da koncerten blev gentaget en uge senere. Og jeg var ligeglad. Jeg har aldrig hørt til dem, der bar nag. Det er livet for kort til. Hvis der var folk, der mente, at der stadig var for meget »Zigeunerhal« i mig, måtte det blive deres hovedpine.

Krigen sluttede, og jeg gjorde mig helt fri af »Zigeunerhallen«, og det er det sidste faste engagement, jeg nogen sinde har haft.

Fra nu af tog jeg hul på en højst usikker tilværelse som freelance musiker.

Jeg diskuterede det med min kone, for jeg havde jo også et ansvar over for hende.

— Gør dig fri, Wandy, sagde hun, bliv for himlens skyld en fri mand, ellers vil resten af livet med dig blive et helvede, for du vil aldrig blive glad.

Samme aften sagde jeg op i »Zigeunerhallen«.

Men inderst inde havde jeg en rigtig skidt samvittighed, havde en uafrystelig fornemmelse af at svigte dette sted, jeg selv havde været med til at præge, og som havde givet mig så mange stunder i selskab med herlige mennesker, som også var blevet mine venner. Den gamle, hæderkronede »Zigeunerhal«, som engang havde stået for mig som et guldrandet adgangskort til en stor, strålende verden, var nu reduceret til et springbrædt.

Nej, jeg kunne bestemt ikke lide det.

Men jeg følte også, at det var nødvendigt — hvis jeg skulle overleve som musiker.

Efter krigen skrev komponisten Knudåge Riisager en violin-koncert og tilegnede mig den. Radioen opførte den ved en tors-dagskoncert med professor Malko og mig som solist, og det førte til et intimt samarbejde mellem Riisager og mig . . . og til et blivende venskab.

Senere genopførte vi koncerten med Mogens Wöldike, der efter min mening bedre forstod Riisagers musikalske intentioner som dirigent.

Man forstod også Riisager i Frankrig. Det oplevede vi ved en pragtfuld koncert med Lyon's Symfioniorkester i Lyon, og vi blev så begejstrede for landet, at vi besluttede os til at tage på ferie sammen.

Vi tog til Cagnes sur Mer ved foden af den lille slotsby, Haut de Cagnes, hvor bl.a. Scott Fitzgerald og Hemingway havde siddet og set ud over Middelhavet, mens de skrev sig ind i verdensberømmelsen.

Her sad nu et andet verdensnavn, som man ganske vist aldrig havde hørt om hjemme i Danmark, endskønt hun var så dansk som nogen. Det var malerinden Tusnelda med sin kæmpeparryk af Tizianrødt hår, som hun bar som en krone. Hun boede på hjørnet af torvet, hvor kirken hvert femtende minut drøede, så man frygtede, at huset ville styrte sammen.

Nåh, verdenskendt er måske så meget sagt, men én gang årligt samlede hun sine malerier sammen og sendte dem til en meget fornem udstilling i New York, og dagen efter var de solgt til svimlende priser.

Hun havde fundet sit paradisi, og hun havde råd til at bo der.

Et par dage senere kørte vi ind i et lille fransk fiskerleje i nærheden af Pyrenæerne. Der var ikke meget liv i byen, og det beklagede værten sig over i høje toner, da vi så inden for i stedets eneste restaurant for at få en lille en. Og tilsyneladende med god grund, for lokalet var gabende tomt.

— Men det er der jo ikke noget at gøre ved, sukkede han dybt. Sådan har det-efterhånden været i lang tid.

— Det skal komme an på en prøve, sagde jeg. Jeg havde fået øje på en gammel violin, han havde hængende på væggen. Den flåede jeg ned. Det tog nogen tid at få den stemt, men så var den også så god som ny, og så gik jeg ud i solskinnet, hvor en del fiskere var i gang med nettene, og begyndte at spille.

I begyndelsen troede de vel, at jeg var blevet sindssyg, eller at jeg var ude på at tømme deres lommer for penge, men da det gik op for dem, at spøgen var gratis, fylkedes de om mig — for som sagt, der skete ikke meget i denne lille by. Og fuldstændig som rottefængereren fra Hameln førte jeg lige så stille en hale af fiskere direkte ind i beværtningen og nikkede mod et klaver, der stod op ad væggen.

— Giv mig en hånd med, sagde jeg til Riisager.

Han satte sig til tangenterne og efter en forbavsende flot ouverture fortsatte han med et udvalg af fejende melodier, jeg aldrig før havde hørt. Jeg forsøgte at følge med på violinen, men jeg må tilstå, at jeg var imponeret.

Dette var sandelig Knudåge fra en helt ukendt side.

På et tidspunkt rejste han sig for at hente sin drink, og hele bedraget kom for en dag.

Klaveret spillede videre. Det var mekanisk!

Vi kom hjem igen, og det begyndte at rulle for mig. Jeg havde vovet mig ud i en freelance tilværelse og bestemte for første gang i mange år selv, hvad jeg ville beskæftige mig med og hvornår.

En ny musikalsk verden havde åbnet sig for mig, men en verden der også stillede strenge krav. Til gengæld var oplevelserne derefter.

Jeg havde en lang række vellykkede koncerter over det meste af landet. Lidt efter lidt overvandt man angsten for at engagere

violinvirtuosen Wandy Tworek. Gøgleren af samme navn stødte aldrig på skrupler.

Udlandet begyndte så småt at have bud efter mig.

Jeg blev inviteret på en Englandsturné med ingen ringere end Gracie Fields, der dengang var en af Englands populæreste kunstnerinder. Med hende på plakaten blev billetterne simpelt hen revet væk, selv om de var dyre. tusinder af mennesker sloges for at komme ind og høre hende.

Det var fantastisk. Vi sluttede af i Edinburgh, og den sidste anmeldelse, jeg havde med hjem til scrapbogen, stod i »Evening Dispatch«, og den kunne nok varme et lille, koldt dansk musikerhjerne. Der stod:

Hvor strålende end Gracie Fields var, havde hun en alvorlig konkurrent i en lille, letbygget mand fra Danmark, Wandy Tworek, en violinist, som var på nippet til at stjæle hele billedet, hvilket under disse omstændigheder var en præstation i sig selv.

Så fulgte den sædvanlige milde forbløffelse over, at det kunne lade sig gøre at spille store, indviklede klassiske værker og slutte af med det rene gøgl.

Den læste jeg op for Else med skælvende røst. Måske behøvede vi ikke, når alt kom til alt, at gå rundt med nerverne uden på frakken af frygt for ikke at få til leverpostejens i denne nye situation.

Der var hele tiden tryk på. I løbet af tre døgn nåede jeg f.eks. at give koncert i tre forskellige lande!

Vi kunne se tilbage på et år over enhver forventning, da vi stod på tærsklen til et nyt år, nytårsaften 1950. Den blev holdt hos nogle venner, og kapelmester Johan Hye Knudsen, og hans kone var også med.

Det blev en nytårsaften med al den fjas, der hører sig til. Vi lavede vores eget orkester med det service, der var ved hånden. Vi dansede, vi skreg af grin. Jeg var — iført papnæse og kysehætte — i gang med en særdeles indviklet calypso, da det ringede

på døren.

Det var en journalist og en pressefotograf, der var turen rundt for at se, hvordan kendte mennesker fejrede nytårsaften. Det var der ikke noget at sige til. De fik hver en lille en, snuppede et par billeder, og pludselig tog journalisten sig til inderlommen og trak en kuvert frem.

— Vi har forresten en gave med til dig, Wandy, sagde han.

— Gave, sagde jeg uforstående. Det er da ikke jul endnu.

Jeg flåede respektløst kuverten op og blev stående som lamslået. Aftenens mange drinks gled af mig i et nu.

Hvad jeg stod med i hånden, var beviset på, at jeg havde fået tildelt Politikens kunstnerpris på — 10.000 kroner!

Jeg fjernede papnæsen og tørrede øjnene.

— Nu er det vel ingen nytårsspøg, mumlede jeg grødet.

Det var det ikke.

Dagen efter stillede jeg på redaktionen og fik højtideligt prisen overrakt og samtidig mange pæne ord med på vejen.

Og der stod jeg med æren og en lille formue i hånden og vidste dårligt, hvad jeg skulle sige, eller hvordan jeg skulle vise min taknemmelighed.

Det var et stort øjeblik, for nu forstod jeg, at jeg var accepteret helt ud i mit nye rollefag.

Vi rejste de penge op, Else og jeg. Dog skulle det ikke være ren fjas det hele. Jeg ville også gerne give en koncert, når vi nu alligevel skulle til Paris. Jeg ringede vor kulturattaché Helge Wamberg op, og i løbet af ingen tid havde han arrangeret, at jeg skulle give koncert i »Salle Pleyel«, og det gik såmænd, som det skulle. Bagefter slentrede vi af sted gennem gaderne. Det var forår, og jeg var stadig i kjole og hvidt med violinkassen under armen.

Vi satte os på en fortovscafé, bestilte en drink og opdagede en lurvet violinspiller, der gik rundt mellem bordene og spillede. Jeg kom til at tænke på den ældre spritter, jeg engang traf efter en koncert for de juleløse, inviterede hjem og forærede en gammel violin. Hans drøm havde været at gå rundt og spille på restauranter og i gårdene, og han her mindede om ham.

Og jeg havde råd. Jeg var på solsiden, og jeg følte mig mægtig god, da jeg halede en seddel frem og ville overrække den. Men her var jeg gået galt i byen. Han betragtede mig med stor værdighed, og så sagde han højtideligt: — Jeg beder Dem undskyldte, hr., men jeg modtager ikke penge af en kollega.

Der sad jeg tilbage med en flad fornemmelse.

Selvfølgelig var der et eller andet velgørenhedsforetagende, der slog kloen i mig.

Sådan har det altid været. Penge ser man ikke noget til, men man får jo oplevelsen, som de gode mennesker plejer at argumentere.

Jeg er normalt ikke bleg for at give en hånd med, men i stille stunder skal det ikke være nogen hemmelighed, at jeg somme-tider har ment, at buen er blevet spændt lige hårdt nok. Folk spiller groft på ens lille, indgroede angst for at blive anset for nærig, når det drejer sig om velgørenhed. Jeg har foretaget mig de mærkeligste ting på den konto, og jeg har arbejdet mig igennem anstrengende programmer for en godgørenhed, jeg dårligt nok fik navnet at vide på.

Jeg har spillet i grotter i Spanien, for tyske minearbejdere 700 meter under jorden. Jeg er klatret til tops i skorstenene og hvad ved jeg, for at trække folk til, og mange gange har man dårligt gidet takke mig. I hvert fald har jeg aldrig fået en krone for det. Et par steder har jeg såmænd også måttet betale min

egen kaffe bagefter, når jeg var segnefærdig af træthed.

I Frankrig var det mere lempeligt. Det var til fordel for franske krigsinvalidere, som jeg aldrig har haft noget særligt forhold til, men all right, når de andre hoppede på, kunne jeg vel også, og navnlig når det kun drejede sig om at skrive sin autograf. Der var flere andre nydelige navne i bogen: Clark Gable, Marlene Dietrich, Jean Gabin, Danny Kaye og hvem ved jeg. Jeg føjede mit til, hvis det nu kunne glæde nogen. En kvinde stod ved siden af mig og studerede mig.

— Undskyld Monsieur Orson Welles, sagde hun endelig, De vil vel ikke gøre mig den fornøjelse at skrive Deres autograf.

Den fik hun også. Man vil jo nødig skuffe folk, og Orson Welles var knap så tyk dengang, så jeg kunne faktisk godt selv se ligheden, nu jeg var gjort opmærksom på den.

Da Else og jeg så småt havde tænkt os at stikke næsen hjemefter igen, fik vi en invitation ud til et gammelt kloster uden for Paris. Dette kloster var hvert år rammen om den franske musikelite, der samledes til den slags klassisk musikfestival, men det var på et tårnhøjt niveau. Man beskæftigede sig kun med barok og moderne. Romantik var tabu.

Der skete det skægge, at man havde forvekslet mit fornavn med Wanda og følgelig mente, at jeg var dame. Misforståelsen blev fuldkommen, da Else ankom med min violinkasse i hånden, mens jeg krumbøjet fulgte efter med kufferterne.

Else fik en modtagelse som en dronning, mens jeg, Wanda Tworeks stakkels, ligegyldige mand, fik et flygtigt nik. Else holdt spillet gående i lang tid, for hun elskede den slags numre, og jeg kom til at tænke på en anden oplevelse, der i mangt og meget var identisk med den, jeg blev bragt i her.

Men kvinden, jeg sjuskede i hælene på dengang, var Marlene Dietrich. Vi havde været i samme show et eller andet sted og skulle sammen til London, og der var sort af pressefolk, da vi gik fra maskinen. Jeg var træt, og jeg bar på en stor bagage og var lige i hælene på Marlene. Vi havde siddet ved siden af hin-

anden i maskinen, og hun havde udmærket sig ved at være mere end almindeligt mopset . . . eller også var hun træt. Særlig høflig var hun ihvertfald ikke.

Og pressefolkene troede, at jeg var hendes impressario. Jeg gjorde intet for at rive dem ud af den vildfarelse. Jeg var bare træt og ganske ligeglad med Marlene Dietrich.

— Er det rigtigt, at hun har fået sine ben opereret, spurgte journalisterne.

— Det er klart, svarede jeg, ellers ville man have kunnet se gummibindet under strømperne.

— Hvad med hendes bryster. Er de løftede?

— Adskillige gange, svarede jeg, ellers var de forlængst faldet ned og havde slået sig slemt.

Så tog jeg en taxi og kørte ind til hotellet og sov sødeligt. Jeg så forresten aldrig, hvad de skrev i aviserne.

Men sådan er det så tit med verdensnavne, og jeg har da efterhånden truffet nogle stykker. De er sgu ikke lige behagelige allesammen.

Jeg har spillet en vidunderlig måneskinsaften om bord på Onassis' lystyacht, længe før Jackie kom ind i billedet, og de mennesker blev aldrig mine perlevenner. Jeg har delt garderobe med Judy Garland, som altid havde en masse beklagelser. Jeg har mødt Danny Kaye, smågrinet sammen med Bob Hope og skraldgrinet med Gøg og Gokke — et øjeblik. Ellers var der ikke meget at grine af på det sidste. De gik med stålkorsetter begge to, fordi de havde pådraget sig rygskeer af alle deres gags. Deres koner havde ribbet dem for alt — de formuer, de havde tjent igennem årene — og jeg ved ikke, hvem af dem, der drak mest. De hutlede sig igennem, men de var til en afveksling altid venlige og høflige.

Men det er altid på overfladen, man møder de folk.

Det kan godt tænkes, at flere af dem er udmærkede mennesker, hvorfor skulle de ikke være det, men de er altid under pres. De skal nå det hele, store penge står altid på spil, og de

skal være på toppen. De har ikke råd til at være menneskelige. Venskab bliver der aldrig tale om. Man snakker lidt på vej til og fra garderober, udveksler ligegyldigheder over et par stykker mad efter forestillingen eller på vej til lufthavnen.

Jeg tænker altid mit, når jeg i danske aviser læser om en eller anden dansker, der er »dus« med stjernerne.

Men der skal ikke meget til, før vi herhjemme er vildt imponeret. Det er ligesom i perioder, at vi importerer alt, hvad vi kan overkomme af udenlandske musikere, mens danske musikere af væsentligt bedre kvalitet går rundt med hænderne i lommen.

Det har måske noget at gøre med det lille land . . . at man ikke tør stole på, at man har folk, der kan lige så godt, indenfor landets egne grænser.

USA med komplikationer

Jeg kender den angst, den fortvivelse, der kan gribe folk, der er ved at blive blinde. Der var engang, jeg prøvede den selv.

Dengang jeg troede, at jeg skulle ende mine dage i totalt mørke, færdig som musiker, færdig næsten som menneske, for var jeg færdig med musikken, var jeg også færdig på andre måder. For mig ville det aldrig være nok bare at sidde passivt og lytte. Musikken må komme fra mig selv, eller jeg må i hvert fald have vished for, at den kan gøre det, når jeg selv ønsker det.

Da jeg pludselig oplevede den angst, stod jeg på en koncerttribune, lige nøjagtigt, hvor jeg helst ville være, med et velviligt stemt publikum i salen. Jeg havde aldrig — bortset fra mit allerførste forsøg i den klassiske afdeling — prøvet at få dårlige anmeldelser.

Det skulle jeg prøve igen — den aften.

Esther Vagning, Johan Hye Knudsen og jeg selv havde dannet en kammertrio, som vi havde megen fornøjelse af rundt omkring. Vi kørte faktisk over hele landet og gav koncerter, og i fritiden blev det til en række grammofonplader.

Vi skulle give en kammermatiné i Odd-Fellow Palæets lille sal . . . den selv samme, hvor jeg i sin tid debuterede som 7-årig.

Det skete midt under Beethovens sonater, at jeg pludselig opdagede, at noderne foran mig begyndte at flyde ud. De bevægede sig ligesom i en tegnefilm, blev væk, kom igen, stod knivskarpt et kort øjeblik, inden de igen begyndte at flyde ud. Jeg så forskrækket hen på de to andre, men de havde åbenbart

intet bemærket. Der var musestille i salen, og som sagt, vi var midt i sonaterne. Jeg kunne ikke så godt springe op og skribe ud over tilhørerne:

— Jeg kan ikke se. Der er noget i vejen med mine øjne.

Herregud, det gik måske over om et øjeblik. Det var måske bare, fordi jeg havde overanstrengt mit syn. Der var ingen grund til pludselig at optræde melodramatisk.

Jeg lukkede øjnene, jeg åbnede dem, jeg spillede mekanisk videre, men noderne var og blev væk for mit blik, og ganske langsomt begyndte panikken at vokse i mig. Jeg kunne selv høre, at jeg spillede som en flækket træsko, og jeg kunne mærke, at Esther Vagning og Hye Knudsen tilkastede mig spørgende og uforstående blikke. Vi havde været igennem de sonater så ofte, og pludselig sad jeg der og spillede dem, som om jeg aldrig havde set dem for mine øjne.

Jeg spillede, og sveden faldt fra panden. Koncerten forvandlede sig til et af de mareridt, jeg så tit havde oplevet om natten i min første tid som klassisk violinist.

Det var nøjagtig sådan, det havde været, når jeg vågnede op med et gisp midt om natten.

Jeg kunne ikke spille!

Ville den forbandede koncert vare evigt. Den slæbte sig afsted. Jeg improviserede, jeg spillede fejl, rettede det hurtigt, gik igen galt i byen.

Alt flød for mit blik.

Og samtlige byens musikkritikere sad dernede på første række og tilkastede hinanden blikke.

Jeg kunne forklare mine medspillere sagen, da vi var færdig, men jeg kunne ikke forklare det til kritikerne.

Næste dag gik jeg til øjenlæge.

Han havde forklaringen. Jeg var måske ikke lige så blind som en ugle, men jeg trængte skrækkeligt til briller, og det havde jeg gjort i et par år.

Jeg læste kritikken igennem mine nye briller.

Den var forfærdelig.

Og jeg havde et helvede med mine briller siden. Nu kunne jeg ganske vist læse noderne, men jeg har aldrig hørt til dem, der stod i første række, da næserne blev uddelt, så jeg kunne ikke holde dem oppe. Jeg kunne heller ikke skubbe dem op, når jeg spillede, så i lange tider, indtil jeg lærte mig taget, stod jeg nærmest og spillede med brillerne balancerende på overlæben, og når jeg skulle se, havde jeg et trick med at kaste hovedet tilbage.

Det morede folk sig en del over. De troede, jeg parodierede en svagtsynet professor eller noget i den retning.

En dag skete der noget, der for en gangs skyld kom bag på mig. Jeg trak en gevinst i, hvad man kunne kalde skæbnens lotteri. Den dag det var Tivolis fødselsdag, og ca. 15.000 mennesker stod og hørte på Tivolis promenadeorkester med Elo Magnussen som kapelmester og så altså på mig, for det var efterhånden blevet en tradition, at jeg spillede i Tivoli på havens fødselsdag.

Bagefter sad jeg og slappede lidt af i Elo Magnussens garderobe, da det pludselig bankede på.

Ind trådte en mand, der præsenterede sig som Allenberg. Han havde, forklarede han, forbindelse med det verdenskendte Ed Sullivan tv-show i New York, og jeg forstod, at han fungerede som en slags talentspejder for showet rundt om i verden.

— Ved De hvad, Tworek, begyndte han. Jeg har stået og lyttet til Dem her i aften. Jeg tror, de er noget for amerikanerne. Jeg kan lide den måde, De blander det hele sammen på. Kunne De ikke tænke Dem at smutte til New York en af de nærmeste dage?

— Jamen, jeg må første hjem og se hvordan programmet ser ud i den nærmeste tid, indvendte jeg.

— Ligeegyldigt hvordan det ser ud, så rejs, sagde han og så utålmodigt på uret. Dette er en kæmpechance for Dem. Det er ikke mange udlændinge, der får den. Tag og spørg nogle mennesker, hvad det er for et show, jeg repræsenterer, og få så ændret de aftaler, De ellers har. Det skulle vel ikke være så vanskeligt, vel?

Mr. Allenberg var alt i alt en temmelig overlegen herre, men han havde betydelige overtalelsesevner, og der var ikke gået en time, før vi havde alt klarlagt . . . også kontrakten. Og det skal ikke være nogen hemmelighed, at der var nogen forskel på den og det, jeg tjente på en kammermatiné i Randers.

— Åh, forresten, sagde han i døren. De er vel dansker, ikke? Jeg tænker på dette mærkelige navn, Tworek.

Jeg kunne berolige ham på det punkt.

— Er der ikke noget om, at Victor Borge også er her fra landet, spurgte han.

Det bekræftede jeg og bad ham hilse, hvis han skulle løbe ind i ham.

Det var han ikke imponeret af.

— Nå, ja, sagde han bare ligeegyldigt, i sådan et lille land kender man vel hinanden allesammen . . . vi ses i New York.

Og så var han gået.

De næste døgn blev hektiske. Det var frem og tilbage mellem alle mulige instanser, konsulater, ambassader, jeg skulle vaccineres, have papirer, arrangementer skulle flyttes, nogle aflyses, men fire dage senere sank jeg ned i sædet på et SAS fly og sov som en sten hele vejen til New York.

Jeg har siden været i adskillige af denne verdens metropoler, men mit første møde med New York overgås ikke.

En mand fra tv selskabet hentede mig, og vi kørte igennem New York ind til Park Sheraton hotellet.

New York var alt, hvad jeg havde forestillet mig og mere til. Det er en fantastisk fornemmelse at køre igennem en trang af en gade, kantet med skyskrabere, man lige akkurat skimter top-

pen på. Man rykker uvilkårligt på sig. Tænk hvis det hele ramlede ned i hovedet på en.

Da må jeg sige, at jeg havde en udtalt fornemmelse af at være ude i den store verden. Jeg havde fjernet mig en smule fra baggården i Sct. Pederstræde.

Men jeg var lige så fattig. Det kom for en dag, da jeg ankom til hotellet.

Jeg havde mistet hver eneste dollar, jeg havde haft med. Mine penge var simpelt hen blevet stjålet, mens jeg sov trygt i maskinen. Nogen havde set chancen for at stjæle dem direkte op af inderlommen på den jakke, jeg havde hængt på bøjle.

Jeg ringede febrilsk til SAS kontoret, og man beroligede mig med, at firmaet havde en tyveriforsikring . . . men hvornår pengene ville blive erstattet, var ikke lige sådan at sige.

Så begav jeg mig til min agent — til fods — for jeg havde jo ingen penge til taxi. Jeg tænkte, at man vel nok kunne forstrække mig med et forskud.

Men der havde jeg taget fejl. Han satte et meget betænkeligt ansigt op. Under normale omstændigheder ville der ikke have været problemer, meddelte han mig, uden at dette bekymrede udtryk forlod hans ansigt, men uheldigvis var der i mit tilfælde stødt komplikationer til, som man ikke havde forudset.

Det så faktisk ud til, at jeg aldrig ville komme til at optræde i amerikansk tv.

— Men hør nu lige her, råbte jeg temmelig ophidset. Man kan da ikke hente folk fra helt på den anden side af jordkloden og så bare meddele dem, at det hele desværre alligevel ikke bliver til noget.

Han trak på skuldrene og så adspredt ud af vinduet, for han var i virkeligheden bedøvende ligeglad med, om en eller anden Wandy Tworek fra lille Danmark kom i tv eller ej.

— De må forstå, at når De ikke er medlem af New Yorks musikerforbund, får De ikke lov til at spille en tone herovre.

— Jåmen, så skaf mig dog i himlens navn et medlemskort,

sagde jeg.

— Det kan desværre kun lade sig gøre, hvis De har spillet her i seks måneder og bevist, at De kan leve af at spille. Det gør os ondt, men det er altså en detalje, vi har overset.

— Overset! Jeg gloede vantro på ham.

— Overset!

— Ja, vi havde regnet med, at vi i Deres tilfælde, hvor det kun drejer sig om en enkelt optræden, kunne få en dispensation, men det kan vi altså ikke.

Han gav sig til at rense negle og lagde ikke skjul på, at konversationen var begyndt at kede ham en smule.

— Men selvfølgelig, føjede han til, De er velkommen til selv at tage ind på forbundets kontor og tale Deres sag. Ikke fordi jeg tror, det gør nogen forskel — men når De nu alligevel er her . . . !

Han rejste sig og lukkede træet døren op for mig. Samtalen var definitivt forbi. Den bagatel med pengene fandt han det ikke umagen værd at komme mere ind på.

Jeg fandt en venlig dansker, som lånte mig lige de allernødvendigste penge, og så kørte jeg ind til hovedkontoret for at slås for min sag.

Det forbundskontor var stort. Det var faktisk så enormt, at jeg tilbragte det meste af en formiddag med at blive henvist fra den ene til den anden.

Hver gang var det en ny mand i et nyt kontor — og han havde altså heller ikke med noget at gøre.

De gentog rent mekanisk, hvad jeg efterhånden var udmærket klar over, at var man ikke medlem, kunne man ikke spille i New York. Sådan var reglerne. Det gjorde dem ondt, men det var altså ikke dem personligt, der havde lavet dem. Så sendte de mig et strålende smil og sendte mig videre til den næste.

Jeg traf min redningsmand i et hjørne af lokalet, hvor han sad og hyggede sig bag en skærm. Han var sort som kul og betroede mig, at han hed Brown. Det interesserede ham, at jeg

kom fra Copenhagen. Hans gode ven, Louis Armstrong, havde fortalt ham meget godt om den by — om jeg kendte Louis Armstrong?

Jeg havde mødt ham — omend ganske flygtigt, men det nævnede jeg nu ikke — og den omstændighed, at Louis og jeg var *pals*, gjorde mig en tand mere interessant . . . men han kunne bare ikke gøre noget ved sagen.

— Jamen, så lad mig selv tale med chefen, sagde jeg, hvor sidder han?

Han betragtede mig, som om jeg havde fået solstik.

— Vores chef, sagde han med sagte, ærbødig stemme, har næsten lige så meget at skulle have sagt i dette land som selve præsidenten. Han er ikke en mand, man bare lige går ind og slår en sludder af med — og iøvrigt opholder han sig i Las Vegas.

Det tog mig en halv time at overtale ham til at ringe chefen op, for jeg var efterhånden blevet godt desperat.

Her stod jeg i en vildtfremmed by på den anden side af Jorden uden en øre på lommen og uden job. I den situation lærer man at tale for sig.

Det mirakuløse skete. Jeg fik en fjern stemme, der tilhørte den almægtige Mr. Petrillo, i øret.

— De kan ikke spille i New Yrok, medmindre De er medlem af vort forbund, fastslog Mr. Petrillo. Det ved De udmærket, og der er ingen grund til at ulejlige mig i den anledning. Jeg kan endvidere betro Dem, at vi herovre i forvejen har en masse arbejdsløse violinister gående, som ville sælge deres gamle mor for en chance i tv.

— Jeg er slet ikke violinist, råbte jeg efter en pludselig indskydelse. Jeg er nærmest sådan en slags musikalsk akrobat. Jeg spiller nemlig på flere violiner og på alle mulige måder. Det er et nummer, jeg rejser med.

Der blev tavshed i røret, så rømmede den mægtige mand sig.

— Det er noget andet, sagde han omsider, hvis De er artist —

sig til Brown, at jeg giver Dem tilladelsen, men Tworek —

— Ja.

— Jeg vil personlig se det forbandede show hjemme hos mig selv, og hvis De narrer mig, så skal jeg gøre Dem helvede hedt.

Brown grinede over hele hovedet, da jeg afleverede den besked. Så ringede jeg min agent op og meddelte de seneste nyheder — måske med en anelse overlegenhed.

— Det var satans, sagde han bare. Nå, men så ses vi til prøven i morgen.

Jeg var hjemmefra vant til, at en kontrakt var en kontrakt. Det var den ikke i New York. Næste formiddag blev jeg vidne til, at adskillige mennesker, som faktisk var engageret, ganske enkelt blev kasseret.

En håndbevægelse og »desværre, Mister«. Så var den ikke længere.

— Det er lige det, der mangler, sagde jeg til mig selv, nu har du stået på hovedet for at få tingene ordnet, og så skal du kasseres.

Sådan gik det heldigvis ikke. Jeg vil ikke sige, at jeg var særlig godt på bølgelængde med orkesteret, der holdt sig slavisk til noderne, det var igen en af deres forbundsregler. Man skulle spille, hvad der stod i noderne, og intet andet. Under en af prøverne havde en medvirkende artist i sit nodemateriale en nodefejl. Det skulle være et cis, men i noden havde man glemt kryds for c. Musikerne spillede c med et brag, selv om alle udmærket vidste, at det skulle være cis. Artisten bad om at få tonen ændret, men musikerne forklarede ham, at det var imod forbundets regler. Ingen af musikerne måtte rette i noderne. Så måtte artisten selv rundt og anbringe det manglende kryds i samtlige noder.

Det betød også, at jeg ikke kunne improvisere, som jeg var vant til. Ja, der var faktisk flere ting på repertoiret, jeg måtte sløjfe helt, men vi nåede dog igennem det, og jeg slap igennem nåleøjet. Nu var det helt bestemt, at jeg skulle stå i et Ed

Sullivan show med 50 millioner seere.

Det var dog altid noget andet end Hotel Postgården i Skælskør. Der var 3000 mennesker i salen for at give lidt liv, da jeg blev præsenteret som et nyt Allenberg fund fra Copenhagen. Og — nå, ja, der er ikke meget at fortælle. Hvad jeg foretog mig i amerikansk tv, var, hvad jeg kunne, det, jeg altid foretog mig hvor som helst.

Forskellen var blot de 50 millioner seere.

Men det gik godt. Det kunne have været bedre med et andet orkester, men under disse omstændigheder var det i orden, og da jeg tog buen fra violinen, trak jeg vejret lettet og spekulerede på, om nu også Mr. Petrillo foran skærmen i Las Vegas var fyldestgjort.

Den aften gik jeg igennem New York med min violin under armen. Jeg så at sige druknede mig i denne kæmpeby. På Times Square, hvor alt har åbent døgn igennem, og hvor der er lige så mange mennesker kl 4 om morgenen som i eftermiddagens myldretid, stoppede jeg træt op foran en bar.

Den viste sig at tilhøre Jack Dempsey, den tidligere verdensmester i sværvægtsboksning. Han stak mig en whisky og genkendte mig fra aftenens Ed Sullivan show.

— Snup dig en til på husets regning, sagde han, så ringer jeg lige efter en fotograf.

Så blev jeg med øjne, der hang i knæhøjde af træthed, fotograferet i favnen på denne venlige kæmpe, og jeg har senere fået at vide, at billedet hænger i galleriet over berømt heder, barens indehaver har truffet i løbet af sit liv.

Det var i det hele taget verdensmestrenes aften. Jeg havde lige sluppet Sugar Ray Robinson på scenen. Det var et ekstranummer, Ed Sullivan selv havde fundet på. Jeg skulle på scenen på Danmarks vegne lykønske denne fremragende bokser med et nyligt vundet verdensmesterskab. Det gjorde jeg for åben skærm, og det var måske derfor, Dempsey havde været så ivrig efter mit foto.

Hjemme i København havde Else og jeg stirret os blinde på det svimlende beløb, jeg skulle have for lige at smutte over dammen og spille et øjeblik i amerikansk tv.

Der kunne man selv se, hvordan det kunne gå, når først den store verden fik øjnene op for ens talenter. Nu var der råd til både det ene og det andet . . . det var vel også på tide, at bilen blev skiftet ud osv.

Jo, tak. Jeg blev klogere.

Det havde været vanskeligt at slippe ind i USA. Det var næsten vanskeligere at slippe derfra. Det var nemlig skattevæsenet, der stod for udrejsetilladelsen. Og jeg tilbragte det meste af en formiddag på et skattekontor med køer på flere hundrede mennesker for at få lov til at blive plukket. Til sidst masede jeg mig bare lige igennem, for jeg skulle nå en bestemt maskine.

Det kostede mig godt 60 procent af beløbet at få lov til at vende hjem til Peblinge Dosseringen. Agenten tegnede sig for andre 10. Opholdet kostede mig personligt ca. 10.000 kroner, og resten tog det danske skattevæsen sig af. Det var dengang, skattevæsenet endnu syntes, det var anstændigt at dobbeltbeskatte folk.

Alt i alt vil jeg tro, at hele arrangementet kostede mig en tre-fire kroner! Men så havde jeg naturligvis haft oplevelsen — hvad den lokale købmand så ellers kunne bruge den til!

Men man bliver aldrig klogere. Kort tid efter sad jeg igen i et fly med kurs mod New York.

Jeg tænkte, at det ligesom ved min konfirmation i sin tid ville gå bedre næste gang.

Jeg blev nemlig konfirmeret to gange. Fordi sangen var forbyttet. Gartner Jensen, der havde det med ord som med planter — han kunne få dem til at spire frem, når han ville, havde skrevet min konfirmationssang, men forbavnelsen bredte sig, da det viste sig, at han havde døbt mig »Pipsen«, og at vi alle højt og tydeligt sang med på omkvædet, der gik på, at konfirmanden endnu legede med dukker.

En senere undersøgelse viste, at bogtrykkeren havde forbyttet sangene.

— Det er sgu ligegyldigt, sagde gartner Jensen, nu skal jeg få fat på den rigtige sang . . . og så holder vi festen en gang til. På den måde blev jeg konfirmeret to gange. Til gengæld måtte jeg i lange tider efter døje en del for det med »Pipsen«. Men anden gang var det i orden.

Det var noget tilsvarende, jeg regnede med og håbede på, da jeg få uger senere fløj til Amerika for anden gang. Og det var i orden. Nu var der taget højde for alting, og det hele gik på skinner.

Kun én ting var en kedelig gentagelse. Skattevæsenet stod stadig med hånden fremme — derovre og herhjemme. Det lærte mig, at man i de dage skulle have personlig formue for at få råd til udlandets stjernegager.

Et halvt års tid senere fik jeg tilbud om et halvt års koncertturné rundt om i staterne. Jeg var stærkt fristet, men jeg havde faktisk ikke råd! Min vildeste fortjeneste ville blive, at jeg fik set USA nogenlunde gratis — men stadigvæk — hvad kunne vor lokale købmand bruge det til? Endelig var der mit publikum i Danmark at tænke på. Seks måneder er lang tid, når man lever som freelance i et lille land.

Jeg betakkede mig.

Det hele gik lidt mere gelinde i England. Vi kan bedre med englænderne . . . somme tider i hvert fald. De vil altid have deres egen måde at opfatte tingene på.

Jeg tænker her på en af mine engelske bekendte, der bad mig om at sende ham en dansk salamipølse til jul. Det gjorde jeg, og et par måneder senere traf jeg ham i London.

— Hvordan smagte pølsen? spurgte jeg.

— Den var ikke nogen succes, svarede han.

— Det kan jeg ikke forstå, sagde jeg, der var da ikke noget i vejen med den pølse. Gjorde I noget ved den?

Intet, bortset fra, at vi naturligvis stegte den . . . !

Men ellers . . . jeg er altid kommet godt ud af det med englændere, og jeg var der temmelig ofte i årene efter krigen. På en af mine første turneer havde jeg Else med; det var en temmelig lang og anstrengende tur at køre til Blackpool, hvor jeg skulle starte turneen. Vi nåede frem sent om aftenen og var opsat på at komme til køjs — også fordi jeg næste formiddag skulle til prøve i Royal Opera House, så vi vaklede dødtrætte, men lettede, ind på hotellet — kun for at opdage, at vi intet hotelværelse havde. Receptionen havde taget fejl af datoen, og det var ikke til at opdrive noget andet hotelværelse i byen. Det var efterhånden blevet et godt stykke på den anden side af midnat, og i min kvide sagde jeg: — Nu er jeg altså ligeglad, om jeg så skal sove i spjældet, så vil jeg sove nu! Vi kørte ned til politigården, og betjentene var yderst samarbejdsvillige. De havde bare ingen celler ledige, men de kunne skaffe os et værelse i en by 60 kilometer væk.

Så måtte vi ud på vejen igen. Jeg tror, at jeg havde to timers søvn bag mig, da jeg næste morgen stillede op til prøverne.

Da koncerten endelig fandt sted samme aften, var jeg så træt, at jeg dårligt nok kunne få øje på noderne.

Men det skulle blive værre.

Else og jeg afslog en venlig invitation efter koncerten. Vi skulle hjem og se dyner, for nu havde vi faktisk fået et hotelværelse i Blackpool. Og jeg havde lige akkurat fået lagt mig, da det bankede kraftigt på døren.

Det var portieren, der fortalte mig, at der i hallen stod et par betjente, der insisterede på, at jeg flyttede min bil. Den stod i vejen.

— OK, sagde jeg søvndrukkent. Jeg tog nøglen og fulgte efter ham i slåbrok, pyjamas og sutsko . . . bilen stod jo lige

udenfor. I hallen blev vi mødt af to elskværdige betjente, jo, det kunne de sagtens forstå, når man nu var udlænding osv., men bilen skulle altså stå på en parkeringsplads, og nu skulle de rigtignok vise vej.

De satte sig ind og vi kørte igennem det meste af byen, før vi fandt en ledig plads, og det var først, da jeg låsede vognen, at det gik op for mig, at jeg fortsat optrådte i pyjamas og sutsko.

— Hvad gør vi nu, spurgte jeg betjentene, efter at vi for-gæves havde forsøgt at få en hyrevogn.

— I dette herlige sommervejr spadserer vi tilbage til hotellet, sagde den ene betjent. Vi skal nok vise vej.

Og så sjuskede jeg i nattøj imellem de to betjente tilbage tværs igennem byen med strithår og et temmelig forvirret ansigt. Det blev pinligere og pinligere, for folk kunne selvfølgelig ikke forestille sig andet, end at jeg var Jack the Rippers lillebror, når det tilsyneladende skulle gå så stærkt, at man ikke engang tillod mig at klæde mig på.

Vi drejede om et hjørne, og pludselig befandt vi os på en fuldt oplyst strøggade med masser af mennesker, der gloede, så øjnene var ved at trille ud af hovederne på dem.

Betjentene grinede smørret, og processionen fortsatte igennem menneskemylderet hele vejen hjem til hotellet.

— Hvor har du været henne i det kostume? spurgte Else søv-nigt.

— Nå, jeg har såmænd bare været på strøgtur, svarede jeg surt.

— Somme tider er du ikke rigtig klog, sagde hun og sov vi-dere.

Forresten var fængselscellen ved at blive aktuel igen i East-bourne, men denne gang var det skam alvor.

Vi tog udsovet fra Blackpool næste morgen og startede veloplagt mod Eastbourne. Det var sommer, og der var heller ingen sky på vor private himmel. Et par hundrede kilometer længere fremme kom den pludselig.

Jeg så mig ikke for, og i et vejkryds ramlede jeg pludselig ind i en anden vogn. Det kan være, at vi havde lidt rigeligt skub på, for jeg skulle nå en eftermiddagsprøve med orkesteret, i hvert fald sagde det pludselig bum.

Og jeg fo'r ud og hen for at undskylde. I den anden bil sad en ældre, helt sagesløs herre, som var temmelig ophidset, hvad jeg udmærket forstod. Der var ikke tale om, at han ville lade sig nøje med en undskyldning. Næh, han ville se politi, og det skulle være lige nu.

— Jamen, hør nu her, sagde jeg beroligende og smilede elskværdigt. Jeg erkender det fulde ansvar, og min forsikring holder Dem naturligvis skadesløs.

Han brummede og knurrede. I det hele taget havde han svært ved at slippe tanken om politi.

— Hvad skal vi med politi, sagde jeg. De betjente komplicerer bare alting.

Det kunne han ikke give mig medhold i, men det endte dog med, at han i nogen grad lod sig formilde. I hvert fald stak han mig sit kort og modtog mit til gengæld, og så kørte vi videre med vore buler og skrammer.

Resten af vejen kørte jeg mere i overensstemmelse med færdselsreglerne.

Efter koncerten fortalte jeg historien om mit uheld for en kreds af kolleger og halede kortet frem, som jeg mere eller mindre havde glemt. Jeg så på navnet, og jeg så især på titlen, og det gav et sæt i mig.

Jeg var kørt ind i ingen anden end selveste politichefen i Manchester! Der var ikke noget at sige til, at han gerne ville se et par betjente om sig.

Senere modtog jeg et brev fra ham — et venligt brev, hvori

han fortalte mig, at han havde nydt min koncert i radioen, og bad mig overbringe hans venligste hilsener til sin danske kollega, Groes Petersen.

Jeg nåede ved den lejlighed også at indspille et par grammofoonplader i London.

Det var umiddelbart efter krigen, og byen bar stadig spor af de tyske bombardementer. Det var tit sådan, at huset stadig stod, men der var intet bagved . . . kun facaden var intakt. Sådan var forholdene hos Decca i det studie, hvor pladerne skulle indspilles.

Man gik lige igennem en dør — og så var resten presenninger.

Jeg skulle indspille Tartinis trillesonate, som var temmelig krævende, og de første tre gange var jeg ikke tilfreds. Vi tog den forfra med et halvt øre til violinen og resten af opmærksomheden henvendt på trafikken udenfor. Der var temmelig lyd i studiet, og det var afgørende for resultatet, at der ikke var trafikstøj udefra.

Jeg ved ikke, hvor mange gange vi måtte begynde forfra, for uafsluttelig røg bilstøjen udefra med på pladen.

11. gang var den i orden. Jeg spillede. Udenfor var der stille, det gik som smurt. Jeg manglede 8 takter, så lød der et brøl. Det var indspilningschefen, der stod og så på sit armbåndsur.

— Break for tea, skreg han.

Så forsvandt staben, og der stod jeg og manglede kun 8 takter i en perfekt gennemspilning.

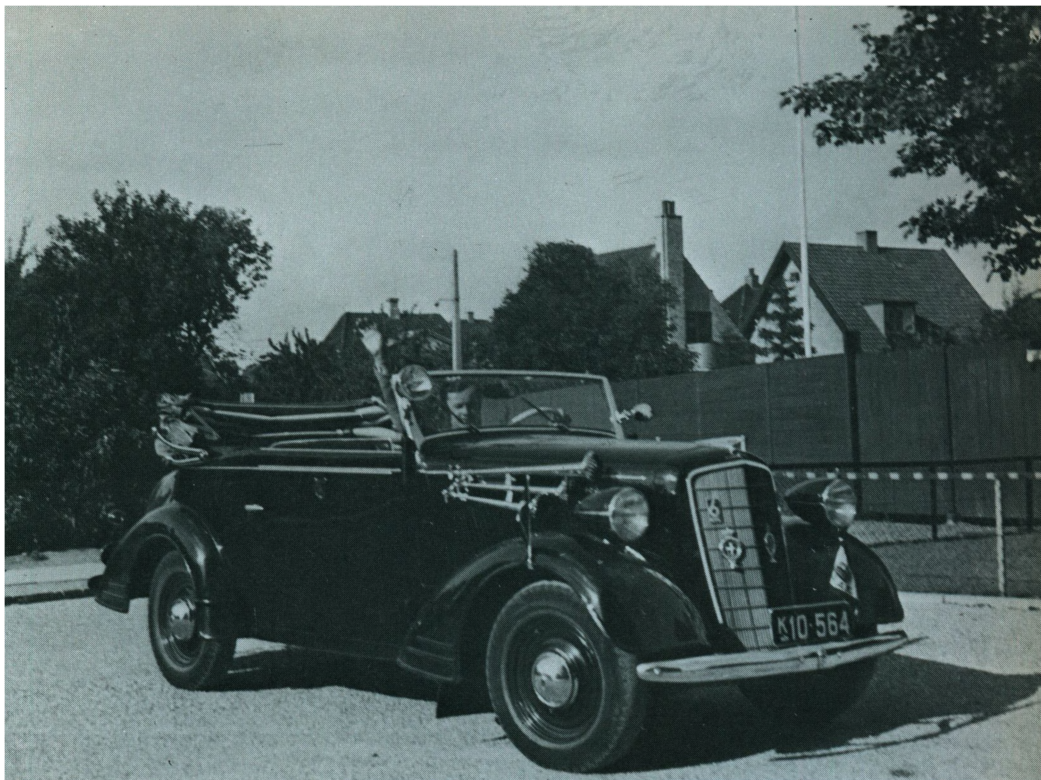
Da kunne jeg have kvalt de forbandede englændere.

Nattefest for alle, der havde hjulpet Wandy Tworek med det store hop op på den klassiske scene. Yderst til højre i billedet musikpædagogen Max Schlüter, som havde æren for, at det lykkedes.

*Herover: Det gik strålende for »polakungen« fra Skyttegade.
Modsatte side, øverst: En dag rejste hele familien Tworek »hjem«
— til de steder, forældrene kom fra. Her hos moderens ukendte
familie. Det er Wandy nederst til højre.
Modsatte side, nederst: Wandy i en ukendt rolle — som maler.
Han begyndte at male, fordi det var nerveberoligende i den svære
tid, da han forvandlede sig til klassisk violinist.*

Engang troede han, at han skulle blive blind på scenen midt under en koncert med Esther Vagning og Johan Hye Knudsen, med hvem han havde dannet en kammertrio. Heldigvis løstes problemet af et par hårdt tiltrængte briller.

I Frankrig. Til fordel for franske krigsinvalider havde verdens stjerner afgivet deres autograf. Her ankommer Wandy Tworek for at skrive sin.

Herover: *En ung spillemand med Gudrun Torup t.v. og Bodil Steen.*

Modsatte side: *De store tilbud fra de store lande begyndte at indløbe til den tidligere gøgler fra »Zigeunerhallen«. I et Ed Sullivan show i USA så 50 millioner han spille. Senere kom turen til bl.a. Japan.*

Wandy Tworek blev verdens første spillemand på en tagryg, som virkelig spillede.

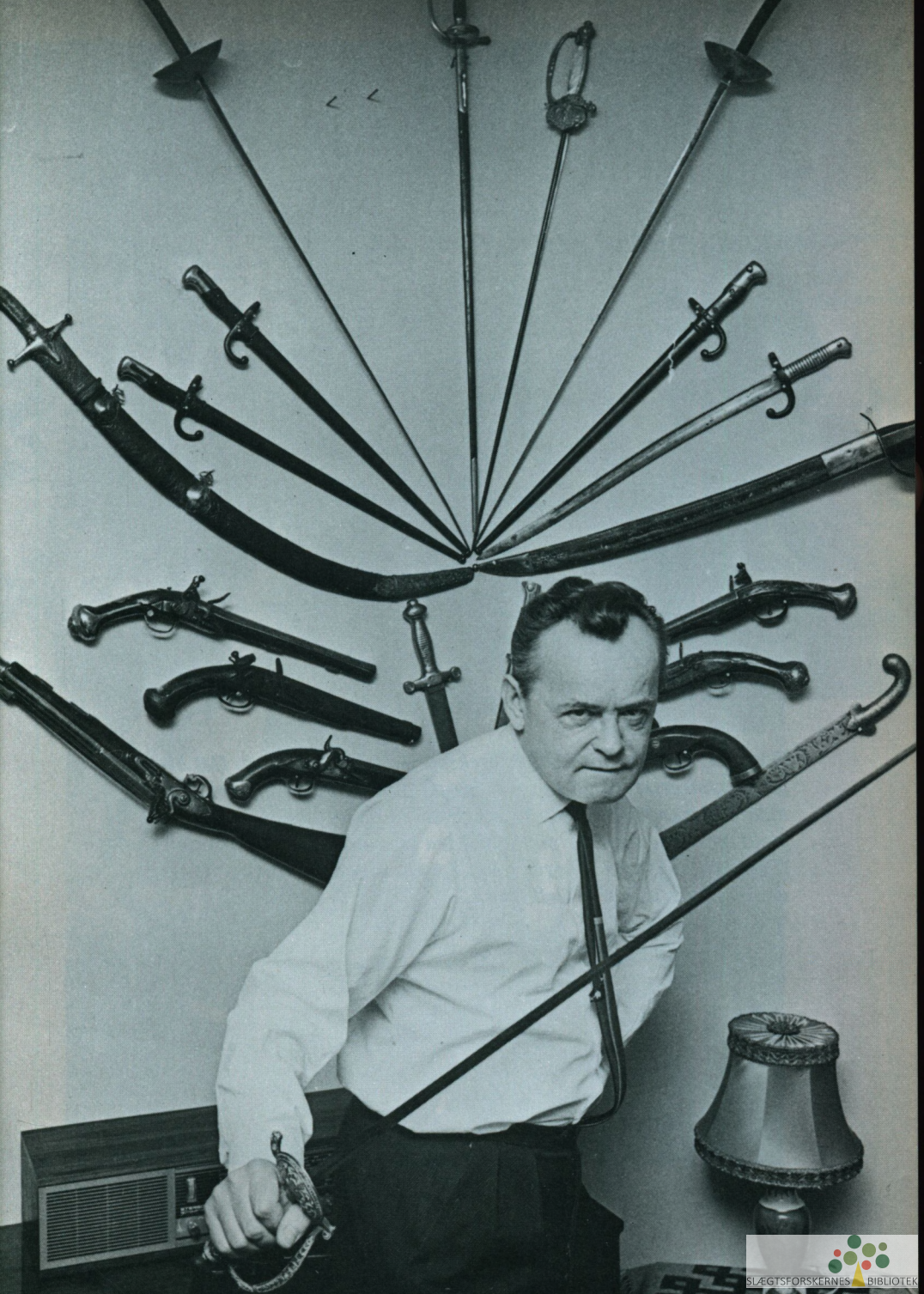

Herunder: En ung mand ved navn Børge Rosenbaum blev opdaget i »Ziguenerhallen«, hvor Tworeks orkester spillede. Han blev siden kendt som Victor Borge.

Modsatte side: Det er ikke kun violinbuen, Wandy Tworek kan håndtere.

Herover: *Fra den store orkesterekspedition til Grønland. Det blev til 53 koncerter på 30 dage — og på alle de små udsteder, hvor man i mange tilfælde aldrig havde set et instrument før. Til gengæld mestrede man det »indbyggede« instrument — stemmen. Modsatte side: En 80-årig kvinde i Grønland lærer den danske violinvirtuos at skære sælkød ud.*

I dag er jeg verdens lykkeligste mand, siger Wandy Tworek, og det er Trines skyld . . .

Sygeplejeeleven Trine reddede hans liv på et kritisk tidspunkt af hans tilværelse. Senere giftede de sig og fik sønnen Andreas.

Far og søn foran laden på gården »Aakjær«, hvor Wendy og Trine vil indrette et kulturcenter.

Else

Jeg rejste meget i de år. Man trængte til at komme ud, og musikinteressen i udlandet var stor.

Dog var det ikke alle steder, at den var lige stor.

På Island for eksempel kunne musikinteressen ligge på et meget lille sted. Eller også var det, fordi det var danskere, der leverede musikken.

Jeg har været i Island senere, og nu er danskerhadet gået hen og blevet en saga. Men lige efter krigen var det ikke heldigt at være dansker i det hjørne af verden.

Jeg har aldrig kunnet tage det alvorligt, at Danmark, denne lille, fredelige nation, stadig enkelte steder betragtes som en kolonimagt fyldt med blodige udbyttere med stribevis af skændselsgerninger bag sig, men det er den fornemmelse, man får, eller rettere fik, i Island indtil for få år siden.

Esther Vagning og jeg rejste derop for at give nogle koncerter, og denne turnérejse hører til det pinligste, jeg har oplevet.

Der var annonceret i forvejen. Musikforeningerne havde været aktive. Alt var tilrettelagt på smukkeste vis — og der kom ikke et menneske!

Men selvfølgelig var vi uheldige. Vi ankom første gang på et tidspunkt, da de nationale følelser var på kogepunktet. Krigen havde lært islændingene et og andet om at stå på egne ben, og de var konsekvente, det måtte man indrømme dem. De var så konsekvente, at de ikke drømte om at sætte deres ben i et lokale, hvor musikken blev leveret af forhadte danskere.

Når vi gik rundt i gaderne og talte dansk, blev vi demonstrativt svaret på engelsk — hvis vi overhovedet blev svaret.

Mig bekendt havde jeg aldrig gjort islændingene andet end at forsøge at prakke dem lidt musikkultur på.

Kun, når vi kom virkelig langt ud på landet, kunne vi samle en lille, frysende flok på de første stolerækker.

Og jeg var den gladeste spillemand i verden, da vi var færdige med sidste koncert og skulle hjem til Danmark igen — hjem i varmen.

Jeg har senere oplevet en lignende fiasko. Det var, da Herluf Aurvig og jeg skulle rundt på Færøerne.

Denne gang ankom vi midt i spektaklerne i Klaksvig.

Det var sagen om en populær dansk læge, som færingerne ikke ville give afkald på, og der var også noget religion indblandet, men det kendte Herluf og jeg meget lidt til. Kun lige, hvad vi havde set i avisoverskrifterne.

Nu stod vi bogstavelig talt lige i hælene på de 100 danske politifolk, der var sendt op for at knuse »oprøret«.

Et dansk krigsskib vuggede ud for kysten, og i land stod færingerne med knyttede næver og skulede ondt.

Det var stemningen, da vi gik i land. Folk målte os med øjnene.

Hvor vi gik, var vi midtpunktet for skoser og hånsord. Vi følte os ærlig talt rigtig ilde tilpas.

— Skal vi ikke tage hjem igen? spurgte Herluf. Det her ender galt.

— Men vi kan da ikke bare sådan stikke af, indvendte jeg, det hele er jo arrangeret.

Vi skulle starte turneen i Klaksvig. Det var uheldigt, men sådan havde arrangørerne bestemt det. Da vi trådte ind i salen, havde ét menneske givet møde — en midaldrende kvinde sad midt i salen omgivet af lutter tomme stole.

Herluf og jeg så på hinanden og på arrangøren.

— Jeg synes, vi skal aflyse, sagde sidstnævnte. Vi giver hende pengene tilbage og aflyser.

— Gu' gør vi ej, sagde jeg. Der var noget patetisk, noget

uendeligt rørende over denne enlige dame, som havde trodset den almindelige hadefulde stemning og var mødt op for at høre musik.

— Hun skal høre alt det, vi kan byde på, sagde jeg, og det bedste er ikke for godt til hende. Det syntes jeg ærlig talt, hun har fortjent.

Og så fik hun en koncert, vi ikke kunne give bedre — med ekstranummer og det hele. Det lød ikke af meget, da hun klappede, og det er nok det mindste bifald, jeg nogen sinde har fået, men nok også det, der har gjort det største indtryk på mig.

Bagefter takkede hun os med tårer i øjnene.

Uden for Klaksvig gik det noget bedre, og på mange af de små øer blev vi ligefrem varmt modtaget.

Og vi havde gjort os fortjent til det, for det var en turné med komplikationer. Når vi sejlede ud, sad vi bogstavelig talt med pianettet mellem knæene, og vi havde klavernøgle med, så vi kunne stemme det, når vi nåede frem, for det fugtige Atlanterhav havde den forunderlige effekt på instrumentet, at tonerne sank.

Men der var som sagt ikke megen halløj på de små øer, og de var taknemmelige, fordi vi gad gøre os den ulejlighed at underholde dem. Og det gjorde vi, så godt vi kunne, men akustikken var nu aldrig den bedste. Ofte måtte vi tage til takke med et fiskerskur, hvor befolkningen normalt landede dagens fangster.

Og det kunne man udmærket lugte, men det gjorde ikke så meget, for her stillede fiskerne iført olietøj og hele udstyret, satte sig med skrævende ben på de nærmeste fiskerkasser og lyttede andægtigt til kammermusik, og hvad vi ellers kunne byde på.

Det var ærlige folk, ikke noget med musiksnobberi.

Så sejlede vi af sted i tågen igen.

Sådan var det i samtlige de 14 dage, turneen varede.

— Sig mig engang, spurgte jeg en færing ved afskeden, hvor-

når er der bedst på Færøerne, hvis man skulle komme igen?
— Februar, sagde han uden tøven, for der er kun 28 dage!

Jeg var så tit af hus i den tid, at pressen døbte mig »vor rej-sende ambassadør«.

Jeg var f.eks. også en smuttur i Canada. Osvald Helmuth havde været rundt til de danske foreninger et par år i forvejen, og det havde været en strålende succes. Nu ville man gøre det om. De danske foreninger og klubber var igen værter, og man-ge af medlemmerne havde ikke sat deres ben i Danmark i en menneskealder og mere. Nu kom vi og gav dem deres ungdom tilbage i musik.

Der var tit noget gribende over de koncerter. Det skete, at vildtfremmede kvinder kom hen og kyssede mig. Det var så min musik, der havde ført ægteparret sammen — i »Zigeuner-hallen« eller andre steder.

Til min overraskelse fik jeg også en indbydelse til tv i Toron-to. Jeg sagde ja tak og tog min violin med, lidt rørt over, at man syntes, jeg var betydningsfuld nok til også at optræde i kanadisk tv. Men jeg blev noget overrasket over programmets form, for de første tyve minutter skulle jeg bare besvare spørgsmål om porno i Danmark.

Det gik aldrig op for mig, hvordan de havde dannet sig det indtryk, at de i mig havde gjort et kup . . . fået fingre i en vir-kelig ekspert på området, men jeg svarede, så godt jeg kunne, ud fra en temmelig begrænset viden . . . pillede lidt ved min violin, mens jeg så diplomatisk som muligt for ikke at skuffe den flinke mand forsøgte at forklare, at det faktisk ikke var mig, der havde opfundet pornoen i Danmark.

Endelig var emnet kulegravet, og jeg var indstillet på efter denne sælsomme optakt at skulle spille noget.

Men han kunne stadig forbavse mig.

— Sig mig, hvad laver De egentlig til hverdag, spurgte han.

Jeg forklarede ham så, at jeg var musiker, spillede på violin til husbehov.

— Det må være interessant, sagde han.

Det kunne jeg naturligvis kun give ham medhold i.

— Jeg har forresten taget min violin med herind, afslørede jeg så, og jeg har da ikke noget imod at spille lidt.

Han så overrasket på mig, lidt i vildrede med min frimodighed. Så slog han afværgende ud med hånden og sagde: — Ved De hvad, Mr. Tworek, det er der virkelig ingen grund til.

Og så var jeg afskediget.

Det er måske nok min sælsomste tv-oplevelse, og jeg har ellers haft nogle stykker. Men ligegyldigt, hvor ofte jeg stiller op i tv, jeg må altid først nedkæmpe fornemmelsen af et svagt ubehag.

Jeg kan naturligvis ikke bestemme, hvor mange mennesker, der skal kunne lide musik, men jeg kan lide at høre det, at se og opleve, at nogle er glade for det, jeg spiller.

Jeg har i enkelte tilfælde truffet mennesker ved mine koncerter, som bagefter er kommet hen til mig og har villet have en forklaring på, hvorfor jeg spillede en eller anden detalje en bagatel anderledes, end da jeg sidst var i byen for ti år siden. Folk, som simpelt hen kendte violinkoncerterne lige så godt som jeg selv, men bare ikke selv kunne spille.

Det er selvfølgelig undtagelserne, men kontakten med publikum er helt afgørende for mig. Det er ligegyldigt, hvor stort eller lille, det er, og hvor det befinder sig — om det er en dødsmerket patient på en hospitalsstue eller en masse folk, der gynger sammen i forsamlingshuset til tonerne af »Sejle op ad åen«, bare de er til stede i kød og blod.

Der er noget menneskefjendsk og koldt over en tv udsendelse. Man har ingen medbestemmelsesret. Kamerafolk, lydfolk, producer og teknikere formidler på ens vegne kontakten til et

usynligt publikum. I kunstnerisk henseende føler jeg mig altid som lidt af en plastickulisse.

Undertiden havde jeg Else med, men som regel rejste jeg alene, og det var ikke altid sjovt for hende at være gift med en omflakkende violinist og sidde tilbage som en anden sømandsenke.

Men det gik — indtil den dag, hun kom til at lukke en fremmed ind i vort hjem på Peblinge Dosseringen.

Det var den dag, pigen havde fri, og Else lukkede selv op.

Det var noget, vi ofte havde talt om, når jeg nu rejste så meget, at hun kun burde lukke op for folk, vi kendte. Jeg er hverken hysterisk eller lider af angstneuroser, men der var trods alt et par stykker, der vidste, hvem jeg var, og der var navnlig mange, der altid vidste, når jeg var stukket af til udlandet, for det kunne de personligt forvise sig om ved at læse dagens aviser.

Denne specielle dag var jeg dog ikke rejst længere end til Fyns Forum, hvor jeg skulle spille samme aften.

Samtidig med, at jeg gik på scenen i Odense, lukkede Else op for en ukendt mand hjemme på Peblinge Dosseringen.

En ukendt, ung mand, der høfligt spurgte efter husets unge pige — som altså desværre havde friaften.

Så vendte han sig, låsede døren efter sig og sagde: — Jeg ved, at manden ikke er hjemme. Kom så frem med familiejuvelerne, lille frue.

Første troede Else, at det hele drejede sig om en spøg — malplaceret, men alligevel. Så forstod hun, at det her var alvor. Hun forsøgte at komme til telefonen, men blev slået ned af et kæbestød.

I en hel time — al den tid, jeg stod og gøglede og lavede sjov

i Fyns Forum — blev min kone mishandlet på det groveste.

Han gennembankede hende med ildrageren, sparkede hende, og slog hende, hver gang hun forsøgte at overbevise ham om, at vi ikke havde flere kontanter liggende hjemme. Vi havde aldrig mange penge liggende, og det var det, der ophidsede ham, for han troede, at Else løj.

Til sidst trak han sig tilbage med et latterligt beløb — vist fyrretyve kroner. Hans sidste ord var en trussel om at komme tilbage og smadre hende, hvis hun satte sig i forbindelse med politiet.

Det første, hun gjorde, da døren lukkede sig efter denne uhyggelige gæst, var naturligvis at ringe til politiet. Manden havde ikke været for snedig, for Else kunne jo huske, at han havde spurgt efter vor unge pige. Og det var i hendes adressebog, vi fandt frem til ham. Vores unge pige havde simpelt hen en adressebog som et forbryderalbum.

De fandt manden, og han fik et par år.

I den tid, han sad inde, optrådte jeg som sædvanlig rundt om i fængslerne, men jeg sikrede mig altid forinden, at *han* ikke sad der.

Det ville have været et nummer for åndssvagt, hvis jeg også skulle underholde ham.

Else er død nu, og æret være hendes minde.

Hun var i mange år en strålende støtte for mig og en god kammerat. Desværre fik vi aldrig børn sammen. Jeg havde et fra min vilde ungdoms dage, men jeg har aldrig set det barn. Jeg ved, at jeg er far til en søn, der går omkring et eller andet sted i landet og formentlig ikke har fjerneste ide om, at jeg er hans far. Det er en mærkelig tanke.

Men Else og jeg erstattede det savn, så godt vi kunne, og vi

gik vældigt op i de »børn«, vi kunne få. Jeg ved ikke, hvor mange hunde og papegøjer vi har haft i tidernes løb, men det blev til nogle stykker.

De sidste år forvandlede dette ellers så lykkelige ægteskab sig til en tragedie — for os begge.

Else blev syg — meget syg, og ægteskabet begyndte langsomt, men usvigeligt sikkert at køre i grøften.

Else blev også menneskesky, og — ja, jeg vidste ikke mine levende råd, for jeg kunne tilsyneladende ikke hjælpe hende. Det kunne til sidst kun dygtige psykologer — når hun ville lade sig hjælpe.

Det var en tid med de helt store, dramatiske optrin og den helt afgrundsdybe depression.

Det er klart, at jeg gjorde mig tanker om mit ansvar for denne fortvivlede situation. Var det mig, der havde svigtet som ægtefælle? Var det min omflakkende tilværelse, som havde kastet hende ind i en ensomhed, hun ikke kunne bære?

Jeg spekulerede mig direkte ind i en dyb depression. Jeg vidste ikke mine levende råd, og der var ikke flere at søge råd hos, for vore venner forsvandt.

Vi gjorde mange forsøg på at få vognen på skinnerne igen, starte forfra på en frisk, men det var for sent.

Det var uhyggeligt at sidde og overvære denne sanseløse kurs mod tilintetgørelsen, dette desperate ønske om at ødelægge sig selv, for det var, hvad hun gjorde, og det var, hvad hun ville.

Livet havde ikke mere at tilbyde hende. Og så var det af sted til hospitalet igen.

Jeg forsøgte i lange tider at holde ud med al den stædighed, der er i mig, men belastningen blev for stor, og jeg måtte også indlægges til sidst.

Det var ikke, hvad vi i sin tid havde forestillet os, da hun gernert stillede i »Zigeunerhallen« for at overrække mig den lille løvefigur, der skulle være min mascot, og jeg smægtende spillede *Kisses in the Dark* for hende.

Men sådan blev det altså, og ingen af os kunne gøre hverken fra eller til.

Denne forfærdelige afmagt var det værste. Det hver eneste dag at se et andet menneske . . . et menneske, man kender ind og ud . . . gå i stykker for øjnene af en.

Og så ud om aftenen og se glad ud med violinen trykket til hagen.

Det gik hårdt ud over nerverne. Det gik ud over humøret.

Til sidst udfriede døden Else fra et liv, hun ikke længere kunne klare og ikke længere holde ud.

Men i erindringen har jeg bevaret de mange lyse stunder.

Min tredje ungdom

Endnu en gang troede jeg, at jeg selv skulle dø!

Jeg vågnede op, omgivet af en hospitalsstues hvide sterilitet — og så Trine for første gang i mit liv.

Trine var dengang sygeplejeelev blandt adskillige på Sct. Josephs Hospital, hvor jeg i hast var indlagt, fordi hjertet pludselig reagerede på den måde, hvorpå jeg havde mishandlet det så længe, jeg kan huske, og belastningen af mit ulykkelige privatliv blev det strå, der knækkede kamelens ryg.

Jeg så også alle Trines veninder, fordi de ville se mig. De havde alle enten hørt eller set mig spille, og nu lå giraffen altså på ryggen og gloede op i loftet.

Og skulle dø!

Jeg kæmpede med al menneskets irrationalitet mod en angst for døden, som jeg inderst inde ikke var bange for, for der var på det tidspunkt faktisk ikke meget mere at leve for, forekom det mig.

Jeg havde nået, hvad jeg ville — hvad jeg havde sat mig for. Jeg havde indfriet de fleste af de forventninger, mine forældre havde stillet til mig. Der var ikke noget ugjort bag mig, og de sidste år havde langsomt, men støt, forvandlet livet til et lille jordisk helvede for mig.

Måske var det bedst for alle implicerede parter, at jeg lige så stille trak mig tilbage én gang for alle. Hvis chancen for, at jeg ville overleve, eksisterede, ville det under alle omstændigheder blive på helt andre præmisser end tidligere. Jeg havde i store træk en pensionists tilværelse at se frem til, men lægerne forstod ikke min form for tilværelse.

Man hænger fast i maskinen, hjulet drejer rundt, og ens egen lille tak i maskineriet må hver gang turen rundt én gang til.

Og hvad skulle jeg leve af?

Elses sygdom havde slugt, hvad jeg ejede engang. Jeg skulle altså sidde som forhutlet tidligere musikant og se på mig selv i kjole og hvidt på væggen.

Nej, jeg besluttede mig til, at jeg definitivt havde mistet lysten til at leve videre.

Men så viste Trines ansigt sig over mig.

Jeg er katolik — det er Trine også — men for mig har religionen aldrig betydet alverden. Nu begyndte jeg pludselig at spekulere over en himmelsk styrelse, for det er helt sikkert, at var denne unge, fremmede sygeplejeelev ved navn Trine ikke kommet ind i mit liv — eller resterne af det — på netop det tidspunkt, var jeg død.

Simpelt hen død!

Det mærkelige er, at jeg omtrent var så langt fra Trines ideal af en mand, som man vel kunne forestille sig. Bourgeois-pigen fra det velstillede hjem i Svendborg ville finde sig en mand, der var høj og — lyshåret.

Nu fandt hun en mand, der var alt muligt andet — i en hospitalsseng. Og det var i øvrigt heller ikke helt, hvad hendes forældre havde forestillet sig af en svigersøn.

Den tid, der kom, hører til den vanskeligste i mit liv, og jeg vil ikke ønske for min værste fjende, at han kommer den tur igennem.

Jeg kom ud af hospitalsporten i levende live. Men jeg var død indvendig. Jeg, der ellers altid fundamentalt har haft et glad og lyst sind, skiftede fuldstændig karakter.

Jeg blev bitter, fordi de mennesker, jeg hidtil havde troet var mine venner, forsvandt som dug for solen.

Min tragiske tilstedeværelse, min dybe depression var måske en del af forklaringen, men der var også det, at jeg var fattig som en kirkemus.

Jeg var helt færdig med at give ud.

Jeg måtte også lave lidt klatgæld hist og pist — jeg, der aldrig havde kunnet sove roligt om natten, hvis jeg vidste, jeg skyldte nogen penge. Jeg har altid været næsten hysterisk med hensyn til at betale enhver sit.

Det er Trines skyld og udelukkende hendes, at jeg kom igennem den tid med skindet nogenlunde på næsen.

Når det så sortest ud, tog hun min hånd, og så flygtede vi fra omverdenen og gik lange ture — på Assistens Kirkegård.

Men det var bare så håbløst. Alle odds var imod. Jeg var så meget ældre — 27 år ældre — kunne jeg forsvare at binde et andet menneske til mig, der var så tung i sindet, uden en krone på lommen og med så ringe lyst til nogen sinde at spille på en violin igen?

Og dog vidste jeg, at jeg måtte spille igen. Lægerne havde forbudt mig at spille de første seks måneder, men jeg turde ikke vente så længe. Der skal uendelig lidt til, før man er glemt i en branche som min.

Jeg havde selv valgt at være freelance uden mellemtoner . . . uden sikkerhedsnet. Selv om jeg var ganske klar over, hvilke kolossale krav, det stillede psykisk og fysisk, var jeg ikke den, der spillede mig ind i en tjenestemandstilling med blank kasket og en sikker pension.

Individualister i vor velfærdsstat har det ikke altid let. Det koster krop hver millimeter af vejen, og nu betalte jeg altså regningen.

Jeg har altid levet livet økonomisk i bølgebevægelse. Somme tider har jeg været i bund, somme tider har jeg haft mange penge, men jeg har altid betalt, hvad jeg skyldte.

Der er de mennesker, som er så venlige at mene, at jeg har talent for at spille violin, men jeg har aldrig kunnet overbevise nogen om, at jeg er et talent som forretningsmand.

Jeg kunne rødme, når jeg tænker på, hvad jeg somme tider har foretaget mig for et par håndøre — kun for at være elsk-

værdig — kun for at overbevise mig selv og andre om, at jeg ikke er nærig. I guder — undertiden har jeg ligefrem sat livet på spil! Og altid har jeg kunnet trykkes i pris. Og som oftest har jeg for min imødekommenhed modtaget endnu et ryglap.

Og jeg blev mere og mere bitter.

Men jeg greb violinen allerede efter tre måneder. Jeg var simpelt hen bange.

Bange for at glide ud af publikums hukommelse. Bange for at folk, når jeg ringede op, skulle tøve og sige: — Tworek . . . Tworek, lad mig lige . . . hvordan staver De det egentlig?

Tre måneder senere var jeg igen i ræset for fuld udblæsning, men med en elendig samvittighed, for nu var Trine blevet min samvittighed.

Jeg anede faktisk ikke, hvad jeg skulle gøre bortset fra at spille mig ud af min fortvivlelse. Det var en lang, lang tid med uendelige dage og uendelige nætter.

Trine og jeg klemte os sammen i hendes halvandet værelses ungpigelejlighed, og med hende ved min side lysnede det lidt efter lidt. Jeg kom mere og mere til at ligne mig selv, og jeg købte et sommerhus i Rågeleje.

Det fik jeg råd til, fordi jeg en sæson i Cirkusrevyen for en gangs skyld fik reddet mig en solid kontrakt i land.

Det var en barndomsdrøm, der gik i opfyldelse. Fra første øjeblik, jeg stillede mig op for at spille for penge, havde jeg ønsket mig et hus og lidt jord.

Jeg tror, denne længsel er en arv fra mine polske forældre og deres forfædre. De havde alle dage været bønder, og da far kom lidt efter det i København, var det første, han gjorde, at anskaffe sig en kolonihave. I den dyrkede han alle de grøntsager, vi havde brug for hjemme. Den stump have blev hans redning, når verden gik ham imod. Og jeg blev lige så glad for huset på landet. Vi var altid der, når som helst vi havde chancen. Vi legede, at vi boede der fast, gik lange ture, arbejdede i haven og gik langs vandet.

Det var der, jeg og navnlig Trine byggede min livslyst op igen.

Vi kunne tale sammen — ikke kun om os. Trine havde en forbavsende solid viden om klassisk musik. Hun havde selv spillet og sunget i store kor, viste det sig.

En dag giftede vi os!

Det var Trine, der bestemte at det skulle være kirkebryllup. Selv har jeg aldrig været nogen ivrig kirkegænger, men nu skulle det altså være.

Vi blev gift i den katolske kirke i Stenosgade i København, dels fordi Trine syntes, at tiden var inde, dels fordi vi faktisk stod og havde en god lejlighed på hånden og kun manglede vielsesattesten for at kunne flytte ind.

Trine fik sit kirkebryllup i hvid kjole og hat fra Vagn, og det er den bedste investering, jeg nogen sinde har gjort.

Jeg var på vej ind i min tredje ungdom . . .

Jeg fejrede den med en tur til Japan. En japansk talentspejder for japansk tv kom til København. Han var på jagt efter noget, der var usædvanligt, noget der ville interessere japanske seere. Han henvendte sig på Danmarks Radio og talte med Niels Jørgen Kaiser, der opgav ham mit navn.

Problemet var, at den mand havde travlt, virkelig travlt.

Hans minutter var kostbare, og han ville jo godt lige høre, hvad jeg kunne, før han skulle nå sit fly.

Den aften havde jeg en forening i Dronningens Tværgade, og jeg foreslog, at han smuttede med ind.

Det vakte nogen forvirring, at dette lukkede, eksklusive selskab pludselig blev udvidet med en japaner, men det kunne lige akkurat lade sig gøre, da de fik forklaret sagen.

Jeg fik ganske vist ikke noget fyrsteligt honorar for at op-

træde i japansk tv. På den anden side havde jeg aldrig tidligere været i Fjernøsten, og så måtte jeg betragte selve turen som en slags honorar.

Japan var det værd. Andre steder, hvor jeg har spillet i udlandet, f.eks. USA, har tonen været anderledes. Man fik stukket et tidspunkt ud, og så kunne man ellers sejle sin egen sø — også efter forestillingen. Om man nåede maskinen og hvordan, var ens egen hovedpine.

I Japan blev der taget vare på mig. Døgnet igennem var der folk omkring mig, der sørgede for den mindste detalje, og det var ikke lige, hvad jeg var vant til.

På hotelværelset fik jeg stukket en lille, ubehjælpelig melodi ud, som de fortalte mig hed *Moon over the Castle*. Det viste sig at være kejserens yndlingsmelodi, og man ville gerne gøre noget for ham . . . hvis jeg lige kunne gøre lidt ved melodien. Det gjorde jeg på hotelværelset. Jeg instrumenterede den og fremhævede dens lidt sentimentale melankoli, og den blev de meget glade for.

Japanerne er et folkefærd, der ved noget om violiner. For japanerne er violiner, hvad guitaren er for danskerne. Det er ikke for ingenting, at de fremtiller nogle af verdens bedste violiner, Suzuki violinerne. Manden af samme navn, der byggede de første, var også ham, der opfandt en naturmetode, der sætter børn i stand til at spille violin fra tre års alderen. Og den fungerede, jeg har selv hørt det.

På mit hotelværelse kunne jeg vælge mellem ikke færre end ni forskellige klassiske programmer med Mozart, Beethoven og Bach imellem, og alt sammen spillet af japanske musikere. Jeg skal love for, at de kunne lidt på en violin.

Jeg fortrød ikke den rejse. Jeg havde det ganske vist dårligt, hver gang, jeg skulle ud, for en hedebløge toppede på det tidspunkt, og man kunne kun opholde sig, hvor der til stadighed blev pumpet isafkølet luft ind.

Det var ikke problemet, da jeg senere deltog i den første orkesterekspedition til Grønland.

Det var musikeren Viggo Jørgensen, der først undfangede ideen, først en løs ide, nævnt i forbifarten over højre skulder, men så pludselig fængede den.

Det skulle være den fra radioen så kendte Henry Hansens spillemandsdrag og harmonikavirtuosen Mogens Ellegaard, og så ringede de til mig for at spørge, om jeg ville med.

Det ville jeg naturligvis. Det har jeg altid villet, hvis der var lidt eventyr med i billedet.

Spørgsmålet var bare, hvor vi skulle få pengene fra.

Bortset fra os selv, syntes der ikke at være mange andre — i hvert fald ikke de bevillende myndigheder — som det forekom at være en god ide.

Men nu var vi opsat på sagen. Så skulle det bare mangle, at pengene ikke kunne kradses ind. Vi tog hatten under armen og bankede på, og da vi havde løbet de bevillende myndigheder på dørene tilstrækkeligt længe, vaklede modstanden.

Det var sandt at sige ikke de store bevillinger, man ville ofre på den slags eksperimenter, men med lidt god vilje til at spare og forudsat, at alt gik, som det skulle, kunne det til sidst lige løbe rundt.

Jeg kalder det en orkesterekspedition, for det var nøjagtig det, det var. Aldrig har så få spillet så mange steder på så kort tid . . . i Grønland. Det er helt sikkert.

Vi skulle faktisk komme til at give 53 koncerter på 30 dage under de mest fantastiske forhold. Det var lidt af en præstation, hvis jeg selv må sige det.

Bl.a. fordi der på udstederne ingen mulighed var for at aftale noget bestemt til bestemte tider.

Vi lærte helt ind til marven betydningen af det grønlandske udtryk »Imara« at kende. »Imara« betyder noget i retning af »måske«, og med denne usikkerhed indbygget i livsmønsteret lever grønlænderen sit liv.

Dør han, er det i hvert fald ikke af stress.

Årstiderne, døgnet har den målemekanisme indbygget, der betyder noget for ham. Minutter, sekunder, faste klokkeslet har meget lidt interesse.

Skulle vi ud på udstederne, holdt befolkningen sig simpelt hen orienteret over radioen, og når de erfarede, at båden var afsejlet, ja, så satte de sig bare ned og ventede på at se den dukke op i horisonten. Om det blev den ene eller den anden time, var ganske ligegyldigt. De havde tiden til at vente. Vi var ikke i hestevogn, ellers tror jeg, vi brugte samtlige transportmidler til at komme frem til de små steder med en håndfuld mennesker, der trofast ventede på os som børn på juleaften.

Det var hver gang en kæmpebegivenhed og ofte den største på deres sted igennem alle tider.

Et enkelt sted blev det stik imod enhver forventning befolkningen, der kom til at give koncert for os, og det blev næsten vores største oplevelse.

Vi havde truffet en grønlandsk skolelærer, der havde læst i København.

— Nu skal jeg vise jer et Grønland, som turister aldrig ser, sagde han en dag, og jeg tør sige, at han holdt ord. Han fyldte sin motorbåd op med danske musikere, gaver, proviant og — kviste. Kvistene skulle han bruge som camouflage, hvis han mødte nogle fugle undervejs, han kunne få ram på. Og så sejlede vi fra Julianehåb med kurs mod Fuglefjord. Da vi havde sejlet et par timer, og han havde skudt et par fugle, dukkede øen frem.

Inde på klipperne stod en snes mennesker — hele stedets befolkning — iført festdragt, for dette var noget af en sensation. Vi havde ikke instrumenterne med. Dem havde der ikke været plads til, men bare det, at der kom gæster — og så i det antal — til deres ø. Det var aldrig sket tidligere.

De vinkede, da vi lagde til for at se det Grønland, turisten aldrig ser.

Deres »supermarked« var det første, vi så . . . et lappet telt, utæt som en si, og her kunne man købe tørret fisk, tøjlapper af alle slags og gammelt papir.

Papir var en vigtig vare på deres sted, for det kunne man bruge til at tække taget med bl.a.

Øens ældste, en 80-årig kvinde, skulle ifølge traditionerne sørge for forplejningen, og man havde til det formål skudt en sæl, som skulle nydes. Som en særlig høflighed tilbød hun mig hvervet med at skære kødet for med en slags kniv, der for mit ukyndige blik nærmest lignede en gammeldags persillehakker.

Jeg gik i gang med opgaven nogenlunde, som jeg skærer kød ud hjemme, men kniven var ikke beregnet til den form for udskæring, og de grinede, så »supermarkedet« rystede, da jeg tog fat.

Aldrig havde de oplevet noget morsommere.

Så forbarmede den 80-årige sig over mig og overtog kniven, og nu gik det legende let.

Iøvrigt fik jeg kniven med hjem, så jeg altid har for øje, at jeg er knap så fingernem, som jeg selv tror.

Kødet blev smækket ned i en spand, som de satte over ilden, og mens vi ventede, gik brændevinsflasken rundt fra mund til mund.

Vandet, som kødet var kogt i, lavede gammelmor til en slags suppe, og det er muligt, at den lange sejltur ud havde givet mig mere appetit end ellers, men den suppe . . . jeg syntes ikke, at jeg nogen sinde har smagt bedre.

Men den store oplevelse — den, vi plejede at være mestre for — kom, da de sang for os. De stod der tyve mennesker en sen eftermiddag på disse forblæste, ugæstfrie klipper og — sang! De sang for gæsterne alle de melodier, de altid havde sunget der, og jeg troede det var løgn, da de gik ud i trestemigt. Det var en fantastisk oplevelse. Her stod vi, lutter professionelle musikere, som alle havde set den store verden, på det yderste skær i Grønland og lyttede til denne håndfuld sangere, der al-

drig havde været uden for deres egne klippeskær.

Det var iøvrigt noget, vi skulle komme ud for andre steder. Vi havde selv lavet en fantasi over kendte grønlandske melodier, som vi så udførte instrumentalt. Flere steder havde man aldrig tidligere set et instrument . . . højst en harmonika de større steder . . . men nu kom deres egne melodier fra disse mærkelige apparater.

Ja, de var ved at tabe både næse, øre og mund.

Og jeg har sjældent haft mere lydhørt publikum. Her var ingen forlorenhed. Når jeg spillede f.eks. Lumbyes champagnegalop, så lo de. Når jeg senere spillede Fini Henriques' vuggevise, så græd de. De græd åbenlyst, og tårerne trillede ned ad kinderne på dem. Det var en ganske mærkelig fornemmelse sådan at kunne påvirke mennesker.

Senere vænnede vi os til det.

Men vi vænnede os aldrig til dette rørende syn, når en håndfuld mennesker fra et fjernt udsted, som vi havde kæmpet os frem til med skib, helikopter, motorbåd, ja selv konebåd, stod i deres stiveste puds inde på klipperne og fyrede fyrværkeri af til ære for os.

Det var lige gribende hver gang.

Og altid stod solen højt på himlen. Det vænnede vi os heller aldrig til.

En dag reddede jeg formentlig Henry Hansens liv.

Vi havde ved den lejlighed truffet nogle danskere, som havde inviteret os hjem. De boede noget isoleret i en hytte i fjeldet, og vi fik med skam at melde en del at drikke.

På et sent tidspunkt — men solen stod altså stadig højt på himlen — fik Henry Hansen og en kongelig musikus det muntre indfald at trække et par lagener, der flagrede på tørresnoren

udenfor, over hovedet og begive sig til fjelds.

Jeg gik ud for at se, hvor de blev af og så dem som ubestemmelige hvide pletter mellem klipperne.

To grønlandere kom i det samme gående med geværene under armen. Jeg så dem gøre holdt, knibe øjnene sammen og den ene pegede mod fjeldet.

Den anden lagde geværet til kind . . . formentlig har de troet, at det var den afskyelige snemand og en tvillingebror . . . i hvert fald brølede jeg som en vanvittig og slog geværet ud af hånden på ham.

I næste sekund ville Spillemandslauget have været uden Henry Hansen. Det er jeg den dag i dag overbevist om.

For at styrke økonomien, for den var mildest talt ikke for god, optrådte vi også på de amerikanske baser, for der fik vi til en afveksling noget for arbejdet og oven i købet i dollars. Amerikanerne var temmelig forundrede, for på dette sted var man vant til helt anderledes musik. Det var noget, der skulle være højt, hurtigt og hårdt.

Og så kom vi med vore violiner.

Koncerten var såmænd god nok, men jeg var glad for, at det ikke var min skæbne at bo og arbejde på f.eks. Thule basen. Danskerne var heller ikke noget opløftende syn. Flertallet var mennesker, der af den ene eller anden grund var kørt af sporet hjemme, og som nu sad på denne gudsforladte plet og slikkede deres sår.

Hele den aften var en deprimerende oplevelse. Man fortalte mig, at her rasede storme så kraftige, at de, hvis man holdt en whiskyflaske ud af vinduet, ville feje den kilometer bort.

— Jamen, hvordan holder I det ud, spurgte jeg en slagfærdig amerikaner.

— Det er ingen kunst, svarede han. Her står jo en kvinde gemt bag hvert træ.

— Træ, sagde jeg forundret. Her er da ingen træer.

— Nemlig, svarede han og grinede.

I øvrigt var det ved samme lejlighed min fødselsdag, og vi skulle hjem dagen efter, så der var al mulig grund til at feste.

Og det gjorde vi. Der var champagne, whisky, gin — alt hvad man kan komme i et glas. Det var vor første friaften overhovedet og vor sidste aften, så den fik ikke for lidt.

Der var adskillige kæferter, som stadig ikke var bortvejret, da vi landede i København næste dag. Og der var adskillige spændt ventende hustruer, der misforstod vort lille ærinde på Grønland.

Ærkekøbenhavn skifter kvarter

Man kan sige, at jeg var kommet højt op, da jeg rejste til Grønland, men det vakte trods alt større opmærksomhed, den gang jeg satte mig overskrævs på en tagryg på Nørrebro.

Jeg tror nok, at pressen i nogen grad overdrev min rolle i denne pragtfulde musical »Spillemand på en tagryg«. Det er klart, at rollen blev noget udvidet, fordi det nu blev en spillemand i kød og blod, der dækkede figuren, men alligevel . . .

Og det passede heller ikke helt, at det var første gang, jeg prøvede at spille komedie. Det havde jeg faktisk prøvet temmelig ofte tidligere . . . men altid kun på film.

Allerførste gang, jeg prøvede at stå foran et filmkamera, var såmænd i den gode, danske klassiker »Barken Margrethe af Danmark«, som man lavede på Nordisk Film.

Siden har jeg haft utallige biroller i adskillige danske film og så lidt større i udlandet.

Navnlig Tyskland havde efter krigen behov for udenlandske kunstnere, og af en eller anden årsag har tyskerne altid betragtet mig halvvejs som skuespiller også. Det har jeg aldrig selv, men det er jo smigrende, og jeg må da også sige til forsvar for deres situationsfornemmelse, at man som regel også stak mig en violin i hånden — for en sikkerheds skyld. I den tyske film »Red Miller Story« spillede jeg f.eks. en forhutlet vagabond, som tilsyneladende forsøger at overleve som gård- og gademusikant.

Der står han og spiller en jammerlig gang kattedemusik, men er i virkeligheden agent for en fremmed magt. Det afsløres, fordi han rives med af en stemning og pludselig spiller rigtig musik.

Instruktøren ved den lejlighed var ingen anden end Erik Ode, som vi herhjemme kender fra den tyske tv serie »Kriminalkommissæren«. Ode er en mand med megen humor. Den dag, optagelserne skulle starte, stod han og jeg og talte sammen uden for studiet. Jeg var iført mine pjalter, og Ode kunne ikke helt bevæge sig til at mene, at jeg nu også virkede rigtig overbevisende.

En ung mand, jeg ikke kendte, og som var tilknyttet filmstudiet, passerede tilfældigt forbi, og pludselig råbte Ode irriteret:

— Hør kan De ikke lige fjerne den vagabond. Han generer mig.

Jeg var med på spøgen og styrtede af sted, og den unge mand spurtede i hælene på mig. Han fangede mig et godt stykke uden for porten, og først da opdagede han min ansigtssminke.

— All right, sagde Ode, da jeg igen forpustet stod foran ham. Jeg tror, kostumet er rigtigt.

Jeg har spillet film sammen med Caterina Valente og mange andre navne i tysk film, men det gik aldrig rigtigt op for mig, hvad jeg bestilte i engelske film og dårligt nok, hvad de havde af titler eller hvad de gik ud på. Det var altid en meget forvirrende forestilling.

Men så var det, at jeg pludselig fik tilbudt en seriøs rolle, fordi Karen Marie Løwert i New York havde sneget sig ind på en ståplads til et par hundrede kroner til en forestilling, som hed »*Fiddler on the Roof*« og var kommet til at tænke på mig.

Forestillingen var en grundmuret succes med et par år på bagen med fulde huse på Broadway. Det var en mærkelig, gribende historie, der på én gang symboliserede jødernes vandring mod det forjættede land og den lige så gamle vej mod lejres og progromers rædsler.

Der er den pludselige opdagelse af kærlighed i den lille jødiske landsby i Rusland og en handling holdt sammen af den lokale spillemands musik. Den musik, en lille, gennemgående

enkel melodi er den poesi, drøm og livsvilje, den jødiske mæl-kemand og hans slægt tager med sig i opbruddets time. I den amerikanske opsætning var spillemanden en danser med en papviolin. Musikken blev leveret fra orkestergraven.

Så kom fru Løwert til at tænke på mig. Og som sædvanlig sagde jeg ja uden betænkning.

Leon Feder, selv af jødisk herkomst, skulle instruere og havde selv sagt de bedste forudsætninger for det.

Det var i sig selv en sensation, at forestillingen blev instrueret af andre end de amerikanere, som oprindeligt havde sat stykket op i New York, og det vakte opsigt, at man ville have en spillemand, der faktisk kunne spille.

Amerikanerne kom senere til Danmark for at se den forestilling, vi havde sat op, og de fortalte mig, at de havde haft samme ide med spillemanden, men at man i Amerika simpelt hen ikke havde kunnet finde frem til en violinist, som også kunne danse — og omvendt.

Jeg var spillemanden på Det ny Scala i det meste af et halvt år, og på en måde følte jeg det, som var jeg kommet hjem igen. Nørrebro havde været mit barndoms kvarter. Jeg havde boet i Skyttegade, og min barndoms skole i Hans Tavsensgade lå ikke langt væk.

Jeg fik tilbuddet igen, da man satte den op i Aarhus, og nu vidste jeg, hvad jeg gik ind til og slog gladelig til.

Den gik i Aarhus i fem måneder for fulde huse. I København havde publikum tøvet længere, men i mellemtiden var melodierne blevet kendt. Man vidste, hvad det drejede sig om.

Jeg glemmer aldrig den forestilling. Den var på et hængende hår kommet til at koste mig en lille kvart million.

På et tidspunkt i forestillingen bliver der danset vildt i kro-stuen. Russere og jøder står over for hinanden, og dansen går over gevind. Jeg springer selv rundt og spiller og pludselig kom jeg for tæt på en danser. Min dyrebare violin røg ud af hånden på mig, og jeg var skrækslagen, navnlig da det gik op for mig,

at mit instrument ikke var omfattet af teatrets forsikring.

Man havde ikke i policen taget højde for, at en Jean Baptiste violin kunne ryge ud af hånden på sin ejermand.

Jeg fik den lappet sammen for nogle tusind kroner, og den er så god som nogensinde, men det er nok gået ud over værdien, er jeg bange for.

Siden brugte jeg aldrig den violin til forestillingen. Jeg havde en hængende hjemme, som bedre kunne tåle en lufttur.

Senere var jeg også spillemand i Odense i halvanden måned — og så gik jeg hjem og barberede skægget af.

Trine og jeg fandt »Aakjær« ved en tilfældighed.

På det tidspunkt boede vi i København og tilbragte alle vore weekends i sommerhuset i Rågeleje. Det var ikke helt dårligt, men det var heller ikke godt.

Jeg havde aldrig været vant til andet end København som hjemsted, aldrig tidligere drømt om en tilværelse uden for hovedstadens stenbro. Fra gammel tid havde jeg stadig tanken om, at altting foregik i København, i baghovedet.

Og alligevel var vi lige så stille ved at køre træt her.

Jeg var træt af forurening, larm og trafik. Jeg var inderlig træt af knivstikkeri og klikedannelse. Jeg var træt af de kulturpaver, der påvirker og formidler musik. Dødsenstræt af et tv, som jeg mente forsømte sin opgave som massemedie.

Tidligere var det fyrsterne, der var kunstnernes mæcener. Nu var det staten, og man gjorde intet eller meget lidt for at animere til skabende kunst.

I København var og er vilkårene, at man, hvis noget skal opnås, skal kende de rette, der igen kender og kan formidle osv. Jeg kendte dem ikke, men jeg kendte en masse mennesker, der gik i alt for små sko.

Man kan blive træt af at høre sine egne argumenter, træt af andre menneskers ustandselige forsøg på at sætte en i bås. Træt af kulturfondens mærkeligt forældede opfattelse af, at udøvende kunstnere ikke også er skabende.

Det ærgrede mig at blive sat i bås. Vil man noget med sin kunst, vil man formidle og forløse, må man billedligt talt stikke en finger i jorden og fornemme, hvad behovet er i den forsamling, man skal formidle musikken til. Mit hjerte banker mest for klassikerne, men det er jo ikke altid, man skal spille Beethoven. Jeg prøver at vælge det sprog, mit publikum forstår.

Kulturpaver rynker på næsen og hvisler indædt »pop«, men pop indeholder også kvaliteter, som kunstneren kan udnytte og hæve til kunst. Når jeg kommer ud til en forsamling, har jeg en lille historie, jeg vil fortælle, på samme måde som skuespillerne har det.

Jeg gør det igennem musikken. Det kan godt være en ganske enkel, uhøjtidelig historie, men hvis man er underholdt, har den været god nok.

Så enkelt er det.

Det gik op for os, at vi ville have godt af at skifte ramme.

Men til hvad og hvor?

I sommeren 1972 havde jeg engagement i Sans souci i Kolding. Jeg havde naturligvis Trine med, og vi havde indkvarteret os i et sommerhus i nærheden. Til en afveksling havde jeg hele dagen fri, og den brugte vi til at køre rundt og se på omegnen.

Op pludselig en dag kørte vi ind i »Aakjær« — et kæmpestort hus med masser af plads, tre tønder land rundt om og et par minutter fra vandet.

Var det ikke lige det, vi havde haft i tankerne?

Spørgsmålet var så, som vi havde råd . . . og om vi overhovedet kunne købe det. Gården, for det havde tidligere været en gård, havde været i slægten Uldalls besiddelse med mellemrum i generationer, og vi fandt frem til smedemester Aksel Koch i

nabobyen Sdr. Stenderup. Han havde faktisk ikke tænkt sig at sælge, for gården var lejet ud, men hvis der nu var købere . . .

Problemet var derefter bare, om vi turde vove springet, og om vi havde penge nok. Trine satte sig hen og regnede på sagerne. Hvis vi solgte stort set alt, hvad vi ejede, kunne det formentlig lige lade sig gøre.

14 dage senere var vi ejere af »Aakjær« og på vej tilbage til København, for jeg var færdig med engagementet.

Vi boede i København endnu et halvt års tid, men i virkeligheden var vi allerede flyttet — i tanken i hvert fald.

Det er ikke helt nemt at skifte en storby på godt og ondt ud med landet. Der er mørkt, og der er stille om nætterne. Der er lyde, man ikke kender, og der er denne stilhed, som synger i ørerne på en bybo, fordi den er så uvant.

Der var f.eks. ugler, der tudede.

I to døgn sad Trine febrilsk og syede gardiner, for to dage efter, at vi var flyttet ind, rejste jeg til Færøerne.

Denne gang var der mere held ved det. Det var Amnesty International, der stod for programmet, der omfattede tre store klassiske koncerter i Thorshavn, og nu mødte publikum op. Vi ankom dagen efter en ordentlig nedslagting af grinder, og hele havnen var endnu rød af blod.

Mange af folkemelodierne her handler om grindefangst, forstod jeg, da vi efter en koncert blev inviteret på nattefest på en kongsgård, som det hedder.

Og det blev en nattefest, der havde vasket sig. Man blev allerede på dørtærsklen mødt med et jagthorn, fyldt med brændevin, og så gik man til fadene, nogenlunde som de gamle vikinger må have gjort det. Bagefter var der dans. En forsanger steg frem, og resten af forsamlingen dansede, men der var taget højde for, at man ikke skulle blive tørstig, bare fordi man havde povet sig ud på dansegulvet. En mand gik til stadighed rundt med brændevinsflasken, og så kunne man tage sig en slurk uden at forlade gulvet.

Sådan gik den nat.

Da jeg noget ør i hovedet kom hjem på hotellet, havde jeg stadig alle disse folkemelodier i hovedet, og jeg satte mig ned, fordi jeg ville nedfælde dem i noder. Men det var svært — ikke kun på grund af tidspunktet og min tilstand, for jeg prøvede igen dagen efter, men færøske folkemelodier er praktisk talt umulige at taktinddele, fordi rytmen er så ulogisk og ustandselig skifter.

Det er teksten, der er det væsentlige.

Så rejste jeg hjem til »Aakjær« igen.

Der var også andre årsager til, at vi flyttede, bl.a. geografi-en. I trekantsområdet boede jeg så at sige midt i landet. Det blev nemmere for mig at overkomme engagementer på både Fyn og Jylland — som regel kunne jeg være hjemme igen samme aften.

Og skal jeg til København, ja, så er det faktisk kun lige at smutte til Billund og stige på flyveren.

Jo, Varmark pr. Sdr. Stenderup er så god en adresse som noget, jeg har prøvet.

Trine og jeg trak i arbejdstøjet og tog fat fra hver sin ende. »Aakjær« er den tidligere hovedbygning på en stor gård, og det tog tid, før vort ønskehjem tonedede frem, som vi havde tænkt os det.

Jeg var en tilfreds mand. Jeg havde svært ved at tænke tilbage på tidspunkter, hvor jeg har været lykkeligere. Trine trivedes, solen skinnede, og jeg havde nok at lave.

Jeg var i gang med min tredje ungdom. Trine, 27 år yngre end jeg, havde foræret mig den i bryllupsgave.

Vi boede alene på »Aakjær« et år, og vi havde indstillet os på også i fremtiden at være os selv. Trine havde opgivet håbet om at blive mor, men som hun sagde: — Det gør ikke noget, Wandy, man kan ikke få alt her i livet.

Men Trine var jo ikke spor anderledes end andre piger. Jeg vidste, at hun inderst inde stadig klamrede sig til håbet om en

dag at blive mor.

Og vi havde alle betingelserne for at give et barn en god opvækst på »Aakjær«.

I alle de mange år — også årene med Else — havde denne side af sagen altid manglet i min tilværelse. Jeg havde følt det savn, det er, at være barnløs.

Jeg havde måske nok en søn, der gik rundt et eller andet sted i landet, men jeg kendte ham ikke og det eneste, han beviste var, at jeg var i stand til at blive far.

En dag blev Trine gravid!

Og så skete katastrofen.

En morgen blev jeg pludselig lam i hele den ene side.

Jeg sad i køkkenet og tabte den kop kaffe, jeg sad med. Trine var rædselsslagen, for med sin viden som sygeplejerske kunne hun straks genkende symptomerne på en hjerneblødning.

Jeg selv var ikke mindre chokeret. For hvad skulle der blive af Trine, hvad skulle der blive af det barn, vi ventede os . . . vores nye hjem?

Hele fundamentet under vor tilværelse skred, hvis jeg ikke længere ville være i stand til at holde på en violin. Jeg havde ikke sanket i lade. Jeg havde taget den opfordring op, der ligger i at klare sig som freelance, spillet årene væk, set i spejlet, at de var gået, at charmesmilet måske ikke helt var det samme som i »Zigeunerhallens« tid, og altid vidst, at man ikke havde større sikkerhed, den dag . . .

Men var dagen allerede kommet?

Lammelsen fortog sig, men om eftermiddagen faldt jeg om på gulvet i stuen uden videre. Lammet igen!

Vi kørte sporenstregs til en neurolog i Vejle, der undersøgte mig. Han gav mig en måned at leve i . . . hvis jeg ikke omgående lagde mine 60 daglige cigaretter på hylden.

Hjernen fejlede ikke noget, men det var op til mig, om jeg ville leve eller dø. Der var tale om blodkarsforsnævninger, og

ilten til hjernen svigtede.

Tiden, der fulgte, var svær at komme igennem, for jeg vidste aldrig, hvornår jeg kunne falde om. Jeg kunne blive lammet, når jeg mindst ventede det, og jeg havde bogen fuld af engagementer, for resten af sæsonen — og for at det ikke skulle være løgn, havde jeg taget endnu en sæson på Sans Souci i Kolding.

Hvad ville reaktionen være, hvis jeg f.eks. en aften tabte violinen ud af hånden på scenen i Sans Souci?

En dag fik jeg et anfald, mens jeg gik med Trine i Kolding. Gudskelov stod der en bænk i nærheden, ellers var jeg faldet om midt på gaden, og det værste, der kunne ske, var, at folk skulle opleve mig i denne hjælpeløse tilstand.

Der skal meget lidt til for at lyve en mand død i min branche.

Jeg turde naturligvis heller ikke køre bilen mere, så Trine var fast chauffør, og jeg gennemførte alle mine engagementer, men jeg skal ikke nægte, at sveden sprang mig på panden, hver gang jeg besteg en scene.

— Men De kan leve 25 år endnu, hvis De lægger røgen på hylden, havde lægen sagt til mig. Jeg ville gerne have 25 år mere med Trine og mit barn, så jeg købte mig en snes mentolcigaretter, som jeg begyndte at bide i stykker en for en. Man går ikke ustraffet fra 60 daglige cigaretter igennem et langt liv og ned til nul.

Vi kom igennem det også, Trine og jeg, og ikke et øjeblik for tidligt.

For nu nærmede tiden sig for Trines fødsel.

Vi vidste selvfølgelig, hvad han skulle hedde, hvis han skulle blive en dreng, men da Andreas gjorde sin entré i verden, kom han to måneder for tidligt!

Trine havde taget for hårdt fat, slidt for meget for at sætte det nye hjem i stand, mens jeg tit var ude at rejse eller spillede rundt omkring.

Og nu stod drømmen om nogen sinde at blive forældre på spil.

Andreas var kuvøsebarn, og i én lang skrækkelig måned anede vi ikke, om han ville leve eller dø for os. Hver eneste dag var vi på hospitalet, og hver eneste aften sad vi hjemme og så på hinanden.

Jeg følte mig skrækkelig skyldig, for hvis dette barn, som vi begge havde ønsket så brændende, ikke overlevede, så var skylden ikke mindst min, fordi jeg aldrig skulle have tilladt Trine at tage fat som en arbejdsmand, fordi jeg aldrig havde spekuleret over de konsekvenser, det kunne have på fødslen. Vi var langt nede. Vi så ingen mennesker. Vi holdt os borte. Alt, hvad vi talte om, var dette ukendte barn, som vi allerede havde givet navnet Andreas, men som måske aldrig ville komme til at bære det.

Men Andreas klarede sig. Han vejede det samme som en juleand, 2500 gram, da han kom hjem til os — det absolutte mindstemål for at kunne udskrives.

Men stadig vidste vi ikke, om han nogen sinde ville komme så langt som til at vide, hvad han hed, for lægerne kunne ikke garantere os, at drengen ikke var hjerneskadet af den alt for tidlige fødsel.

Han tog på. Han trivedes tilsyneladende, men var der ikke noget fremmed i hans blik? Var det nu også normalt, når han opførte sig sådan og sådan. Uafledigt var vi i tvivl, men Trine var enestående, og vi holdt håbet oppe hos hinanden.

Og endnu en gang klappede Vorherre os på ryggen. Andreas var, da han voksede til, og månederne gik, fuldt normal på alle måder.

Der var engang, jeg var sikker på, at fik jeg nogensinde en søn, skulle han blive den største violinist, verden havde set. Jeg ville være hans læremester, indtil mine evner ikke rakte længere, og derfra ville jeg gøre, hvad min far havde gjort for mig. Jeg ville give ham de bedste lærere for penge, hvor som helst de fandtes. Intet skulle spares . . . hvis jeg engang blev far til en søn eller en datter.

Sådan bliver det nu aldrig. Andreas er glad for musik og rimeligt musikalsk, men violinvirtuos bliver han ikke. Og det er jeg ikke engang skuffet over. Andreas skal helt selv vælge, hvad han vil være, når den tid kommer . . . hvis jeg oplever det. Man bør være klar og nøgtern, når man gifter sig med en kvinde, der er så meget yngre end en selv.

Jeg tror nu, at netop denne aldersforskel vil være med til at holde mig i live endnu i mange år, men det er klart, at jeg efter alle forestillinger dør først.

I vor situation må man gøre op med sig selv og sige: — Godt, lad os så leve de år, vi har nu, så godt som overhovedet muligt. Få noget ud af hver dag og lade være med at rive hovedet af hinanden. Man ser hele tiden dårlige ægteskaber rundt om sig. Vi tør ikke vende ryggen til hinanden og være sure, når vi går i seng om aftenen, for tænk, om der var en af os, der ikke vågnede op næste morgen.

Vi dyrker ikke megen selskabelighed, for jeg er næsten altid på farten, og Trine har nok at se til med det store hus og barnet. Det er velgørende ved hende, at hun aldrig har gjort forsøg på at leve op til mig eller det billede, nogen har dannet sig af mig.

Trine har altid været skingrende ligeglad med den side af sagen.

Og somme tider har der også været mere tid end andre tider. Det er da lykkedes os at klemme et par rejser ind, hvor vi har været sammen.

Trine og jeg var f.eks. i Israel for få år siden.

Ved den lejlighed havde Lions i Israel i forbindelse med 35-års dagen for jødernes flugt i Danmark inviteret »Slyngelorquesteret« fra Jylland.

Dette forunderlige orkester er dannet af politimester Ralf Gøbbel, der også er formand for musikkulturudvalget og derudover er idealist, inspirator og en forbløffende god violinist, og det består af en kreds af musikglade og kyndige amatører, der dog helst bruger en professionel solist ved deres koncerter.

Elmo Pedersen, min mangeårige akkompagnatør, havde afløst orkesterets tidligere dirigent, og det var naturligt, at han henvendte sig til mig.

Og gudskelov kunne Trine også komme med for en gangs skyld.

Det var jeg dog ved at fortryde ganske kort efter ankomsten. På en turisttur gik Trine og jeg sammen med et par medlemmer af orkesteret på en gade. I hånden havde jeg en lille håndtaske, hvori jeg havde samlet alt, hvad vi havde med af penge, pas, rejsechecks osv.

Pludselig blev tasken revet ud af hånden på mig bagfra af en ung mand, der spurtede af sted med alt, hvad jeg ejede.

Jeg satte efter ham, men jagten var håbløs. Han var ung, han var iført gummisko — og han havde en god grund til at spæne. Måske var jeg trods alt sluppet billigt, for da jeg forpustet returnerede, fortalte Trine mig, at der havde været endnu to unge mænd involveret i tyveriet. To, der tilsyneladende havde til opgave at sørge for, at tyven slap godt fra sit forehavende.

Nu forsvandt han i en lille lund, men var det lykkedes mig at indhente ham, var jeg formentlig blevet slået ned af de to andre.

Men nu stod jeg i den samme situation i Israel, som jeg en gang tidligere havde befundet mig i i New York — uden en krone på lommen!

Politiet kunne ikke gøre meget mere end at fortælle, at det var tredje gang inden for samme uge, og at jeg formentlig ville få pas og papirer tilbage — når pengene var sorteret fra. Mærkeligt nok viste det sig at holde stik. Et par dage efter overrakte

en høflig politimand mig taske og pas.

Resten var væk.

Men situationen var uholdbar. Arrangørerne, som selvfølgelig var kede af det, tilbød at skillinge sammen, så jeg blev holdt skadesløs, og det var jo et generøst tilbud, som jeg dog afslog. Der var ingen grund til, at det skulle gå ud over dem, fordi et par tyveknægte tilfældigvis havde fået øje på mig.

Men der var den forskel på situationen i Israel og i USA, at jeg var blandt venner. En af dem var bankdirektør Hougaard fra Varde Bank, og med ham ved hånden gik det glat at få fremskaffet ny kapital i Tel Aviv Bank.

Og Israel-turen endte med at blive en af mit livs bedste.

Når jeg begyndte koncerterne med temaet fra »Spillemand på en tagryg«, forestillingen om jøder, skrevet, iscenesat og spillet af jøder, brød jubelen løs.

Ellers vil jeg nok sige, at Trine ser for lidt til mig i det daglige, men det er vilkårene for min form for tilværelse. Og når jeg endelig er hjemme, har jeg travlt med at være det, så det kan mærkes.

Der er ikke megen tid til at gå rundt og spille vært for venner og bekendte. Så vil jeg hellere arbejde i haven, sludre med Trine eller gå tur med Andreas.

Og lige nu har vi store planer med laden. Meningen er, at jeg her i Varmark vil skabe et kulturcenter i det små. Rammen er den gamle lade, og vi har allerede tilsagn og tegninger klar.

Selvfølgelig har jeg først og fremmest små koncerter i tanker — der kan trods alt skaffes plads til ca. 150 tilhørere — men her kan også være andre aktiviteter, og der skal indrettes en afdeling til Trine, hvor hun vil sælge gamle ting.

Men først skal der ryddes en lund med nåletræer, så der bliver plads til bilerne, og er vejret godt, kan koncerten udmærket henlægges til mellem æbletræerne.

Det er planer, som Trine er gået ind i med hele sit temperament.

For det har hun, men hun er ikke svær at leve sammen med — hun har gjort mig til jordens lykkeligste mand — og hun har romantikerens blide sind. Hun kan f.eks. bedst lide de film, hvor folk får hinanden tilsidst.

Jeg har været med i legen længere og er en anelse mere realist, en kende hårdere i betrækket.

Livet mærker jo os alle.

En dag siger det naturligvis — bum!

Navnlig, fordi man har slidt for meget på sig selv.

Men jeg håber, det varer længe.

Det har været det værd . . . hvert eneste strøg med buen, hvert eneste ord og kys, vi har vekslet, Trine og jeg — hvert eneste blik på Andreas.

Så når det sker, kan jeg måske med nogenlunde god samvittighed læne mig tilbage og til en afveksling høre englens spille lidt op for en stakkels jordisk spillemand . . .

Her foreligger den folkekære kunstners beretning om et eventyrligt liv – fra barndommen som søn af indvandrede polske forældre og til i dag, hvor han er på violin med hele Danmark.

Hans kunstnerkarriere har været lige så flot og fejende festligt som hans violinspil. Allerede som 15-årig debuterede han som orkestermusiker, og tidligt blev han også den feterede kapelmester i bl.a. Lorry og Zigeunerhallen. Men dystre øjeblikke har han også oplevet, som da han blev dødsdømt af tyskerne og kun mirakuløst blev reddet af modstandsbevægelsen.

Nu lever han et nyt og lykkeligt liv på den østjyske gård »Aakjær« med sin unge kone, Trine, og deres søn Andreas.

Den samme varme og følsomhed, som gennem årene har givet hans publikum så store musikalske oplevelser, går igen her i hans erindringer.

Illustreret med billeder fra Wandy Tworeks familie- og kunstneralbum.